

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Tereza Dvořáková

Odsun Němců z Jindřichova Hradce

The transfer of the Germans from Jindřichův Hradec

Praha, 2020

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Michela, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu Mgr. Miroslavu Michelovi Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, za cenné rady, trpělivost a vstřícnost při konzultacích. Mé poděkování patří též Mgr. Liboru Svobodovi Ph.D. za spolupráci při získávání podkladů pro moji práci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 27. prosince 2019

Tereza Dvořáková

Abstrakt

Odsun německého obyvatelstva proběhl po druhé světové válce. Lze ho rozdělit na dvě období – tzv. divoký odsun a organizovaný transfer. Jindřichův Hradec byl převážně českým městem, kde před válkou žilo zhruba pět procent německého obyvatelstva. Po Mnichovské dohodě zůstal Jindřichův Hradec na území druhé republiky, stal se ovšem jakýmsi českým poloostrovem, jelikož jeho blízké okolí bylo připojeno k Říši. Během války probíhala v Jindřichově Hradci ze strany zdejší samosprávy snaha o germanizaci obyvatelstva. Po válce pak odsud bylo stejně jako z většiny území obnoveného Československa německé obyvatelstvo odsunuto. Stěžejní část práce se zabývá odsunem Němců z města a jeho nejbližších vesnic.

Cílem bylo zmapovat, jak zde odsun proběhl, kolik lidí muselo odejít a naopak, kolik lidí mohlo zůstat a z jakých důvodů. Kromě samotného tématu poválečného vysídlení se v práci věnuji i vzniku internačních táborů a lidovému soudnictví. Na celou událost je v práci nahlíženo z delší časové perspektivy. Nepokrývá tedy jen samotný poválečný průběh odsunu, ale zabývá se i dějinami města před rokem 1945, které mohly odsun a případné vyhrocení poválečné situace ovlivnit. Hlavní část práce vychází z archivních pramenů lokálního charakteru, především z fondu Okresní úřad Jindřichův Hradec a fond Archiv města Jindřichův Hradec, a periodik, které ve městě po konci války vycházely – Naše svoboda, Jiskra. Zároveň vycházím i z vydané odborné literatury.

Klíčová slova

odsun Němců, českoněmecké vztahy, divoký odsun, organizovaný transfer, poválečné násilí

Abstract

The transfer of the Germans took place after the Second World War and it could be divided into two stages – a wild transfer and an organized transfer. Jindřichův Hradec was mainly a Czech town, where just 5 percent of the Germans lived before the war. After the Munich Agreement had been signed, Jindřichův Hradec was attached to the Second Republic. However, the town became a Czech peninsula as the most of its surroundings was the part of the Third Reich. During the war the germanization of citizens took place in Jindřichův Hradec and the post-war transfer was also conducted there as it happened in many other places after the Second World War.

The main part of my thesis deals with the transfer of the Germans from the town as well as the closest villages. The aim of this study was to investigate how the transfer was carried out, how many people had to leave and on the other hand how many of them were permitted to stay and why. Furthermore I also address the establishment of detention camps and folk justice. The thesis covers not only the progress of the whole transfer but it takes into consideration turning points which could have affected it as well as it could have had an impact on the post-war situation. The study is proceeded mainly from local primary sources, especially a fund Okresní úřad Jindřichův Hradec and a fund Archiv města Jindřichův Hradec, and also the periodicals – Naše Svoboda, Jiskra. The part of my resources is covered by professional literature.

Key words

transfer of the Germans, the relations between Czech and Germans, wild transfer, organized transfer, post-war violence

OBSAH

ÚVOD	7
HISTORICKÝ ÚVOD	12
Počátky Jindřichova Hradce.....	12
19. století v Jindřichově Hradci	13
Vznik českého gymnázia v Jindřichově Hradci	16
Československá republika	17
Rok 1938 a Jindřichův Hradec během protektorátu.....	19
Školy v době protektorátu	22
Germanizace Jindřichova Hradce	24
OD OSVOBOZENÍ DO „DIVOKÉHO ODSUNU“	27
Konec války a osvobození	27
Život německého obyvatelstva ve městě před divokým odsunem.....	31
DIVOKÝ ODSUN	41
ŽIVOT VE MĚSTĚ PO DIVOKÉM ODSUNU	55
INTERNAČNÍ TÁBOR	61
Marie Bínová.....	66
LIDOVÉ SOUDNICTVÍ	69
Jan Grausam	74
Jindřich Kniha	75
Jaroslav Zahájský	75
Anton Böhm	76
Alois Pendl	78
ORGANIZOVANÝ TRANSFER	79
ZÁVĚR	87
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	92
Prameny.....	92
Edice pramenů.....	92
Literatura a články.....	93
Internetové zdroje.....	95
SEZNAM PŘÍLOH	97
Příloha č. 1 – Mapa okresu Jindřichův Hradec po Mnichovské dohodě.....	97
Příloha č. 2 – Obranná linie od Čertova kamene k Velkému Ratmírovu.....	98
Příloha č. 3 – Mapa města Jindřichův Hradec.....	99
Příloha č. 4 – Domy vojenských gážistů ve Sládkově ulici	100

ÚVOD

Předložená bakalářská práce se věnuje poválečnému odsunu Němců z Jindřichova Hradce, okresního města v jižních Čechách. Prvotním impulzem k výzkumu tohoto tématu byla má rodina. Pocházím z Jindřichohradecka a moje prababička zažila divoký odsun, o kterém mi vyprávěla. Na její výpovědi mě zaujala skutečnost, že ona sama odsunu a vysídlené Němce litovala a spíše to vnímala, jako kdyby jí zpřetrhali rodinu. Tématem odsunu jsem se věnovala již na střední škole, kde jsem se především snažila zjistit, jak to s vysídlením německého obyvatelstva bylo. Zjistila jsem, že jižní Čechy byly jedny z prvních oblastí Československa, kde proběhlo poválečné vysídlení.

Jindřichův Hradec nikdy nebyl německým městem, ovšem některé obce v jeho blízkém okolí měly převahu německého obyvatelstva. Po Mnichovské dohodě zůstal na území druhé republiky, ale stal se z něho jazykový ostrov, obklopený zabraným pohraničím. Po začátku války byla v Jindřichově Hradci dosazena německá vláda, která začala s horlivou germanizací města. České školy byly buď přesunuty z města, nebo zcela zrušeny a české obyvatelstvo bylo přesvědčováno k přijetí německé státní příslušnosti.

Po konci války byla z města a okolních obcí vysídlena partyzánskými jednotkami velká část německého obyvatelstva. Během divokého odsunu docházelo k excesům a nepřístojnostem páchaným nejen na Němcích ale i českých kolaborantech. Poválečné násilí bylo podporováno i řadou politických představitelů země, kteří volali po „vylikvidování“ Němců. Některé obce na Jindřichohradecku byly během divokého vysídlení zbaveny téměř veškerého německého obyvatelstva, což mělo vliv i na zhoršení hospodářské situace v okrese. Národní výbory na vzniklou situaci musely reagovat, a tak byla zavedena pracovní povinnost pro Němce, kteří byli nejčastěji nasazováni na práce do zemědělství, kde byla situace nejkritičtější, ale i v odsunem postižených oblastech byl podporován proces postupného doosídlení nově příchozím českým obyvatelstvem z vnitrozemí. Ještě před tzv. divokým odsunem vznikl ve městě internační tábor a vydávala se nařízení proti německému obyvatelstvu, ale také proti kolaborantům. Již v květnu 1945 začalo zatýkání podezřelých osob, které byly od začátku roku 1946 souzeny lidovými soudy. Na podzim roku 1945 se zastavilo divoké vysídlování osob německé národnosti z Československa a od

roku 1946 se začalo již s organizovaným odsunem Němců, který pokračoval do podzimu téhož roku.

V první části práce se zabývám dějinami města do roku 1945. Tuto úvodní historickou kapitolu jsem se rozhodla do práce zařadit z důvodu kontextu tématu, jelikož předválečný vývoj města a události se v souvislosti s česko-německými vztahy často po konci války připomínaly, a to nejen v literatuře, ale i v dobových periodikách. Informace jsem čerpala převážně z lokální literatury. Velmi podstatný byl pro mě Jan Muk, který se nejvíce zabýval česko-německými vztahy v Jindřichově Hradci.¹ Dějiny Jindřichova Hradce sice jsou zpracované² a dnes se jim nejvíce věnuje Štěpánka Běhalová a František Fürbach,³ ale česko-německým vztahům v Jindřichově Hradci se kromě Jana Muka a Františka Teplého⁴ podrobněji nikdo nevěnoval. Jak F. Teplý tak J. Muk však byli zároveň i historičtí aktéři. Muk všechny události, o kterých psal, sám ve městě zažil a ve svých pracích je velmi nacionálně vyhraněný. Při studiu archivních materiálů jsem ve fondu *Okresní národní výbor* našla jméno Jan Muk mezi přispěvateli fašistické organizace *Vlajka* v Jindřichově Hradci. Bohužel u seznamu není uvedené datum, našla jsem ale stvrzenku o zaplacení příspěvku u jednoho jména, která je datována rokem 1940. Je tedy možné, že tento seznam pochází z přelomu 30. a 40. let. Jan Muk měl být také po válce souzen z provinění se proti národní cti, je dokonce uveden i v seznamech obviněných. Proti jeho osobě bylo ale řízení nakonec zastaveno. Nepodařilo se mi najít k tomu žádné vysvětlení. Pokud ovšem byl opravdu členem *Vlajky*, může to vysvětlit jeho nacionální vyhraněnost vůči německému obyvatelstvu, kterou by se snažil napravit své skutky. Němce stylizuje do role největších a nejnebezpečnějších nepřátel nejen Československa, ale speciálně města Jindřichova Hradce. Často zdůrazňuje německá zvěrstva napáchaná ve městě a na českém obyvatelstvu Jindřichova Hradce.

Ve druhé části práce se zabývám obdobím po roce 1945 a děním v Jindřichově Hradci. Kromě archivních materiálů jsem využívala i vydanou

¹ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*. Jindřichův Hradec: Československá socialistická akademie, 1970, *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*. 1. Jindřichův Hradec: Městské muzeum, 1946.

² BŘICHÁČEK, Pavel a Jan DOLÁK. *Jindřichův Hradec 1293-1993*. České Budějovice: INpress, 1992.

³ BĚHALOVÁ, Štěpánka – FÜRBACH, František. *Jindřichův Hradec: proměny slavného města po velkém požáru 1801*. Jindřichův Hradec: Město Jindřichův Hradec, 2018. ISBN 978-80-87699-16-4, *Nezapomenutelné osobnosti v historii města Jindřichův Hradec*. Jindřichův Hradec: Město Jindřichův Hradec, 2015. ISBN 978-80-87699-07-2.

⁴ TEPLÝ, František. *Češi a Němci na Hradecku*. B.m.1913.

odbornou literaturu, konkrétně práce Tomáše Staňka⁵ a Adriana von Arburga,⁶ kteří neřešili pouze vysídlení, ale i jeho příčiny, průběh a důsledky. Dějinami odsunu z okresu Jindřichův Hradec se věnoval David Kovařík, který toto téma jako první zpracoval.⁷ Zabýval se odsunem Němců nejen z Jindřichohradecka nýbrž i z Novobystřicka. Na rozdíl od předložené práce však příliš neřešil předešlou poválečnou událost, lidové soudnictví a sociální situaci německého obyvatelstva po skončení války, na kterou jsem se snažila zaměřit. Pokusila jsem se najít souvislosti mezi předválečným děním, obdobím protektorátu a poválečnými událostmi v Jindřichově Hradci.

Cílem bakalářské práce je zmapovat průběh divokého i organizovaného odsunu na Jindřichohradecku. Kromě toho se v práci soustředím i na problematiku vzniku internačních táborů a lokálního lidového soudu, který projednával nejen případy Němců, ale i českých kolaborantů z Jindřichova Hradce. V rámci studia problematiky jsem se zaměřila i na některé konkrétní historické aktéry a jejich aktivity ve městě v období protektorátu. Během mého výzkumu jsem si kladla otázky: Jak byl odsun vnímán českou společností? Jakým způsobem na poválečné dění reagoval místní tisk? Docházelo na Jindřichohradecku k excesům páchaných na německém obyvatelstvu? Zajímalo mě, kolik osob muselo opustit své domovy a naopak kolik jich mohlo zůstat a proč. V kontextu česko-německých vztahů jsem se také zaměřila na školství v Jindřichově Hradci. V Jindřichově Hradci existovalo české gymnázium a obchodní škola, na které byla česká inteligence města velmi hrdá, a proto oba ústavy po vzniku první československé republiky získaly nové budovy. Během války byly ale obě školy z města přesunuty a české školství bylo v Jindřichově Hradci potlačováno. Zajímalo mě, jestli právě zrušení českých škol mohlo ovlivnit dění ve městě po konci druhé světové války a legitimizovat tak argumenty o nutnosti vysídlení Němců.

Hlavní metodu, kterou jsem při psaní své práce využila, byla historická a heuristická metoda. Snažila jsem se prostudovat dostupnou literaturu obecně k tématu nacionalismu, vzniku národů a vývoji česko-německých vztahů a samozřejmě i konkrétně k tématu poválečného vysídlení německého obyvatelstva

⁵ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

⁶ ARBURG, Adrian von – STANĚK, Tomáš. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí. Díl I., Díl II., sv. 1, sv. 3*. Středokluky: Susa, 2010, 2011.

⁷ KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948. Jihočeský sborník historický*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2005(74), 219-233. ISSN 0323-004X.

z Československa. Následně jsem si téma zúžila na lokalitu Jindřichův Hradec a v rámci toho na otázku vysídlení Němců z města a jeho blízkého okolí. Kromě analýzy archivních pramenů jsem studovala dobová periodika – *Co Nového*, *Jihočech*, *Jihočeská pravda*, *Jiskra* a *Naše svoboda*, ve kterých jsem zkoumala reflexi událostí na základě kvalitativní analýzy. Zaměřila jsem se především na články týkající se odsunů, konfiskací německého majetku a mimořádného lidového soudu.

Ve stěžejních částech mé práce jsem vycházela z archivních materiálů lokálního charakteru a československé administrativy – fond *Okresní úřad Jindřichův Hradec*, fond *Archiv města Jindřichův Hradec* a fond *Okresní národní výbor*, ve kterých jsou materiály pro odsun a pro poválečné dění. Pro kapitolu lidového soudnictví jsem pracovala s fondem *Okresní soud Jindřichův Hradec* a fondem *Mimořádný lidový soud* v Třeboni, ve kterém jsou uloženy konkrétní soudní procesy historických aktérů, a snažila jsem se vytvořit obraz poválečné situace ve městě. Kromě toho jsem použila vlastní rozhovor s Jiřinou Novákovou, která zažila vysídlení Němců z obce Nová Ves na Jindřichohradecku.

Pro vykreslení dobové atmosféry jsem citovala dobové novinové články, ale i dopisy, které přicházely na Místní národní výbor (MNV). Citace jsem nechávala v původním znění a nijak jsem je neupravovala. V dobových materiálech jsem se často setkávala s rozdílným psaním „*němec*“ a „*Němec*“. Tento problém není předmětem mého výzkumu, ale chci ho tady zmínit, jelikož jsem na to narazila několikrát během rešerší a domnívám se, že i tímto způsobem se mohla projevat nenávisť vůči německému obyvatelstvu. Po válce někteří lidé považovali Němce za „spodinu společnosti“ a své pohrdání k nim mohli vyjádřit i psaním malého N. Zároveň ale nepopírám, že to může být dáno i gramatickou neznalostí a ne nacionálním postojem.

Během vypracovávání své práce jsem narážela na jeden problém, a to absenci celého jména historických aktérů v lokální literatuře. Často se objevovalo pouze příjmení nebo iniciála křestního jména. U některých osob se mi podařilo jejich celé jméno dohledat, v jiných případech jsem ale byla nucena ponechat pouze příjmení nebo alespoň iniciálu.

Bakalářská práce je rozdělená na sedm stěžejních kapitol. První kapitolou je historický úvod, ve kterém se snažím představit vývoj města, který byl velmi podstatný pro pochopení válečné a poválečné situace ve městě. Ve dvou

podkapitolách se také věnuji vzniku jindřichohradeckého gymnázia a jeho působení během protektorátu. Toto gymnázium bylo jedno z prvních českých gymnázií v Čechách, ovšem po začátku války bylo z města nuceně přesunuto do cca 30 km vzdálené Soběslavi. Několikrát jsem během svého výzkumu narazila na hrdost české inteligence města na své vlastní gymnázium, tak ale také hořkost po jeho přesunutí.

Druhá kapitola je věnována období od osvobození až do divokého odsunu. V této části jsem se snažila představit změny, které nastaly pro německé obyvatelstvo města po konci války. Zmiňuji zde opatření lokálního a celorepublikového charakteru týkajících se německého obyvatelstva. Snažím se zde analyzovat dobové články, které po konci války vycházely, a které podporovaly vysídlení a konfiskaci. Ve třetí kapitole jsem představila divoký odsun, jeho přípravu, průběh a hlavní aktéry a uvádím zde i konkrétní případy. Následně jsem se zabývala děním ve městě po divokém odsunu a změnami, které nastaly v životě nejen pro německé obyvatelstvo v Jindřichově Hradci. Během divokého odsunu totiž nebyli vysídleni všichni příslušníci německé národnosti, a tak národní výbory se musely postarat o internování zbylých Němců, řešení žádostí o navrácení československého občanství, nebo zajištění dodržování pracovní povinnosti. Samostatně jsem poté vyčlenila kapitoly *internační tábor* a *lidové soudnictví* v Jindřichově Hradci. V těchto dvou kapitolách jsem zpracovávala nejen vznik těchto institucí, ale i příběhy konkrétních osob, které byly buď umístěny v táborech, nebo byly souzeny před lidovým soudem. Poslední kapitola je věnována organizovanému odsunu nejen z Jindřichova Hradce, ale i obecně z celých Čech, jeho přípravou a mezinárodní situací, průběhem a ukončením.

HISTORICKÝ ÚVOD

POČÁTKY JINDŘICHOVA HRADCE

Historie města údajně sahá až do 10. století, kdy podle výsledků archeologického bádání zde vzniklo slovanské knížecí hradiště⁸ a postupně byl vybudován hrad, který ve městě stojí do dnes. Koncem 12. století docházelo k osidlování zdejší krajiny. Po bitvě u Lodenic na Moravě roku 1185 získal šlechtic Vítek z Prčice (zakladatel rodu Vítkovců) od českého knížete údělem jihovýchodní Čechy mezi moravskou hranicí a Vltavou a rozdělil tuto půdu mezi své čtyři syny, kterým dal do erbů barevné pětilisté růže.⁹ Jindřichohradecko získal od svého otce Vítky jeho nejstarší syn Jindřich z Hradce, neboli Jindřich Vítkovec, spolu se zlatou pětilistou růží na modrém poli do svého erbu, kterou má Jindřichův Hradec stále ve svém znaku. V nejstarších zprávách se Jindřichův Hradec objevuje pod latinským jménem *Nova domus*, ze kterého vzniklo německé jméno *Neuhaus*, až roku 1405 se začalo používat české jméno města Jindřichův Hradec.¹⁰

Jindřich z Hradce byl prvním šlechticem rodu Pánů z Hradce a právě tento šlechtický rod začal s kolonizací svého území. Kromě Čechů, tedy obyvatel mluvících česky, pomohli oblast osídlit podle dr. T. Tupetze poněmčení příslušníci bavorsko-rakouského kmene, kteří se před tím usídlili ve Vitorasku. Dějepisec dr. J. M. Klímesch tvrdil, že se na kolonizaci podíleli i Durynci,¹¹ kteří na toto území byli dovedeni z iniciativy řádu německých rytířů.¹² Tento řád sehrál také důležitou roli při germanizaci krajiny a získal od Pánů z Hradce území na sever od Jindřichova Hradce i v jeho blízkosti, a tak vznikl německý výběžek kolem Lodhérova a Blažejova (tato oblast byla připojena k zabranému území po Mnichovské dohodě). Němečtí kolonisté zakládali i nové vesnice mimo toto území, a poněvadž těmto německým kolonistům, kteří sem byli pozváni z Rakous, se dostávalo od vrchnosti úlevy od placení daní po určitou časovou lhůtu, byly nově vzniklé vesnice pojmenované jako Lhoty.¹³ Mezi dalšími kolonisty byli i

⁸ BŘICHÁČEK, Pavel a Jan DOLÁK. *Jindřichův Hradec 1293-1993*. České Budějovice: INpress, 1992. s. 9.

⁹ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*. Jindřichův Hradec: Československá socialistická akademie, 1970. s. 4.

¹⁰ Tamtéž, s. 4.

¹¹ TEPLÝ, František. *Češi a Němci na Hradecku*. B.m.1913. s. 9

¹² *Mnichov a okres Jindřichův Hradec*. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum, 1988. s. 5.

¹³ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*, s. 4-6.

Valdenští, kteří sem přišli přes Německo z Lombardie.¹⁴ I přes germanizační činnost si Jindřichův Hradec zachovával svůj český charakter.

Po bitvě na Bílé hoře se jako hlavní úřední jazyk začala používat němčina, čeština se ale stále udržovala mezi lidmi. V Jindřichově Hradci působili jezuité a na Hradecko, ostatně jako do celých Čech, přicházeli němečtí kolonisté, hlavně ze sousedních Rakous. V této době docházelo k poněmčování Děbolína, Ratmírova, Senotína, Žďárů, Kaproun, Vojířova, anebo Sedla.¹⁵

19. STOLETÍ V JINDŘICHOVĚ HRADCI

V souvislosti se zaktivizováním českého národního hnutí se na počátku 19. století oživil společenský i kulturní život hradeckého obyvatelstva. Hlavní oporou vlastenecké činnosti byla Hilgartnerova tiskárna, kterou vlastnil knihtiskař a nakladatel František Petr Hilgartner, jenž od roku 1738 vydával české knížky, především kroniky.¹⁶ Hilgartnerovým nástupcem se stal Josef Landfras pocházející z Příbrami. Do Jindřichova Hradce se přestěhoval roku 1797 a ve stejném roce zakoupil Hilgartnerovu tiskárnu, která se pod vedením jeho syna Aloise od roku 1825 zařadila mezi nejvýznamnější tiskárny v Čechách a významně přispěla k obrození českého jazyka ve městě.¹⁷

Kromě literární činnosti se začala objevovat i potřeba české divadelní aktivity. O splnění této ideje se ve městě snažil jindřichohradecký vlastenec Josef Procházka-Devítský, díky kterému se 1. prosince 1844 konalo v Jindřichově Hradci první české divadelní představení.¹⁸ O dva roky později 15. února se uspořádal v Jindřichově Hradci i první český bál, který byl organizován místním lékařem a divadelním ochotníkem Josefem Procházkou Devítským. Bálu se účastnilo 800 lidí.¹⁹

V Jindřichově Hradci dále působilo Landfrasovo nakladatelství, které od roku 1849 začalo pro školy vydávat české učebnice, a v 60. letech Alois Landfras zřídil půjčovnu knih.²⁰ Jindřichův Hradec několikrát také navštívil Josef Kajetán Tyl,

¹⁴ TEPLÝ, František. *Češi a Němci na Hradecku*, s. 9.

¹⁵ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*, s. 25-26.

¹⁶ STREJČEK, Ferdinand. *Jak se probouzel Jindřichův Hradec*. Jindřichův Hradec: A. Landfras a Syn, 1930. s. 9.

¹⁷ BŘICHÁČEK, Pavel a Jan DOLÁK. *Jindřichův Hradec 1293-1993*, s. 21.

¹⁸ STREJČEK, Ferdinand. *Jak se probouzel Jindřichův Hradec*. s. 81.

¹⁹ BĚHALOVÁ, Štěpánka – FÜRBAACH, František. *Jindřichův Hradec: proměny slavného města po velkém požáru 1801*. Jindřichův Hradec: Město Jindřichův Hradec, 2018. ISBN 978-80-87699-16-4. s. 80.

²⁰ STREJČEK, Ferdinand. *Jak se probouzel Jindřichův Hradec*, s. 103, 135.

podle jehož besed na počátku 60. let uspořádali jindřichohradečtí vlastenci ve městě první českou besedu.²¹

Roku 1848 začala v habsburské monarchii revoluce, a i když nebyla završena sjednocením zemí Koruny české, přinesla do života lidí podstatné novinky. Došlo k vzestupu občanské společnosti, zrovnoprávnění Židů, zrušení cechů a především zrušení roboty a poddanství. Díky tomu vrchnostenské úřady ztratily své pravomoci nad poddanými. Městský magistrát i patrimoniální správu dominia nahradily státní úřady. Vznikl politický okres Jindřichův Hradec a od roku 1850 bylo město sídlem okresního hejtmánství. Obyvatelstvo od poloviny 19. století začalo volit obecní výbor a představenstvo, které se skládalo ze starosty a alespoň dvou radních. Prvním starostou se stal již zmíněný Alois Landfras, majitel tiskárny.²² Obecní výbor byl v roce 1850 dvanáctičlenný včetně starosty a dvou radních. Postupně se ale jeho počet navýšil nejprve na patnáct, později na osmnáct a v roce 1884 se skládal již ze třiceti členů.²³

V průběhu 19. století vztahy mezi Čechy a Němci začínaly být napjaté. Bodem zlomu bylo svolání Všeobecného zemského parlamentu do Frankfurtu nad Mohanem, kde se mělo řešit sjednocení Německa. Existovaly dvě koncepce, a to Velkoněmecká a Maloněmecká. Kdyby se Německo sjednotilo podle Velkoněmecké koncepce, zahrnovalo by všechny německy mluvící země včetně Rakouska a zemí Koruny české. Proti této koncepci protestovali čeští představitelé, kteří na jaře 1848 svoji účast na frankfurtském sněmu odmítli a rozhodli se na začátek června svolat do Prahy Slovanský sjezd.²⁴

Po frankfurtském sněmu se rozdělily představy o budoucnosti Čechů a Němců. Zástupci Čechů chtěli zůstat v Rakousku, zatímco čeští Němci si přáli sjednocení německých zemí, které by zahrnovalo jak alpské tak i české země. Za revoluce vznikly politické národy se svým vlastním programem. Od 60. let 19. století, po obnovení ústavnosti, začal permanentní politický a národnostní boj mezi těmito národnostmi.²⁵

²¹ Tamtéž, s. 135.

²² BĚHALOVÁ, Štěpánka – FÜRBAACH, František. *Nezapomenutelné osobnosti v historii města Jindřichův Hradec*. Jindřichův Hradec: Město Jindřichův Hradec, 2015. ISBN 978-80-87699-07-2. s. 17.

²³ FILIP, Václav. *Demokracie jako ideál a akt víry: Správa a hospodářství města Jindřichův Hradec do roku 1938*. In: Jindřichohradecký zpravodaj. Jindřichův Hradec, č. 8, (1991), s. 1.

²⁴ HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: Proměny společnosti v moderní době I*. Praha: Historický ústav, 2014. ISBN 978-80-7286-207-8. s. 43.

²⁵ Tamtéž, s. 44.

Na Jindřichohradecku ale v prvních desetiletích okresu Češi a Němci neměli mezi sebou vážné spory. Ještě roku 1861 při prvních volbách volili bystřičtí Němci českého kandidáta. Roku 1884 se projednávaly Herbstovy návrhy na jazykové rozdělení Čech a jindřichohradecké německé obce měly vydat prohlášení, že zdejší německy mluvící obyvatelé si nepřejí jazykové rozdělení země a chtějí žít s Čechy jako doposud. Pravděpodobně kvůli tomuto případu se německé noviny Böhmerwaldbund a budějovické noviny Budweiser Zeitung začaly zaměřovat na Němce v tomto okresu a šířit mezi ně nacionální pocit německé příslušnosti.²⁶

Do agitace němectví se osobně zapojil vůdce budějovických Němců, císařský dvorní rada a poslanec zemského sněmu za kurii velkostatkářskou JUDr. Franz Taschek. Právě od té doby se začínají množit stížnosti na nedostatečné zastoupení Němců v okresním zastupitelstvu, na jazykovou politiku a na české žaloby na německý postup proti českým menšinám.²⁷

Roku 1890 ve Vídni z podnětu poslanců staročechů proběhlo jednání s německými poslanci z Čech o správním rozdělení země. Čechy měly být rozděleny podle většiny obyvatelstva na německé a smíšené okresy. V německých okresech by byl povolen jen jeden státní jazyk, a to německý, ve smíšených okresech by se mohla používat i čeština jako jazyk zemský. Zastupitelské orgány by byly v německých okresech výlučně německé, ve smíšených okresech by se mohli stát členy úřadů i Češi. Nebylo by to tedy právoplatné rozdělení Čech mezi dvě národnosti, ale výrazně by tímto rozdělením posílila německá strana. Tento návrh na rozdělení Čech ovšem neprošel díky razantní opozici strany mladočechů.²⁸

Nový návrh na rozdělení českých zemí vytvořil roku 1909 ministr Bienert. Jindřichohradecký okres měl být rozdělen na čtyři soudní obvody s českým okresním soudem v Jindřichově Hradci pro 21 obcí, českým soudem ve Stráži nad Nežárkou pro 14 obcí, německým soudem v Buku pro 28 obcí a soudní okres novobystřický měl být povýšen na politický okres s německým okresním hejtmanstvím.²⁹ Ani tento návrh ovšem nebyl přijat.

²⁶ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*, s. 48.

²⁷ *Mnichov a okres Jindřichův Hradec*, s. 12.

²⁸ Tamtéž, s. 12-13.

²⁹ Tamtéž, s. 13.

Dne 24. května 1918 znovu němečtí představitelé podali návrh na rozdělení Čech na dvě korunní země s vlastními národními zemskými sněmy a zemskými vládami. Vznikly by čtyři oblasti Deutschböhmen (území od Domažlic po Broumov s hlavním městem Liberec), Böhmerwaldgau (území od Domažlic na jih až po Chlum u Třeboně), Deutschsüdmähren (území od Chlumu až po Mikulov) a Sudetenland (území od Broumova směrem na východ). Tyto čtyři oblasti měly být přiřčeny k Rakousku. Z toho důvodu se v říjnu roku 1918 ustanovilo ve Vídni národní shromáždění, které se usneslo vytvořit nový německo-rakouský stát, jenž by obsáhl celé německé osídlení.³⁰

VZNIK ČESKÉHO GYMNÁZIA V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Po založení jezuitské koleje Adamem II. z Hradce roku 1594 vzniklo i jezuitské gymnázium, kde veškerá výuka probíhala v latině.³¹ Po zrušení jezuitského řádu roku 1773, vydání Všeobecného školského řádu o rok později a vydáním nového studijního plánu pro gymnázia roku 1776 se český jazyk vytlačil ze středního školství a byl oslaben i v triviálním školství. Studenti se na gymnáziu učili předměty pouze v němčině či latině. V každém kraji při velkých městech či klášterech vznikla jedna hlavní škola, která měla napomoci reformovat městské školy podle nového školského řádu.³²

Tyto změny ve školství se nevyhnuly ani Jindřichovu Hradci, kde bylo jezuitské gymnázium zrušeno a namísto něho vznikla hlavní škola, jejímž ředitelem se stal exjezuita Mikuláš Krebs. Ve škole vyučovali tři učitelé, kteří češtinu ovládat nemuseli, němčina ale byla podmínkou.³³ V listopadu 1807 ovšem bylo gymnázium znovu obnoveno jako světský dvojjazyčný ústav s pěti třídami.³⁴

Počátek 19. století přinesl zmírnění nařízení ohledně češtiny na školách. V srpnu 1816 byl vydán dekret, který povoloval v českých a smíšených oblastech Čech vyučovat na gymnáziích žáky češtinu.³⁵ Někteří profesori na gymnáziu ještě před vydáním dekretu vyučovali žáky soukromě česky, a po uveřejnění nařízení se

³⁰ Tamtéž, s. 14.

³¹ BŘICHÁČEK, Pavel a Jan DOLÁK. *Jindřichův Hradec 1293/1993*, s. 128.

³² HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: Proměny společnosti v moderní době II*. Praha: Historický ústav, 2016. ISBN 978-80-7286-280-1. s. 52-53.

³³ Podle dvorského dekretu z ledna 1770 musel každý učitel přijatý na vyšší školství ovládat němčinu. In: HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století*. II. s. 53.

³⁴ BŘICHÁČEK, Pavel a Jan DOLÁK. *Jindřichův Hradec 1293/1993*, s. 131.

³⁵ HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století*. II., s. 59.

odhodlali k tomu, vyučovat některé předměty česky, anebo přímo češtinu jako nepovinný jazyk.³⁶

Od roku 1848 se podle nového nařízení vyučovalo češtině jako povinnému předmětu na gymnáziu v Jičíně, Hradci Králové, v Písku a právě i v Jindřichově Hradci. Ve stejném roce bylo gymnázium přeměněno na osmitřídní a roku 1851 prohlášeno za vyšší. Od druhého pololetí školního roku 1861 – 1862 se stala čeština vedle němčiny vyučovacím jazykem. Místodržitelským výnosem z října 1866 bylo jindřichohradecké gymnázium spolu s pražským akademickým gymnáziem, gymnáziem v Hradci Králové a gymnáziem v Písku prohlášeno za čistě české a o tři roky později byl německý jazyk prohlášen nepovinným.³⁷ Místní gymnázium se začalo podílet na šíření češtiny mezi ostatní obyvatele města. Studenti zakládali různé vlastenecké spolky a pořádali kulturní akce. Od této doby se ale také začínají zhoršovat vztahy mezi představiteli Čechů a Němců. Hlavním předmětem sváru bylo právě ryze české gymnázium. Spor o gymnázium vyvrcholil během druhé světové války, kdy bylo z Jindřichova Hradce přesunuto do Soběslavi.

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

Dne 28. října 1918 byla vyhlášena první československá republika. V důsledku mezinárodní situace se v hranicích nově vzniklého státu ocitly národnostní skupiny, které získaly menšinový statut, a které inklinovaly ke svým mateřským národům v sousedních zemích. Pávě této situace se Československo velmi obávalo.³⁸ Německy hovořící obyvatelstvo vyhlásilo na podzim 1918 čtyři provincie (Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau, Deutschsüdmähren) a připojili je k nově vzniklému státu Německé Rakousko a v jeho rámci k Německé říši.³⁹

Po kapitulaci Německa 11. listopadu 1918 se Deutschböhmen okamžitě přihlásilo k Německu. Celý region Jindřichohradecka včetně Jindřichova Hradce byl včleněn do provincie Deutschsüdmähren. Agitátoři se rozjeli po regionu, aby získali obyvatele pro podporu státu. V některých obcích docházelo k výtržnostem,

³⁶ BŘICHÁČEK, Pavel a Jan DOLÁK. *Jindřichův Hradec 1293/1993*, s. 131.

³⁷ BŘICHÁČEK, Pavel a Jan DOLÁK. *Jindřichův Hradec 1293/1993*, s. 132.

³⁸ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948*. Ostrava: Amosium servis, 1992. ISBN 80-85498-04-9. s. 7.

³⁹ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: dokumenty z českých archivů*. I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici. Středokluky: SUSA, 2010. ISBN 978-80-86054-66-8. s. 29.

byla rozbíjena okna, lidem, kteří nesouhlasili s Deutschösterreich, bylo vyhrožováno požárem.⁴⁰ Obce Rodvínov, Děbolín a Radouňka se odmítly přihlásit k Rakousku, ale ostatní německé obce (Dolní Radouň, Buk, Dolní Pěna, Mutyněves, Malý Ratmírov, Blažejov, Dvorečky, Kaproun, Horní Žďár, Nová Ves a Nejdek) tak učinily, později ovšem vzaly svá rozhodnutí zpět.⁴¹ Vláda se rozhodla obsadit pohraničí vojskem, jelikož ale neměla k dispozici potřebnou armádu, začalo systematictější obsazování až v polovině listopadu.⁴²

Na začátku 20. let žilo v ČSR celkem 3 123 566 Němců s československým státním občanstvím (23,3% obyvatelstva). Kromě pohraničí žili i v tzv. jazykových ostrovech ve vnitrozemí (Praha, Brno, Jihlava, Olomouc, Svitavsko, Vyškovsko).⁴³ Garanci menšinových práv uváděla i československá ústava z 29. února 1920, která zaručovala Němcům rovnost před zákonem, menšinovou ochranu, možnosti hospodářského uplatnění i rozvoj svébytného kulturního a veřejného života. V okresech s nejméně 20% podílem německého obyvatelstva existovala faktická dvojjazyčnost a možnost zřizovat menšinové školy.⁴⁴ Právě jazykový zákon, vydaný ve stejný den jako československá ústavní listina, zaručil existenci menšinového školství i komunikaci úřadů v menšinových jazycích podle výše zmíněné zásady 20%. Tam, kde příslušná minorita netvořila alespoň 20% obyvatelstva, přibyla Němcům povinnost učit se česky, proto se také počet německých dětí v českých školách do roku 1935 více než zešestinásobil.⁴⁵ Požadavek znalosti státního jazyka komplikoval zaměstnávání Němců ve státních a veřejných službách.⁴⁶

Hospodářská krize na přelomu 20. a 30. let zapříčinila radikalizaci společnosti. V roce 1933 vznikla Sudetoněmecká vlastenecká fronta (SHF) v čele s Konradem Henleinem, která původně prosazovala sjednocení sudetoněmeckého společenství, proklamovala loajalitu k republice a požadovala národnostní

⁴⁰ *Mnichov a okres Jindřichův Hradec*, s. 15.

⁴¹ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*, s. 49.

⁴² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky 1918-1938*. I., Vznik budování a zlatá léta republiky. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-6. s. 42.

⁴³ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948*, s. 9.

⁴⁴ Tamtéž, s. 7 – 9.

⁴⁵ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. I., s. 87.

⁴⁶ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa*, s. 9.

vyrovnání v jejím rámci. V roce 1935 se přejmenovala na SdP a v parlamentních volbách už kandidovala jako politická strana.⁴⁷

V parlamentních volbách roku 1935 skončilo SdP na Jindřichohradecku druhé, poraženo sociální demokracií díky velké převaze českých voličů. Stalo se ovšem nejsilnější stranou jihočeského pohraničí, protože v sedmi soudních okresech (Prachatice, Vimperk, Volary, Český Krumlov, Horní Planá, Nová Bystřice, Chvalšiny) dosáhla nadpoloviční většiny.⁴⁸ V okrese Jindřichův Hradec získali Henleinovci roku 1935 41 636 hlasů.⁴⁹

	ČEŠI	NĚMCI	JINÍ
1881	7725	976	2
1890	7814	682	6
1901	8712	529	44
1910	9608	495	5
1921	9067	239	284
1930	9792	551	124

*Sčítání obyvatelstva města Jindřichův Hradec*⁵⁰

Ve 30. letech byli mezi hradeckými Němci hlavně uředníci, obchodníci a služební z okolních německých vesnic, v posledních letech se tady poté usazovali němečtí pensisté. K Němcům se přihlásila také část židovského obyvatelstva.⁵¹

ROK 1938 A JINDŘICHŮV HRADEC BĚHEM PROTEKTORÁTU

Z německých politických stran byla v okrese nejsilnější strana německých rolníků (Bund der Landwirte) a sociální demokracie.⁵² Při obecních volbách v květnu a v červnu 1938, kdy hradečtí Němci poprvé a naposledy v Jindřichově Hradci postavili vlastní kandidátku, dostali 208 z 5 987 odevzdaných platných hlasů a získali jednoho zástupce v městském zastupitelstvu.⁵³ V soudním okrese Jindřichův Hradec mělo žít 28 016 Čechů a 7 447 Němců. Ve městě Jindřichův

⁴⁷ Tamtéž, s. 16.

⁴⁸ *Mnichov a okres Jindřichův Hradec*, s. 25.

⁴⁹ *K událostem let 1938-1939 na území okresu Jindřichův Hradec: Sborník dokumentů k 40. výročí Mnichova*. 1. Jindřichův Hradec: Okresní archiv, 1978. s. 9.

⁵⁰ MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*. 1. Jindřichův Hradec: Městské muzeum, 1946. s. 5.

⁵¹ Tamtéž, s. 5.

⁵² BENEŠ, Antonín. *Jindřichohradecko v boji proti nastupujícímu fašismu*. In: Kapitoly z dějin dělnického a komunistického hnutí v okrese J. Hradec. Jindřichův Hradec: Dům politické výchovy OV KSČ, 1978. s. 7.

⁵³ MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*, s. 5.

Hradec žilo 9 752 Čechů a 551 Němců (5,5%).⁵⁴ Němci tedy v okrese ani v samotném městě neměli převahu nad Čechy, ale přesto v Bad Godesbergu Hitler předložil Chamberlainovi mapu, na níž byl Jindřichův Hradec zakreslen jako součást Říše.⁵⁵ Tento plán se ale nakonec neuskutečnil. V Jindřichově Hradci vyhrála levice a novým starostou se stal Ladislav Stehna za sociální demokracii.

V Jindřichově Hradci v letních měsících roku 1938 přibývalo uprchlíků z Vídně a dalších rakouských měst, antifašistů a židů, kteří se snažili uprchnout před rozpínajícím se Německem. Na konci září byla podepsána Mnichovská dohoda, podle které připadlo do Říše ze soudního okresu Jindřichův Hradec z 27 obcí 8 771 Němců a 2 793 Čechů.⁵⁶ Hitler ze začátku zdůrazňoval, že bude požadovat jen oblasti většinově osídlené německým obyvatelstvem, nakonec ale bylo připojeno přibližně 400 obcí obývaných převážně Čechy.⁵⁷ K německé říši připadlo celé území, které mělo podle Bienertova návrhu z roku 1909 tvořit navrhovaný bukovský a bystrický soudní okres. Aby mezi obcemi ležícími na sever od Děbolína a obcemi jižně odtud položenými bylo dosaženo přímého spojení, bylo obsazeno i zcela české Políknno a v prvních dnech dokonce i Ratiboř, která ale byla později z pohraničí vyčleněna.⁵⁸ Dne 5. října 1938 prezident Edvard Beneš abdikoval a posléze opustil území republiky.⁵⁹

Okupace pohraničí na Jindřichohradecku začala 8. října a byly zabráný tyto obce – Blažejov, Buk, Člunek, Děbolín, Hospříz, Hrutkov, Jindřiš, Kačlehy, Lodhéřov, Lomy, Německý Malíkov, Matná Mutyněves, Najdek, Oldřiš, Německá Olešná, Otín, Dolní Pěna, Horní Pěna, Políknno, Německá Radouň, Malý Ratmírov, Velký Ratmírov, Studnice, Nová Ves, Horní Ždár.⁶⁰ Z Jindřichova Hradce se stal český ostrov, který byl jen jedinou silnicí směrem na Dolní Skrýchov a Jarošov nad Nežárkou spojen s protektorátem. Osm ostatních silnic končilo ve vzdálenosti 1 – 2 km od města v pohraničí a Jindřichův Hradce ztratil svůj význam jako zdravotnické, školské a kulturní středisko kraje.⁶¹

⁵⁴ BENEŠ, Antonín. *Jindřichohradecko v boji proti nastupujícímu fašismu*, s. 6.

⁵⁵ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*, s. 50.

⁵⁶ Příloha č. 1.

⁵⁷ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. I., s. 34.

⁵⁸ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*, s. 50.

⁵⁹ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa*. Ostrava: Amosium servis, 1992. s. 20.

⁶⁰ *Mnichov a okres Jindřichův Hradec*, s. 68.

⁶¹ MUK, Jan. *Osvobození Jindřichohradecka Rudou armádou. Jihočeský sborník historický*. České Budějovice: Krajské vlastivědné muzeum. roč. 24, č. 1-2, (1960), s. 44.

V počátečním období od 1. do 21. října 1938 podléhaly připojené pohraniční oblasti vojenské správě. Českoslovenští státní občané nabývali německé státní příslušnosti a pozbývali zároveň československého občanství. Toto automatické nabývání říšskoněmecké příslušnosti neplatilo pro osoby jiné než německé národnosti, které se na území narodily až po 1. lednu 1910 nebo byly dětmi, vnuky, resp. manžely takových osob.⁶²

Zabráním částí Jindřichohradecka vznikly hospodářské a dopravní problémy. Po ztrátě území vlaky nesměly projíždět na trase Veselí nad Lužnicí a Jihlava, jelikož by projížděly přes zabrané pásmo. Nakonec to bylo vyřešeno tak, že vlaky nesměly zastavovat ve stanici Děbolín, která byla součástí Říše, a v prosinci 1938 byla 2 km od hranic zřízena nová železniční zastávka Mnich.⁶³

V lednu 1939 byl novým starostou města jmenován lékárník RNDr. Vilém Rösch, který působil ve veřejném a politickém životě města od 30. let. Působil ve finanční komisi a později se dostal do městského zastupitelstva. Rösch 16. března 1939 po vzniku protektorátu nechal vytisknout plakáty, na kterých bylo napsáno: *„Já, český starosta českého města, přihlížej ke skutečnosti, že prezident republiky doktor Emil Hácha vložil osudy Země české a moravské do rukou říšskoněmecké vlády, jednak že říšský kancléř Adolf Hitler zaručil stejná práva čestného Čecha, jako čestného Němce na mateřský jazyk a národní žití, prosím o absolutní klid ve městě a úctu výsostným odznakům německé říše, která za těchto předpokladů bude plně respektovati náš mateřský jazyk, národní vývoj a historické barvy země české. Jelikož znám kulturní úroveň našich občanů, jsem přesvědčen, že budou bezpodmínečně poslušni pokynům české radnice.“*⁶⁴ Tímto prohlášením chtěl ukázat, že Jindřichův Hradec bude stále české město. Podařilo se mu ovšem udělat si řadu nepřátel mezi německými příslušníky. Jak uvádí Vlastimil Bělohávek, Jindřichův Hradec byl sice českým městem, ale byla zde silná německá menšina, ve které rozhodující slovo od 30. let měli nacisté typu Aloise Pendla a Aloise Hasenöhrla.⁶⁵

⁶² ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. I., s. 36-40.

⁶³ HAVLÍČKOVÁ, Marie. *Oběti nacistické persekuce v letech II. světové války na Jindřichohradecku*. In: Kapitoly z dějin dělnického a komunistického hnutí na okrese Jindřichův Hradec. II., Jindřichův Hradec: Dům politické výchovy OV KSČ, 1979. s. 5.

⁶⁴ VESELÝ, Karel. *Jindřichohradecký starosta Vilém Rösch*. In: Ohas od Nežárky. Jindřichův Hradec, roč. 74 (3), č. 5, (1996), s. 1.

⁶⁵ BĚLOHLÁVEK, Vlastimil. *Jindřichův Hradec v květnové revoluci 1945*. Jindřichohradecký vlastivědný sborník 7, (1995), s. 84.

V březnu 1939 přijela do Jindřichova Hradce německá posádka, která obsadila vojenské kasárny, budovu živnostenské školy zabrala pro účely říšské policie a v budově okresního úřadu zřídila úřadovny německé správy. V čele této správy stanul vrchní zemský rada dr. Mayer-Falk, od podzimu roku 1938 šéf úřadu v Nové Bystřici, který převzal protektorát nad městem 16. března 1939. Německé úřadování se dalo do práce a začaly se vydávat vyhlášky, které omezovaly životy občanů města. Byla zavedena zavírací hodina v 8 hodin večer, stanoven zákaz vycházení od 9 hodin večer do 6 hodin do rána, zakázalo se pořádání jakýchkoli schůzí, byla zavedena jízda vpravo a občané byli povinni odevzdat zbraně na velitelství německé státní policie. Dr. Rösch se snažil některá nařízení zmírnit a podařilo se mu například posunout zákaz vycházení o tři hodiny, tedy od půlnoci.⁶⁶

V den začátku války 1. září 1939 bylo rozpuštěno městské zastupitelstvo a byl zatčen starosta Vilém Rösch, dále náměstek starosty a předseda Obce legionářské ředitel Stanislav Beran, radní ing. Hamerník, starosta Sokola a bývalý poslanec O. Bystřický, předseda KSČ J. Lehký, starosta Orla L. Spurný, jednatel Sokola V. Vlach, legionáři B. Englický, F. Hirš, O. Křesl, štábní kapitán A. Jiráček a čalouník J. Holík, který byl krátce na to propuštěn. Rösch byl odvezen do Buchenwaldu, kde zahynul při náletu v roce 1944. Správy nad městem se ujal německý komisařský starosta Franz Cach, úředník v továrně na zdravotní keramiku u Jarošova nad Nežárkou.⁶⁷

ŠKOLY V DOBĚ PROTEKTORÁTU

Když v březnu 1939 přijely do města německé oddíly, tak kromě veřejných budov obsadily i základní dívčí školu ve Štítného ulici (dnes první základní škola). Obsazení trvalo do 2. dubna.⁶⁸ Německá inteligence usilovala o zřízení německé školy v Jindřichově Hradci. Dne 1. května 1939 byla otevřena obecná škola v Ševcových kasárnách. Z dívčí základní školy do ní odešlo 24 dívek pocházejících většinou ze smíšených manželství. Celkem mělo do školy docházet 34 dětí. Jejím ředitelem se stal Anton Böhm, dosavadní učitel v Jindřiši, který velmi aktivně sháněl nové žáky z Novobystřicka a byl v tom poměrně úspěšný,

⁶⁶ FÜRBAACH, František. *Černý březen 1939*. In: Jindřichohradecký zpravodaj. roč. 13, č. 3, (2009), s. 7.

⁶⁷ VESELÝ, Karel. *Jindřichův Hradec za války: zvláštní přílohy Ohlasů 99*. Jindřichův Hradec: K. Veselý, 1999. s. 4.

⁶⁸ KÁLALOVÁ, Bohdana. *40. let školství v Jindřichově Hradci*. In: Jindřichohradecký zpravodaj. č. 9, (1985), s. 6.

jelikož na počátku roku 1940 měla škola už dvě třídy, do kterých docházelo 90 žáků.⁶⁹

V listopadu 1939 byla ve městě otevřena německá hlavní škola. Do těchto škol dojížděly děti ze zabraného pohraničí. Většina dětí německého původu nerozuměla německy, a proto v nově zřízené německé škole se první dva měsíce učily jenom mluvit. Pro děti se také pořádaly zvláštní kurzy němčiny. Dne 30. srpna 1941 však správa obecné školy musela hlásit inspektoru do Jihlavy, že z 97 dětí 59 dětí s německou národní příslušností mluví nedostatečně německy.⁷⁰

Německým představitelům se ve městě nezamlouvalo české gymnázium a také česká obchodní akademie. Franz Cach si pohrával s myšlenkou, že na gymnáziu a obchodní škole zřídí německou pobočku a že tam dosadí německé učitele. Němci si vymohli přístup do gymnazijní tělocvičny pro Hitlerjugend, čímž zkomplikovali pravidelné cvičení Sokola, který měl tělocvičnu pronajatou. O budovu gymnázia se také zajímala místní NSDAP založená v polovině 1939.⁷¹ Ve školním roce 1939/40 se zvýšil počet hodin němčiny o hodinu týdně a rozhodlo se o zákazu přijímat žáky židovského původu. Dne 10. srpna 1940 byli Židé ze studia vyloučeni úplně.⁷² V červnu 1940 byl Franz Cach odvolán a na jeho místo nastoupil Anton Böhm s titulem Regierungskommissär, který pokračoval v Cachových snahách o germanizaci školství. Dne 16. července 1940 obdrželo gymnázium příkaz, aby uvolnilo několik místností pro nově zřizovanou německou vyšší školu právě v budově gymnázia.⁷³ Dne 23. srpna ale přišel rozkaz celou budovu gymnázia vyklidit do 1. září a předat ji Antonu Böhmovi pro německou střední školu. Knihy a sbírky školy museli žáci a učitelé přenést do muzea, protože jim bylo řečeno, že vše, co v budově zůstane, přejde do vlastnictví německé školy. První až pátá třída gymnázia byla přeložena do Soběslavi a od 1. prosince 1940 tam byl přeložen i zbytek školy.⁷⁴

Koncem srpna 1941 přikázal jihlavský oberlandrat, aby budova obchodní školy byla uvolněna pro jednotřídní německou obchodní školu, která byla

⁶⁹ FÜRBAACH, František. *Přemístění jindřichohradeckého gymnázia do Soběslavi*. In: Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska. sv. 19 (2007). ISSN 1801-3759. s. 86.

⁷⁰ MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*, s. 10-11.

⁷¹ FÜRBAACH, František. *Přemístění jindřichohradeckého gymnázia do Soběslavi*, s. 86.

⁷² POKORNÝ, Jan. *Jindřichohradecké gymnázium v letech okupace*. České Budějovice: Růže, 1976. s. 21.

⁷³ Původně gymnázium sídlilo až do roku 1923 v dnešní budově muzea, kdy se přesídlilo do nové budovy, kde je dodnes. In: *40. let školství v Jindřichově Hradci*. Jindřichohradecký zpravodaj. s. 33.

⁷⁴ MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*, s. 26-29.

prozatím v budově gymnázia. Česká šestitřídní škola s 270 žáky se musela přesunout do budovy chlapecké školy v Janderově ulici (dnešní budova druhé základní školy v parku). V srpnu 1942 byla nakonec obchodní škola přeložena do Kamenice nad Lipou a na příkaz německých úřadů se ve školním roce 1942/1943 již nesměl otevřít 1. ročník. Cílem byl postupný zánik školy.⁷⁵

Na počátku roku 1941 – 1942 bylo v Jindřichově Hradci už 5 německých škol – obecní škola s 5 třídami, hlavní škola s 11 třídami, vyšší střední škola se 3 třídami, obchodní škola se 3 třídami a živnostenská škola s 1 třídou. V roce 1942 k těmto školám přibyla ještě hospodyňská škola a ústav pro vzdělání učitelek.⁷⁶ Do jindřichohradecké německé hlavní školy dojíždělo 85% žáků z Novobystřicka a Rakous, do německých škol druhého stupně sem byli přiváženi žáci až z Podunají.⁷⁷

Válkou nebyla postižena jen obchodní škola a gymnázium, ale také Střední zemědělská škola v Jáchymově ulici založená roku 1888, která musela roku 1942 vyklidit svoji budovu pro německou brannou moc. Některé místnosti pro školu poskytla bývalá záložna pro hospodářskou školu, jiné třídy byly umístěny v budově kina Vesmír a ředitelství se nacházelo v hotelu Grand. Jedna třída musela přesídlit do Veselí nad Lužnicí.⁷⁸ Stejný osud potkal i Střední odborné učiliště n. p. Jitka v Miřovského ulici, které muselo budovu vyklidit pro vojenské účely už roku 1939, nebo chlapeckou základní školu v Janderově ulici, ta musela místnosti vyklidit v červenci 1943 pro hlavní německou školu.⁷⁹

GERMANIZACE JINDŘICHOVA HRADCE

Po vzniku protektorátu byla snaha, aby se z Jindřichova Hradce stalo německé město. Čechům bylo zakázáno se do Jindřichova Hradce stěhovat. O velkou germanizaci se staral starosta Franz Cach. Začala se vydávat jazyková nařízení, která měla pomáhat germanizaci města. Na městském úřadu se s německými stranami korespondovalo jen německy, s českými stranami německo-česky, veškeré písemnosti veřejným společnostem a ústavům se vydávaly pouze v němčině, všechny úřední knihy městského úřadu byly vedeny německy,

⁷⁵ Tamtéž, s. 31-32.

⁷⁶ Tamtéž, s. 32-33.

⁷⁷ MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*, s. 50-51.

⁷⁸ KÁLALOVÁ, Bohdana. *40. let školství v Jindřichově Hradci*, s. 26.

⁷⁹ Tamtéž, s. 9.

zaměstnanci dostávali německé pokyny, plakáty se směly vylepovat jen německé nebo německo-české.⁸⁰

V červnu 1940 z popudu bývalého podplukovníka Jindřicha Kniha byl v Jindřichově Hradci založen Svaz pro spolupráci s Němci. Kniha se oženil s Němkou a za války přijal německé občanství. Po válce byl pro zradu Jindřichova Hradce odsouzen a na dvoře u soudu popraven.⁸¹

V červnu 1940 na místo starosty Franze Cacha nastoupil Anton Böhm, jako vládní komisař. Kromě toho, že se mu podařilo zlikvidovat české střední školství ve městě, prosadil také vyvěšování nacistických praporů a dvojjazyčné názvy firmy. Ke dni 1. listopadu 1940 byl zrušen okres Jindřichův Hradec a s 18 obcemi byl připojen k okresu Telč.⁸²

V srpnu 1942 byl odvolán vládní komisař Anton Böhm, jelikož byl mezi Němci pokládán za politika, který dělal smířovací politiku a na jeho místo nastoupil ředitel obchodní německé školy Jan Grausam. Za něho byla provedena akce rasového vyšetření předků jindřichohradeckých obyvatel. V březnu 1939 se v Jindřichově Hradci hlásilo k německé národnosti 200 – 300 lidí.⁸³ Na radnici bylo předvoláno 175 rodin, celkem 445 osob.⁸⁴ Z výpovědi Antona Böhma se počet Němců v Jindřichově Hradci navýšil během války na 2 500 lidí, dále zde bylo 1 550 mužů německé posádky, dohromady tedy 4 000 Němců. Proti nim stálo 8 500 Čechů.⁸⁵ Anton Böhm také uvedl, že ve městě byl pozoruhodně velký počet smíšených manželství, kdy mnozí Němci měli za ženy Češky, protože v jejich rodinách se mluvilo velmi často česky a jejich děti vnímaly češtinu jako svojí mateřštinu.⁸⁶

Jan Grausam byl ale už roku 1943 odvolán a nahradil ho Rudolf Chwostka, úředník z Frýdku, který byl povolán přímo do Jindřichova Hradce proto, že nebyl zatížen místními spory mezi Němci a měl dát do pořádku obecní finance.

⁸⁰ MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*, s. 34.

⁸¹ VESELÝ, Karel. *Jindřichův Hradec za války*, s. 7.

⁸² Tamtéž, s. 7.

⁸³ Tamtéž, s. 12.

⁸⁴ *Verzeichnis für Zuerkennung der deutschen Staatsangehörigkeit, 1943*. In: Státní okresní archiv Jindřichův Hradec (dále jen SOKA JH), fond Okresní národní výbor (f. ONV) částečně zpracovaný, k. 24.

⁸⁵ *Osvobození sudetského území*. In: SOKA JH, fond Okresní soud Jindřichův Hradec (f. OS JH), k. 1007, inv. č. 1579, č. 454.

⁸⁶ *Osvobození sudetského území*. In: SOKA, f. OS JH, k. 1007, inv. č. 1579, č. 471.

Chwostka zde zůstal až do května 1945, kdy začalo povstání, a skončila druhá světová válka.⁸⁷

⁸⁷ MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*, s. 44.

OD OSVOBOZENÍ DO „DIVOKÉHO ODSUNU“

KONEC VÁLKY A OSVOBOZENÍ

Po porážení východní fronty přijel v únoru do Jindřichova Hradce vlak s asi tisícovkou uprchlých žen, dětí a starých mužů, kteří byli ubytováni ve školách na Příkopech a v dívčí škole ve Štítného ulici.⁸⁸ Další transporty s německými uprchlíky přijely v březnu a tentokrát byli lidé ubytováni v budově gymnázia a v obchodní škole. V druhé polovině března bylo nutné tyto budovy vyklidit pro potřeby chirurgického a infekčního oddělení vojenské nemocnice. Uprchlíci tedy byli přemístěni do soukromých bytů a na zámek. Celkem se v tu dobu ve městě mělo nacházet 4 500 uprchlíků. Koncem dubna se v Jindřichově Hradci vydalo 12 600 potravinových lístků, z toho 9 500 českých a 3 100 německých, mezi nimi bylo asi 2 500 pro uprchlíky.⁸⁹

V německých obcích byli navíc během války zaměstnáváni na zemědělské práce zajatci různých národností. V Děbolíně měli být Francouzi a Rusové, v Horní Pěně asi dvacet Francouzů, patnáct Italů a dvanáct Poláků, v Dolním Žďáře byli Francouzi. Centrem byla Nová Bystřice, kde se mělo nacházet 1 200 francouzských, italských, řeckých a polských zajatců. Docházelo i k násilným činům páchaných na zajatcích. Kupříkladu v Horní Pěně se polskému zajatci a dívce ze sousední vesnice Kačlehy narodilo dítě. Kvůli tomu byl Polák svými spoluzajatci oběšen na hrázi rybníka a provinilou matku pak ostříhanou vodili na potupu po Nové Bystřici. Podobný případ se stal v Otíně, kde polský zajatec měl dítě s dívkou z Blažejova. Opět byl Polák popraven, matka byla pro poskvrnění rasy zavřena do vězení a dítě zemřelo.⁹⁰

Od 5. března se začaly kopat zákopové linie na okraji města od Žižkových kasáren ke Špitálským a k Rudolfovu, kterým se říkalo Chwostkova linie, podle tehdejšího německého komisaře. V ulicích a ve vjezdech do města se stavěly barikády proti tankům, na hřebenu od Čertova kamene (výškový bod severně od obce Lodhěřov) ke Studnicím a Velkému Ratmírovu byla obsazena obranná

⁸⁸ KÁLALOVÁ, Bohdana. *40. let školství v Jindřichově Hradci*, s. 7.

⁸⁹ MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*, s. 38.

⁹⁰ MUK, Jan. *Osvobození Jindřichohradecka Rudou armádou 1945*. s. 17-20, s. 44.

linie⁹¹ dělostřelectvem o síle dvou pluků a pancéřovém oddílu asi dvacet tanků a byla zde i ozbrojená skupina německé domobrany (Volkssturm).⁹²

V noci na 25. března letadlo Rudé Armády shodilo u obce Kouty na Ledečsku parašutistický oddíl 19 parašutistů pod vedením Ivana Ivanoviče Ivanova. Původně měli být vysazeni u Kamenice nad Lipou, omylem ale byli shozeni o 45 km severněji. Ve dnech 26. – 31. března se skupina přemístila na Kamenicko k obci Bozděchov, kde se spojila s českými skupinami a 31. března navázala styk i se štábním kapitánem Františkem Exnarem z Jindřichova Hradce. Ruský velitel Exnara následně pověřil velením hradeckého partyzánského oddílu Jan Žižka, který se skládal z několika hradeckých mužů a sedmi členů z Gmündu.⁹³

Stálá posádka byla v květnových dnech odhadována na 1 850 mužů SA (SA sídlilo v budově 168/II, kde je dnes městská policie),⁹⁴ 2 300 mužů SS a asi 300 dalších vojáků mimo Volkssturm. Menší oddíly byly v Rodvínově, Jarošově nad Nežárkou a největší oddíl se nacházel u Matné, kde v lese mezi touto obcí a Děbolínem bylo umístěno velké skladiště benzínu. Tyto rozptýlené útvary se stáhly většinou již 7. května a oddíly Volkssturmu ve vesnicích a v Jindřichově Hradci nikde nevystoupily a nechaly se odzbrojit.⁹⁵

V polovině dubna se začal formovat revoluční národní výbor (RNV). Tvořili ho příslušníci partyzánské jednotky, kterým velel štábní kapitán František Exnar a politickým komisařem byl Stanislav Beran. Jednotka nebyla dobře vybavená – měla jen pár pušek, pistolí a ručních granátů.⁹⁶ RNV měl tři předsedy – Zdeněk Dvořák (úředník Okresní nemocenské pojišťovny), Tomáš Dušek (železničářský penzista) a JUDr. Antonín Rausch (advokát). Celkem měl patnáct členů – kromě již zmíněných v něm byl Jaroslav Bauer (zaměstnanec ČSD), Vladimír Bělohlávek (absolvent gymnázia), Jaroslav Coufal (ředitel konzumního družstva Vzájemnost), František Exnar (důstojník čs. armády), František Fittl (bednářský dělník škrobárny), Otto Hamerník (představený františkánského kláštera), František Havlas (odborný učitel), František Novák (pekař), Jan Pučegl, Karel Soukup (zaměstnanec pily), Josef Šourek (dělník) a Alois Zuda (samostatný

⁹¹ Příloha č. 2.

⁹² *Osvobození J. Hradce 1945*. In: 40 kroků k zítřku: příloha Jindřichohradeckého zpravodaje. Jindřichův Hradec: Městské kulturní středisko, 1985. s. 3.

⁹³ *Tamtéž*, s. 3.- 4.

⁹⁴ *Tamtéž*, s. 5.

⁹⁵ MUK, Jan. *Osvobození Jindřichohradecka Rudou armádou 1945*, s. 44.

⁹⁶ BĚLOHLÁVEK, Vlastimil. *Jindřichův Hradec v květnové revoluci 1945*, s. 84-85.

zemědělec). RNV fungoval 47 dní a svou činnost ukončil 17. června 1945, kdy rezignovali předsedové a novým předsedou se stal Jaroslav Kříž, výpravčí ČSD.⁹⁷

V květnových dnech ještě před příchodem Rudé Armády se vytvořily partyzánské skupiny v Jarošově nad Nežárkou, Lásenici, Dolní Lhotě a Roseči, jejichž členové se pokoušeli odzbrojit menší německé skupiny nebo místní německé útvary.⁹⁸ Rosečtí partyzáni 6. května odzbrojili Volkssturm a zajistili okolní německé vesnice i již zmiňované skladiště v Matné.⁹⁹

První revolta proti německé nadvládě v květnových dnech natála na nádraží, kam 4. května večer došla depeše, aby byly odstraněny všechny německé nápisy. Zaměstnanci drah tento úkol okamžitě vykonali, ale německý velitel si vynucoval obnovení přemazaných nápisů a nakonec byly přetřeny i české nápisy.¹⁰⁰

V sobotu ráno 5. května přijel na nádraží do města vlak ozdoben československou vlajkou a hned poté byla i vlajka na nádraží vztyčena. O půl jedné po poledni bylo pravidelné hlášení zpráv rozhlasem náhle přerušeno voláním o pomoc z Prahy českým rozhlasem: *Voláme českou policii a české vládní vojsko do budovy rozhlasu, v rozhlase se střelí!*¹⁰¹ Členové revolučního národního výboru se okamžitě sešli a rozhodli se zahájit akci druhý den ráno. Major Hradecký byl ovšem rychlejší a po vyslechnutí výzvy rozhlasu se rozhodl vzít situaci do vlastních rukou. Na radnici se setkal s vládním komisařem Rudolfem Chwostkem, s hejtmanem (kreisleiter) z Nové Bystřice a ortleiterem Frausamem a zahájil s nimi jednání o vydání města. Chwostek prohlásil, že je ochoten odstoupit a zavolal velitele Müllera, který sice odmítl kapitulovat, ale svolil stáhnout německé posádky do kasáren pod podmínkou, že nebude ohrožováno německé obyvatelstvo. Z oken radnice bylo obyvatelstvu oznámeno, že „*město je naše.*“¹⁰²

V odpoledních hodinách na radnici dorazili členové RNV Dvořák, Tlamsa, JUDr. Rausch, dr. Jurenko a Dušek, major Tlamsa učinil do rozhlasu první úřední hlášení o provedení převratu a převzetí správy města RNV.¹⁰³

⁹⁷ Tamtéž, s. 87.

⁹⁸ MUK, Jan. Osvobození Jindřichohradecka Rudou armádou 1945, s. 45.

⁹⁹ *Osvobození J. Hradce 1945*, s. 9.

¹⁰⁰ SOKA JH, fond Archiv města Jindřichův Hradce (AM JH), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce, s. 312.

¹⁰¹ *Osvobození J. Hradce 1945*, s. 5.

¹⁰² Tamtéž, s. 5.

¹⁰³ Tamtéž, s. 6.

Ulice se postupně začaly zaplňovat lidmi a šířil se neklid. Byl zatčen muž, který strhával vojenské značky a dav lidí si žádal jeho propuštění. Kolem páté hodiny nesl dvacetiletý absolvent gymnázia Jan Cirhan šest pušek, byl ale zastaven německou posádkou, která po něm požadovala odevzdat zbraně. Cirhan to ovšem odmítl a došlo k přestřelce. Na místě bylo zastřeleno pět lidí, mezi nimi i Cirhan. Chwostek s JUDr. Rauschem odešli z radnice za vojáky, aby je přesvědčili o zastavení palby. Německý velitel a jeho pobočník nakonec přistoupili na podmínky, že vojsko bude staženo do kasáren a ve městě převezmou stráž české hlídky.¹⁰⁴

V ten samý den, co zaznělo volání o pomoc, do města přijel úplnou náhodou SS oberführer Bartl, který kvůli rozkazu o uzavření tratě nemohl pokračovat dále ve své cestě. Po zjištění situace ve městě odešel na radnici a prohlásil se vojenským velitelem města a nařídil v Jindřichově Hradci výjimečný stav. Obyvatelstvo nesmělo vycházet ven v době od osmé hodiny večerní do šesté hodiny ranní a následující den měly být provedeny prohlídky domácností. V případě jakéhokoli porušení tohoto nařízení by byla zahájena na město dělostřelecká palba z linie Čertův kámen – Velký Ratmírov. Dne 6. května se ale Bartl rozhodl výjimečný stav zrušit a odvolal domácí prohlídky, také uznal JUDr. Antonína Rausche za představitele národního výboru a vládní komisař Rudolf Chwostek musel RNV předat svou moc. Všechny tyto ústupky udělal pod podmínkou, že členové RNV budou svými životy ručit za pořádek ve městě a za to, že obyvatelstvo odevzdá všechny zbraně na radnici.¹⁰⁵

Dne 7. května Bartl jmenoval velitele SA svým zástupcem a opustil město, z Jindřichova Hradce byly evakuovány vojenské nemocnice, někteří hradečtí Němci odcházeli a město se chystaly opustit i vojenské posádky. O den později byla rozhlasem oznámena zpráva o německé kapitulaci, odpoledne odjely sbory SA a o pořádek ve městě se začaly starat české stráže sestavené z policie, četnictva a hasičů. Němečtí uprchlíci urychleně odcházeli do německých vesnic nebo na západ do oblastí, které osvobodila německá armáda, a město opustil i vládní komisař Rudolf Chwostek.¹⁰⁶

Dne 9. května 1945 v deset hodin dopoledne byla na městské radnici v Jindřichově Hradci zahájena ustanovující schůze Místního národního výboru za

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 6-7.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 7-8.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 8-9.

přítomnosti všech členů RNV. Schůze ovšem byla přerušena příjezdem Rudé Armády do města kolem 11. hodiny.¹⁰⁷

Ve stejný den byli zatčeni někteří občané německé národnosti, kteří se během okupace nejvíce provinili, a kolaboranti a 13. května odpoledne byli vezeni městem na nákladním autě s nápisem „*Deutschland über alles – Führer, wir danken dir!*“ Hlavní představitelé německé samosprávy z města uprchli, postupně ovšem byli chyceni (Grausam, Böhm), uvězněni a byly na ně podány žaloby k lidovému soudu.¹⁰⁸

Na druhé schůzi Místního národního výboru konané 11. května byl mluvčím Němců v Jindřichově Hradci ustanoven inspektor Zeman, který také vedl péči o uprchlíky německé národnosti. Potřebné peníze na udržování uprchlického tábora a výživu uprchlíků měly být obstarány sbírkou mezi zámožnějšími Němci ve městě. Cestmistr Jaroslav Bednář, člen MNV, byl pověřen dozorem nad pracovní povinnostmi Němců (viz níže), měl vytvořit evidenci všech Němců podléhajících pracovní povinnosti, z nich sestavit pracovní čety a určovat jim pracoviště. Bylo také usneseno, že při obsazování obcí ležících v pohraničí budou ponecháni dosavadní němečtí starostové, kteří by ovšem byli pod dozorem národního výboru, a to do doby, než se vytvoří organizační výstavba jindřichohradeckého okresu v předmnichovských hranicích.¹⁰⁹

Dne 15. května byl obnoven Jindřichohradecký okres, zároveň byl ustanoven okresní národní výbor (ONV) v čele s Ladislavem Stehnou.¹¹⁰ Stehna byl sociální demokrat a také poslední starosta města zvolený z řádných voleb, který odstoupil po Mnichovské dohodě.¹¹¹

ŽIVOT NĚMECKÉHO OBYVATELSTVA VE MĚSTĚ PŘED DIVOKÝM ODSUNEM

První týdny a měsíce po osvobození se mezi českým obyvatelstvem projevovaly pocity nadšení z konce války, znovuzískání svobody ale i nenávisti

¹⁰⁷ *Zápis o 1. ustavující schůzi MNV v Jindřichově Hradci, 9. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2585, č. 2-4.

¹⁰⁸ Pamětní kniha města Jindřichova Hradce, s. 377.

¹⁰⁹ *Zápis o 2. schůzi revolučního místního národního výboru v Jindřichově Hradci, 11. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2585, č. 12, 13.

¹¹⁰ DVORÁK, Jiří. *Tak blízci, a přece tak vzdálení: lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945-1989.* Jindřichův Hradec: Národní muzeum fotografie ve spolupráci s Waldviertel Akademie ve Waidhofenu an der Thaya a Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích, 2012. ISBN 978-80-904314-4-7. s. 14.

¹¹¹ Pamětní kniha města Jindřichova Hradce, s. 379.

vůči Němcům a kolaborantům. Vzrůstající nenávisť vůči Němcům se týkala celého území Československa a byla podporována i představiteli nové vlády. Kupříkladu ve svém prvním projevu v osvobozené Praze prezident Edvard Beneš volal po „vylikvidování“ Němců a Maďarů v Československu.¹¹² Nebyl ovšem sám. Na začátku srpna vyšel článek s názvem *Nové zločiny Němců v pohraničí*,¹¹³ který informoval o požáru v továrně u Ústí nad Labem. Za stručným popisem incidentu následovalo nenávislné vylíčení pokračujícího běsnění německých „teroristů“: „*Řádění německých vlkodlaků v našem pohraničí pokračuje. Nacističtí bandité se nespokojují s Lidicemi, Ležáky a ostatními zločiny, které napáchali v českých zemích za šest let okupace. Ještě dnes, po válečné porážce hitlerismu, snaží se ve svém bezmocném vzteku ničit další majetek českého národa a životy českých lidí.*“¹¹⁴ V článku se připomínají jak Lidice a Ležáky, tak další německé zločiny, které napáchali a páchají ještě v dnešních dnech. Text neměl nechat nikoho na pochybách, že Němci jsou pro český národ zhouba, které se musí co nejrychleji zbavit, což dokazuje i následující věta: „*Po zákeřných zločinech, k nimž došlo dnes, je u nás každému jasné, že německá národnostní skupina v našich zemích by nikdy nepřestala být líhni vlkodlaků a trvalým nebezpečím pro národ a stát. Proti podlým útokům... je jen jediný prostředek – nemilosrdné ztrestání nacistických vrahů a žhářů... a dokonalá očista našeho pohraničního území od německého živlu.*“¹¹⁵ Na základě výroků takovéto povahy mohli někteří obyvatelé nabýt dojmu, že oni sami se můžou stát vykonavateli spravedlnosti na německém obyvatelstvu. Ovšem jak uvádí Jaromír Mrňka ve své knize *Limity lidskosti*, spontánní násilí se objevovalo jen po velmi omezenou dobu prvního týdne po skončení druhé světové války. Většina ostatních násilných aktů se stala kvůli dlouhodobé radikalizaci jednotlivců, jelikož byly jednak prováděny jako akty kolektivního násilí, jednak v nich zpravidla plnil nejdůležitější roli stát a jeho specialisté na násilí.¹¹⁶

Navíc násilí páchané na německém obyvatelstvu a následný divoký odsun byl podporován tezí, že je nutné očistit pohraničí od nepřátel, pomstít se za šest let

¹¹² FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0. s. 71.

¹¹³ *Nové zločiny Němců v pohraničí. Rudé právo: Ústřední orgán Komunistické strany Československé*. Praha, 1945(72), 1.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ MRŇKA, Jaromír. *Limity lidskosti: politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944 – 1946*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019. ISBN 978-80-88292-31-9. s. 15.

okupace, ale také předejít protistátní činnosti. Mezi Němci se měl vyvolávat strach, který by uspil jejich rozhodnutí opustit republiku.¹¹⁷ Právě v prvních dnech a týdnech po osvobození spáchaly stovky Němců sebevraždu, mezi které se ale také často úředně započítalo i násilné usmrcení.¹¹⁸

Dne 8. května 1946 byl vydán zákon č. 115 Sb., který stanovil, že činy spáchané na Němcích a dalších státně nespolehlivých osobách od Mnichova až do 28. října 1945 a které se daly kvalifikovat v tom smyslu, že je motivovala spravedlivá touha po odplatě, nejsou trestné.¹¹⁹

Dne 7. června 1945 v prvním čísle časopisu Československé sociální demokracie Jihočech vydaného v Českých Budějovicích vyšel krátký článek *Jindřichův Hradec: den osvobození v Jindřichově Hradci*.¹²⁰ Jak název prozrazuje, článek pojednává o osvobození Jindřichova Hradce a vyšel po divokém odsunu německého obyvatelstva z Jindřichohradecka, které proběhlo ve dnech 28. května až 2. června 1945. Článek je ostře protiněmecký, vyzdvihuje se tam nezdolnost města, které zůstalo českým i přes německou snahu ho poněmčít: „*Po šest let systematicky Němci předstíraný německý nátěr města, o němž s drzostí jim vlastní vykřikovali do světa, že Hradec vždy byl, je a zůstane německým městem, zmizel ještě rychleji než poslední německé tabulky a nápisy a Hradec, zbavený všech vyšších českých škol i okresního úřadu, si svobodně oddechl... a Hradec opět stal se rázem českým střediskem celého svého okresu a okolí i především proti posledním zbytkům po lesích se potulujících německých teroristů.*“¹²¹ I když je v článku zmínka o osvobození města Rudou armádou: „... *v poledne již vjížděli za jásotu obyvatelstva do vyzdobených ulic nekonečné kolony vítězné sovětské armády, všude radostně vítány jako osvoboditelé z německého otroctví,*...“¹²² je zde mnohem větší důraz kladen na utrpení a nesnáze během povstání: „... *za výbuchů náloží na silnicích, záblesků raket, záře ohňů prožil*

¹¹⁷ ARBURG, Adrian von a Tomáše STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1954: dokumenty z českých archivů*. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování. Středokluky: Susa, 2010. ISBN 978-80-8607-68-2. s. 21.

¹¹⁸ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948*, s. 42.

¹¹⁹ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948*, s. 69.

¹²⁰ Jindřichův Hradec: Den osvobození v Jindřichově Hradci. *Jihočech: list socialistický*. České Budějovice: Jihočeské vydavatelské a nakladatelské družstvo, 1945, 42(1), 4.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

*Hradec poslední svou noc pod německým panstvím.*¹²³ Tímto se právě článek liší od textů, které vznikaly v 50. a 60. letech a je v nich upuštěno od barvitého líčení německé tyranie. Klíčová je i souvislost mezi datem vydání a obsahem textu. I když první vysídlení německého obyvatelstva již proběhlo a bylo během něho odsunuto nejvíce lidí, stále zde zůstávala potřeba zdůraznit hrůznost německé vlády a zadostiučinění nad jejím koncem.

Dne 10. května nařídil Místní národní výbor pracovní povinnost pro všechny Němce obojího pohlaví, kteří bydleli nebo se zdržovali v obvodu města, k provedení úklidu ve Švecových kasárnách (dnešní koleje vysoké školy). Pracovní povinnosti podléhaly osoby ve věku od 14 do 55 let, které se musely dostavit na shromáždění ve dvoře kasáren ještě téhož dne, kdy byla vydána vyhláška. Pokud by někdo toto nařízení neuposlechl, hrozilo by mu podle vyhlášky, že bude „s největší přísností trestán“. V kasárnách se měli shromáždit v 11 hodin dopoledne a pracovní doba byla stanovena od 8 do 12 hodin a od 13:30 do 18 hodin. Dále bylo ve vyhlášce uvedeno: „*Jedná se o odstranění nesmírných nepořádků, napáchaných odcházející německou armádou, není důvod, aby je odstraňovali čeští občané a je povinností Němců, aby napravili to, co jejich vojsko znečistilo a poškodilo.*“¹²⁴ Výjimku z pracovní povinnosti měly německé matky, které měly děti staré do čtyř let, a ženy, jejichž děti byli mladší deseti let, nemusely pracovat v době od 10 do 14 hodin. Bylo také určeno, že s Němci, na které se vztahovala pracovní povinnost, nedisponoval úřad práce, ale správce německého pracovního útvaru, kterým se stal Jaroslav Bednář, jenž úřadoval ve Švecových kasárnách a na kterého se měli obracet zaměstnavatelé, pokud potřebovali nasazení této pracovní síly. Zároveň německé pracovní síly byly v první řadě určeny pro okamžité odstranění stavu nouze a pro zemědělské práce. Přesto se ale objevovaly případy, kdy někteří Němci pracovní povinnost neplnili, proto Národní výbor žádal obyvatele města, aby na všechny případy neplnění této povinnosti bylo ihned upozorněno Policejní ředitelství v Jindřichově Hradci.¹²⁵

Spolu s těmito povinnostmi přišli i zákazy – německé obyvatelstvo nesmělo navštěvovat hostince, zábavy a veřejné parky nebo kina, nesmělo mít pomocné síly v domácnosti, němečtí příslušníci nesměli používat československou státní

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ *Vyhláška o pracovní povinnosti, 10. 5. 1945.* In: SOkA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 390.

¹²⁵ *Pracovní povinnost Němců – úleva německým matkám, 14. 5. 1945.* In: SOkA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 392, 393, 394.

vlajku, v době od sedmé hodiny večerní do sedmé hodiny ranní se museli zdržovat pouze ve svých domovech. Do 12. května do šesti hodin do večera museli odevzdat veškeré střelné a sečné zbraně, vojenskou výzbroj a výstroj, střelivo, trhaviny a výbušniny a radiopřijímače. Pokud by při domovních prohlídkách byla u německých příslušníků některá z výše odevzdaných věcí nalezena, hrozil majiteli trest smrti.¹²⁶

Stejně jako židé za války měli nyní Němci snížené zásobovací přiděly a aby byli dobře rozpoznatelní, museli povinně nosit žlutou pásku s nápisem „*němec*“, později pak jen písmeno „*N*“.¹²⁷ O označení Němců páskami jednali členové MNV již 16. května, ale nakonec se usnesli, že se prozatím Němci nebudou označovat z důvodu nejasnosti rakouských příslušníků a kvůli množství sporných a nejasných případů ohledně státní příslušnosti.¹²⁸ Pravdou ale je, že jak pracovní povinnost, či zákazy a označení nebyla specifika jen Jindřichova Hradce, běžně se to praktikovalo po celé republice. Jak píše Tomáš Staněk ve své knize *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*, pracovní povinnost pro německé obyvatelstvo se týkala všech, kteří nebyli určeni k okamžitému odsunu, a měli ji vykonávat muži ve věku 14 – 60 let a ženy ve věku 14 – 55 let.¹²⁹ Byla určena na základě prezidentského dekretu č. 71/1945 Sb. o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství vydaného 19. září 1945.¹³⁰ Zároveň také Němci museli být přihlášení k pobytu a nosit označení, tentokrát bílou nebo žlutou pásku nebo kruhovou nášivkou s písmenem N. V pohraničí jim byl zakázán volný pohyb bez zvláštního povolení. Nesměli vycházet po určené hodině, většinou nemohli cestovat veřejnými dopravními prostředky, používat telefon a telegraf, museli odevzdat jízdní kola a řidičské průkazy, v obchodech byla stanovena krátká doba, kdy si mohli jít nakoupit, a stejně jako v Jindřichově Hradci nesměli navštěvovat veřejná prostranství.¹³¹

¹²⁶ *Vyhláška, 11. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 410.

¹²⁷ KOVAŘÍK, David. Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948. *Jihočeský sborník historický*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2005(74), 219-233. ISSN 0323-004X. s. 222.

¹²⁸ *Zápis o 6. schůzi místního revolučního národního výboru v Jindřichově Hradci, 16. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2585, č. 19.

¹²⁹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2. s. 67.

¹³⁰ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Díl II., svazek 1, Duben-srpen/září 1945: „divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky: Susa, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2. s. 136.

¹³¹ Tamtéž, s. 92-93.

V květnu 1945 byla národnímu výboru v Jindřichově Hradci adresovaná výzva od občanů města, kteří žádali odsun Němců: „*Tak jako často celý národ trpěl a nesl následky činů našich vlastenců za německé okupace, tak ať také VŠICHNI Němci nesou následky své zločinné okupace a své činnosti od r. 1933. Žádáme, aby všichni v seznamu Němců vypsání byli vyhoštěni, není to ani zdaleka pro ně přiměřený trest. Vždyť se tak vracejí do své vlasti, po které tak žhavě toužili a kam konečně patří.*“¹³² K této žádosti bylo připojeno 116 podpisů.

Ke konci května vyšly prozatímní všeobecné směrnice o Němcích, které měly určovat budoucí život těchto osob. Nejenže nařizovaly již výše zmíněnou pracovní povinnost, ovšem zvýšenou na 60 let, ze které ale byli nově vyňaty i určité skupiny lidí (mrzáci, osoby těžce nemocné, ženy v pokročilém stupni těhotenství, rodičky, ženy v šestinedělí, německé manželky Čechů, české manželky Němců a Židů, osoby, které byly prokazatelně proti nacistickému režimu), ale také přikazovaly soustředění Němců do pracovních táborů, které většinou vznikaly v bývalých koncentračních táborech, vojenských budovách nebo opuštěných továrnách. Zdůrazňovalo se, že v těchto táborech bude s Němci zacházeno tvrdě, aby byla zajištěna kázeň, ale lidsky a spravedlivě, jakékoliv týrání či mučení a šikanování bylo nepřípustné. Pokud by se některý strážce dopustil nepravosti na koncentrovaných osobách, měl jít před soud. O tyto tábory by se totiž mohla zajímat cizina a humanitní a charitativní instituce, proto se nesměly používat německé fašistické metody týrání a hubení lidí. Měla být zřízena vyšetřovací komise pro Němce, složená z jednoho soudce nebo osoby znalé práva, jednoho soudce laika a tří osob z místa, kde vyšetřovaný Němec za okupace bydlel. Němci, kteří se za okupace neprovinili proti českému národu, mohli odejít do Rakouska nebo Německa a mohli si s sebou vzít tolik zavazadel, kolik unesli.¹³³

O dobrovolný odchod do Rakouska požádal například praktický lékař v Jindřichově Hradci MUDr. Walher Mahner, pro sebe, svou manželku Pavlu Mahnerovou a dvouletou dceru Elfriedu, jelikož tam měl příbuzné. Zprvu mu byla žádost zamítnuta s odůvodněním, že byl zapsán v kartotéce Němců v organizaci NSDAP a měl příslušnost DR (Deutsches Reich), ale hlavní důvod byl ten, že

¹³² *Odpověď na výzvu o jindřichohradeckých Němcích.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 641, inv. č. 2604, č. 425, 426.

¹³³ *Prozatímní všeobecné směrnice o Němcích, 20. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 6.

v místním sběrném táboře na Zborově byl jediným lékařem a nebyla za něj náhrada, proto se nemohlo jeho žádosti vyhovět. V listopadu 1945 Mahner se svojí rodinou nakonec povolení získal s odůvodněním, že na základě nařízení ministerstva vnitra nesměly být ve sběrném táboře rodiny s dětmi mladší 14 let a nesmělo být bráněno v dobrovolném odchodu do Rakouska, pokud se osoba prokázala potvrzením, že ho Rakousko přijme. Jelikož Mahner této podmínce vyhověl a nevedlo se proti němu trestní řízení u místního lidového soudu a navíc měl více než 150 podpisů od Čechů, že jim v době války pomohl od totálního nasazení do Říše, mohl do Rakouska i se svou rodinou odejít.¹³⁴

V říjnu 1945 se ovšem pravidla pro dobrovolný odchod Němců a Maďarů z území československé republiky do zahraničí změnila. Sice stále platilo, že osoby, jimž bylo vydáno potvrzení o tom, že se v době zvýšeného nebezpečí pro republiku neprovinily ničím proti zájmům státu nebo jeho lidu a že proti nim není zavedeno žádné trestní řízení nebo vyšetřování, mohou dobrovolně odejít. Toto nařízení ale neplatilo pro specialisty, odborníky nebo kvalifikované zaměstnance v podnicích důležitých pro hospodářský život státu. Každá odcházející osoba si s sebou mohla vzít zavazadlo ve váze nejvýše 30 kg včetně potravin na sedm dní, ale hotové peníze v korunách nebo v jiných měnách, kromě marek, vkladní knížky, cenné koberce, cenné kožešiny, listiny (recepty pro speciální výrobu), patenty, veškeré listiny, knihy a písemnosti historického významu musely v republice zůstat.¹³⁵

Zpět ovšem k všeobecným směrnicím o Němcích. Ty se neměly týkat Němců, kteří se provinili proti českému národu. „Zuřiví nacisté a hubitelé českého lidu“ měli být bezodkladně zatčeni.¹³⁶

Dne 22. května 1945 MNV rozhodl o přestěhování všech Němců z Jindřichova Hradce do budovy chlapecké školy v Janderově ulici. Také se měl zostřit policejní dozor na německém obyvatelstvu, kterému byl zakázán přechod bývalé protektorátní hranice ve směru do i z Jindřichova Hradce.¹³⁷ Ve škole

¹³⁴ *Výpověď Walther Mahnera, 12. 9. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 325, 335, 336.

¹³⁵ *Dobrovolný odchod Němců z Československé republiky, 18. 10. 1945.* In: SOKA JH, fond Okresní úřad Jindřichův Hradec (dále jen OÚ JH), k. 558, inv. č. 1346, č. 18, 19.

¹³⁶ *Prozatímní všeobecné směrnice o Němcích, 20. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 6, 7.

¹³⁷ *Zápis o 8. chůzi místního revolučního národního výboru v Jindřichově Hradci, 22. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2585, č. 26, 27.

ovšem nezůstali dlouho, už 26. května se měli přesunout do sběrného tábora v dřevěném baráku na Zborově.¹³⁸

Podle pamětní knihy města Jindřichův Hradec někteří němečtí uprchlíci i místní Němci spáchali sebevraždu, dále bylo ve městě v květnu hlášeno 40 případů násilné smrti.¹³⁹

Dá se říct, že z německého obyvatelstva se stala spodina společnosti. Neměli právo vykonávat veřejné služby, byly jim zastaveny výplaty služebních a zaopatřovacích platů, jejich potravinové příděly odpovídaly normám platícím za okupace pro židy, nemohli volit a už vůbec ne být voleni, německé školy byly uzavřeny a na úřadech nebylo možné slyšet němčinu. Dokonce bližší styk s německým obyvatelstvem se stával předmětem kritiky a někdy to mohlo vést i k úřednímu vyšetřování.¹⁴⁰ Proto i řada Čechů, kteří nesouhlasili s takovým zacházením, proti němu nic nenamítala. „Vyhнали ty Němce ven jako stádo dobytka a taková stráž je doprovázela na hranice. Těžko se mi na to vzpomíná...jak my jsme se báli vyjít ven na náves. To bylo něco drastického. Bylo to, jako když ti někdo rodinu roztrhá. Těm Němcům jsme nesměli ani pomáhat, byli i takový lidi, kteří by nás udali, že držíme s Němci,“¹⁴¹ vypověděla Jiřina Nováková, svědkyně divokého odsunu z Nové Vsi na jihu Jindřichohradeckého okresu, který byl Mnichovskou dohodou zabrán.

„Každý z nás má jedinou osudnou starost: Vyhátnout kdekterého Němce a přitáhnout ho za pačesy. Ulicemi táhne vlna němcobijství a pod dojmem národní očisty se zapomíná na to, že není ani tak důležité, posílat anonymní udání na Němce, kteří tak jako tak neuniknou, jako spíš starat se o to, abychom nebyli jednoho dne probuzeni ze svého bohatýrského snu nepříjemným kručením prázdného žaludku. A tady jsme u kořene věci. Po celý den se houfujeme na korse, vypínáme prsa s trikolorou a velmi divoce a přesvědčivě stíráme jednotlivé osoby Národního výboru, jež nevyhovují našemu dobrému mínění, protože jedna paní ještě pořád povídá, zvyklá tomu z dob válečných, že jí jeden pán povídal, že tenhleten doktor Rausch je fašista, a že si schválně s Němci hraje. To jde do

¹³⁸ Pamětní kniha města Jindřichův Hradec, s. 380.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 91-93.

¹⁴¹ Rozhovor s Jiřinou Novákovou. 30. 12. 2014. Osobní archiv autorky.

nekonečna.“¹⁴² Ten úryvek pochází z článku, který vyšel 28. května 1945 v periodiku *Co nového*. Klíčové je, že se tady ještě před provedením divokého odsunu upozorňovalo na hospodářskou stránku celé poválečné situace, tedy aby se nevyhnala za hranice veškerá německá pracovní síla, kvůli čemuž by pak vznikly ekonomické potíže. Dále je zde podstatná poznámka o JUDr. Rauschovi, členu Národního výboru v Jindřichově Hradci, ohledně toho, že na něj chodila udání ze sympatie k fašismu a k Němcům. Těch udání a stížností pravděpodobně bylo více, jelikož autor píše, že se tato zvěst stává nejoblíbenější ve městě a upozorňuje občany města na to, že by se měli spíše věnovat hospodářským otázkám než podáváním žalob na členy NV.

Na základě dekretu prezidenta republiky vydaného 21. června 1945 č. 12/1945 Sb. byl Němcům zkonfiskován majetek bez jakékoli náhrady. Konfiskoval se jak veškerý movitý, tak i nemovitý zemědělský majetek včetně pozemků, usedlostí, živého i mrtvého inventáře, zahrad, závodů zemědělského průmyslu a lesů. Z dosahu tohoto dekretu byly vyňaty pouze osoby, které se aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti ČSR a za její osvobození.¹⁴³

Německé velké objekty a podniky hned v prvních dnech po skončení války převzaly do své správy nově ustanovené závodní rady zaměstnanců a následně v jejich čele byli jmenováni národní správci. Národní správci postupně převzali do své správy všechnen německý nemovitý majetek, živnosti a obchody. V Jindřichově Hradci přešel tak pod národní správu černínský velkostatek, továrny Schermanova (dříve Singerová), továrna na hedvábí (dříve Brill a Schwarz), firma Schulz, Trio, a řada dalších firem. Ve městě bylo takovýchto firem převedených na národní správu čtyřicet pět. Současně byl proveden soupis německých bytů, z většiny z nich byl nábytek a zařízení převzat a rozprodán nebo uskladněn.¹⁴⁴

Na území bývalého politického okresu bylo zkonfiskováno 2 596 zemědělských usedlostí a tři velkostatky o celkové rozloze 18 904 ha zemědělské půdy, 7 200 ha lesů a 4 248 ha ostatních pozemků.¹⁴⁵ V okrese Jindřichův Hradec

¹⁴² BĚLOHLÁVEK, Vlastimil. Buďme rozumní! *Co nového: List národního výboru*. Jindřichův Hradec, 1945, 1(3), 1. In: Státní okresní archiv Jindřichův Hradec.

¹⁴³ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 89-90.

¹⁴⁴ Pamětní kniha města Jindřichova Hradce, s. 387.

¹⁴⁵ ARBURG, Adrian von, Tomáš DVOŘÁK a David KOVAŘÍK. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská, 2010. ISBN 978-80-86488-70-7. s. 163.

proběhla především konfiskace zemědělské a lesní půdy (30 372 hektarů), bylo vyvlastněno 2596 zemědělských usedlostí, všechny německé průmyslové podniky byly zprvu převedeny na české závodní výbory a později do rukou národních správců.¹⁴⁶

Zároveň v novinách vycházely články, které podporovaly jak konfiskaci, tak i odsun: „*Co nám předně radí? Vztít podniky všem fašistickým žívlům, at' již německým či z řad českých kolaborantů a zrádců a vložit jejich správu do rukou pracujícího člověka z našich řad, kam jedině patří...Německé statky převedeme do českých rukou, A bude-li to třeba, poženeme fašisty z celých vesnic, vyprázdníme celé zněmčené oblasti republiky...*“¹⁴⁷

¹⁴⁶ KOVAŘÍK, David. Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948, s. 222.

¹⁴⁷ SOKA Jindřichův Hradec, Linie vládního prohlášení. *Co Nového*. Jindřichův Hradec, 1945, 1(1), 1.

DIVOKÝ ODSUN

O odsunu německého obyvatelstva se začalo uvažovat již během druhé světové války. Exilová vláda v čele s prezidentem Benešem se snažila získat podporu od hlavních spojenců – Velké Británie, Sovětského svazu a Spojených států. V červenci 1942 vyslovil předběžný souhlas s poválečným transferem britský kabinet, ovšem s podmínkou, že to bude po konci války uznáno za nevyhnutelné všemi členy protihitlerovské koalice. Začátkem roku 1943 začal Beneš vystupovat s požadavky na uskutečnění transferu Němců stále důrazněji a při své návštěvě Moskvy v prosinci 1943 získal Stalinův souhlas s odsunovým plánem.¹⁴⁸

V létě 1944 byl transfer Němců chápán exilem i domácím prostředím jako nejlepší alternativa poválečného postupu.¹⁴⁹ V Košickém vládním programu vydaném 5. dubna 1945 bylo ustanoveno, že československé občanství bude potvrzeno Němcům, kteří ho měli před Mnichovskou dohodou a byli prokazatelnými antifašisty, ostatním německým občanům se mělo občanství zrušit, ovšem mohli si požádat o jeho navrácení, a Němci, kteří se do republiky nastěhovali až po září 1938, měli být z republiky vykázáni, pokud se nepředpokládalo jejich trestní stíhání.¹⁵⁰ V Košickém vládním programu se ovšem ještě nepočítalo s hromadným přesídlením všech Němců, nýbrž v republice mohli zůstat neutrální příslušníci německé národnosti z řad starousedlíků, kteří by si následně požádali o československé občanství.¹⁵¹

První fáze odsunu začala ve druhé polovině května 1945 a trvala do září téhož roku. Pro tuto etapu používám termín „divoký odsun“ nebo divoké vyhánění, jelikož jsou to termíny, které se v odborné literatuře opakují nejčastěji. Druhá fáze odsunu byla poté zahájena koncem ledna 1946 a skončila v listopadu 1946.¹⁵² Vysídlovací akce, které proběhly od května do konce roku 1945, se nemohly opřít o žádné závazné mezinárodní úmluvy. První obecně formulované prozatímní instrukce týkající se postupu vojenské správy schválila vláda 15. června 1945, ale

¹⁴⁸ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948*, s. 27-29.

¹⁴⁹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, s. 40.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 51.

¹⁵¹ STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945* [online]. 2011, s. 9 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/529_261211.pdf.

¹⁵² Tamtéž, s. 2 [cit. 2019-11-17].

hromadné vysídlování začalo již na přelomu května a června 1945.¹⁵³ Přesto ale byli všichni členové československé vlády o přípravě, zahájení a průběhu vysídlovacích akcí informováni a buď je výslovně schvalovali, nebo aspoň tiše akceptovali. Nejradikálnější postoj ve vládě zastávali především komunisté a národní socialisté, kteří se dožadovali rychlého a masového odsunu Němců za hranice, jelikož se báli, že později by tomu mohli Spojenci zabránit.¹⁵⁴ Československá vláda měla poprvé jednat o vystěhování německého obyvatelstva 23. května 1945.¹⁵⁵ V tento den také armáda obdržela od vlády rámcový mandát k přípravě a provedení vysídlovacích akcí. Nebyl to ovšem ještě souhlas s okamžitým zahájením odsunu.¹⁵⁶

Hlavním činitelem v první etapě odsunu se stala právě československá armáda. Již od 15. května 1945 vydávalo její velení podřízeným útvarům rozkazy k provedení evakuace Němců včetně starousedlíků.¹⁵⁷ Domácí armádu tvořili zpočátku strážní, asistenční a další oddíly mobilizované vyhláškami posádkových velitelství. Do těchto útvarů se začleňovaly různé dobrovolnické jednotky, například partyzánské skupiny. Organizační centrum domácí armády bylo vojenské velitelství Alex v Praze, v jehož čele stanul generál Zdeněk Novák.¹⁵⁸

Bezpečnostní poměry v pohraničí ovlivňovalo právě působení výše zmíněných dobrovolnických jednotek podléhajících revolučním posádkovým velitelstvím v Plzni pro západní a v Táboře a Českých Budějovicích pro jižní Čechy. V Táboře bylo koncem května zřízeno velitelství 2. oblasti československé

¹⁵³ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 94, 95.

¹⁵⁴ STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945* [online]. 2011, s. 10 [cit. 2019-11-17].

¹⁵⁵ STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 2: Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“, vláda je před cizinou legitimizuje* [online]. 2011, s. 18 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/530_261211.pdf.

¹⁵⁶ STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 3: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“* [online]. 2011, s. 1 [cit. 2019-11-17]. Dostupné z: http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/531_261211.pdf.

¹⁵⁷ STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945* [online]. 2011, s. 10 [cit. 2019-11-17].

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 29 [cit. 2019-11-17].

armády a v pohraničí se na vyčišťovacích operacích podíleli příslušníci již dříve ustanovené partyzánské brigády Za Prahu, oddílů Niva a Šumava II a Táborité.¹⁵⁹

Do poloviny května 1945, kdy byla tato revoluční jednotka oficiálně rozpuštěna, velel Táboritům Josef Hojdar. Reaktivovaný plukovník Vladimír Hobza působící ve funkci staršího vojenského velitele v Táboře údajně na pokyn z ministerstva národní obrany vytvořil z partyzánů a mobilizovaných dobrovolníků zvláštní oddíl několika stovek mužů, se kterými zahájil širokou vyčišťovací akci.¹⁶⁰

V jižních Čechách „vyčišťovací operace“ od poloviny května a června nahradily exekuce a oportunní násilí vykonávané rudoarmějci a revolučními jednotkami. Na rozdíl od severních Čech však očistné násilí prováděly skupiny partyzánů a ozbrojených dobrovolníků pod velením již zmíněného plukovníka Hobzy.¹⁶¹

Vysídlovací akce v jindřichohradeckém okrese tedy prováděla právě partyzánská jednotka plukovníka Vladimíra Hobzy. Partyzáni provedli vyhánění německých obyvatel v úseku České Velenice – Moravské Budějovice. Oddíl tvořilo zhruba 200 – 300 mužů a většina byla z Tábora, Soběslavi, Milevska a Mladé Vožice. Dne 23. května 1945 skupina odjela do Českých Velenic, kde začala s vyháněním Němců, a 25. května 1945 se přesídlila do Lásenice.¹⁶² „Přesuny starousedlíků prováděné Hobzovými jednotkami patřily v českých zemích k prvním svého druhu a svým rozsahem byly vůbec nejvýznamnějším počinem dobrovolnických revolučních formací z období těsně po skončení války.“¹⁶³ Plukovník Hobza ještě v roce 1945 vstoupil do KSČ a stal se velitelem 16. divize v Písku, zřejmě v tom hrála roli i zásluha za rychlé vysídlení Němců z jižních Čech.¹⁶⁴ Vyhánění místního obyvatelstva provázely krádeže, násilnosti ale i exekuce.¹⁶⁵

¹⁵⁹ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-7285-062-8. s. 46.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 48.

¹⁶¹ MRŇKA, Jaromír. *Limity lidskosti*, s. 182.

¹⁶² KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948*, s. 224.

¹⁶³ STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945* [online]. 2011, s. 32 [cit. 2019-11-17].

¹⁶⁴ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 262.

¹⁶⁵ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, s. 48.

Na deváté schůzi místního národního výboru v Jindřichově Hradci konané 26. května 1945 podal JUDr. Antonín Rausch zprávu o rozhovoru z předešlého dne s plukovníkem Hobzou a přečetl jeho písemný rozkaz, který se týkal osídlovací akce pohraničních oblastí jindřichohradeckého okresu. Plukovník Hobza měl v úmyslu vyhostit z této oblasti všechny Němce do jednoho. Přítomní na schůzi ovšem dospěli k jednotnému názoru, že tato akce, která má vést k okamžitému vysídlení všech Němců z oblasti čistě zemědělské a kde obyvatelstvo bylo výlučně německé národnosti a nahrazení jich 2 500 českými osadníky je ukvapené. Pokud by se vysídlovací akce provedla, mohlo by to vést k úplnému zničení hospodářství, neboť 2 500 českých osadníků nemohlo nahradit cca 20 000 německých obyvatel. Bylo rozhodnuto, že bude jménem okresního národního výboru dán písemný rozkaz plukovníku Hobzovi, že smí vyhostit nejvýše jednu třetinu německého obyvatelstva z každé obce, druhá třetina Němců bude vyhoštěna po žních a třetí třetina zůstane v obcích jako zemědělské pracovní síly. Toto rozhodnutí bylo plukovníkovi Hobzovi předáno 27. května 1945. O den později začalo vysídlování.¹⁶⁶

Dne 27. května odjel do Prahy JUDr. Antonín Rausch s předsedou MNV Ladislavem Stehnou, aby o vysídlovací akci informovali ministra zemědělství a ministra obrany. V prvním případě, ministr zemědělství o akci neměl tušení a souhlasil s rozhodnutím MNV nevysídlit veškeré německé obyvatelstvo. Co se týče ministra obrany, ten o akci věděl, pokládal ji za správnou a dodal, že má za to, že je nezbytné veškeré obyvatelstvo vyklidit co nejrychleji a najednou, jelikož později hlavně kvůli diplomatickým důvodům by to nebylo možné. S ohledem na stanovisko ministerstva zemědělství však vydal příkaz pro plukovníka Hobzu, aby vyklidil německé obyvatelstvo z 50% a zbývajících 50% ponechal pro hospodářské práce.¹⁶⁷

Dne 28. května 1945 začalo divoké vysídlování z Jindřichohradeckého okresu. V tento den partyzáni dorazili do Nové Bystřice a jejího okolí a spolu s národní stráží nejprve „vyčistili“ jižní část okresu, kdy Němci museli odcházet pěšky za hranice do Rakouska. Během prvního dne vysídlování v okrese

¹⁶⁶ *Zápis o 9. schůzi místního revolučního národního výboru v Jindřichově Hradci, 26. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2585, č. 29, 30.

¹⁶⁷ *Zpráva JUDr. Antonína Rausche o jeho jednání u ústředních úřadů v Praze, 28. a 29. 5. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2585, č. 32, 33.

Jindřichův Hradec mělo být odsunuto zhruba 4 500 osob ze 13 obcí.¹⁶⁸ Partyzáni „vzali vesnici po vesnici a všude prostě a jednoduše vyhnali všechny osadníky, kteří cítili s Němci. Každý byl předem upozorněn a kdo mohl prokázat MNV, že choval se i jako Němec dobře, mohl zůstat, ale těchto případů takřka nebylo... Dnes jest v těchto krajích spokojenost, žádní vlkodlaci se zde objeviti nemohou, neboť volně se pohybující Němci zde nejsou a ti, co pracují, těm jistě přejde chuť na nějaké spoury, neb jsou pod dobrými dohledy.“¹⁶⁹

Následující den pokračoval odsun ze severněji položených obcí a 30. května přišly na řadu vesnice těsně sousedící s Jindřichovým Hradcem – např. Dolní Žďár, Horní Žďár, Dolní Pěna, Horní Pěna, Otín, Hospříz, Kačlehy, Lodhěřov, Buk, Děbolín, Matná, Velký Ratmírov.¹⁷⁰ Právě Němci z Lodhěřova, Studnice, Velkého Ratmírova, Najdeku, Dolní Radouně, Mutyněvsi, Dvorečku a Oldřiše nešli rovnou do Rakouska, ale do Jindřichova Hradce. Noc museli přečkat na dobytčím trhu, na volném prostranství bez střechy nad hlavou, a druhý den byli postupně od rána až do půlnoci převáženi vlakem do Nové Bystřice, odkud poté museli jít pěšky na hranice.¹⁷¹ Divoký odsun z jindřichohradeckých obcí tedy proběhl pouze ve čtyřech dnech, od 28. května do 31. května. Byla zde malá výjimka, obec Otín a Jindřiš byly už ve dnech 17. a 18. května 1945 úplně vysídlené a byly určeny pro ruské repatrianty. V červenci začaly být postupně osídlovány českými usedlíky.¹⁷²

Průběhy jednotlivých vysídlovacích akcí byly velmi rozdílné, přesto se na více místech uplatňovaly některé společné postupy. Například instrukce o odsunu byly oznamovány vyhláškami, rozhlasem nebo osobní vyrozuměním, lhůta k opuštění domovů byla často dlouhá jen několik hodin, někdy jen desítek minut, lidem bylo povoleno si vzít zavazadla o hmotnosti nejčastěji od 30 do 50

¹⁶⁸ KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948*, s. 224, 225.

¹⁶⁹ Zpráva Antonína Čížka o aktivitách příslušníků „partyzánské“ formace pod velením plk. Vladimíra Hobzy v květnu a červnu v jižních Čechách a na jižní Moravě. In: ARBURG VON, Adrian a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-191: dokumenty z českých archivů*. Il., 1., Duben-srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky: Susa, 2011, s. 801-802.

¹⁷⁰ KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948*, s. 225.

¹⁷¹ HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946*. [překlad, redakce, poznámkový aparát, jmenný rejstřík Monika Horáková]. Geislingen/Steige: Franz Schöberl, 2014. ISBN 978-3-927498-38-9. s. 22-23.

¹⁷² *Přehled o počtu obyvatelstva v jednotlivých obcích*, 26. 7. 1945. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 337, inv. č. 1152, č. 16.

kilogramů na osobu a v jižních a severních Čechách a na jižní Moravě se vysídlování uskutečňovalo pěšími pochody.¹⁷³

Do jindřichohradeckých obcí v den odsunu přijely nákladní vozy plné partyzánů, kteří přikázali buď všem Němcům z vesnice, nebo zástupcům rodiny se shromáždit na určeném místě. Kdo by neuposlechl, byl by i se svojí rodinou potrestán. Německým obyvatelům bylo oznámeno, že do stanovené lhůty se musí sbalit a svůj domov opustit. Někde byly přečteny jména osob, které mohly v domově zůstat, aby se staraly o dobytek, do té doby, dokud neprijdou noví osídlenci. Toto se ovšem stávalo až v pozdějších dnech odsunu, kdy partyzáni zjistili, že vysídlením všech Němců z německé vesnice poškodí hospodářství. Časová lhůta se pohybovala od půl hodiny do dvou hodin. V některých vesnicích si vysídlení mohli vzít s sebou pouze věci, které unesli, jinde se to pohybovalo do 50 kg na osobu. Velké množství osob si s sebou zabalilo pouze zbytečnosti, protože se domnívalo, že je to pouze dočasné a budou se moct vrátit zpět, nebo byli ochromeni strachem a nedokázali v tu chvíli uvažovat racionálně. Někteří Němci si také nemohli odnést cennosti, lepší šaty, nebo peřiny, jelikož je po příchodu Rudé Armády zazdili či zakopali, aby o ně nepřišli, a v krátké časové lhůtě nebyli schopní se k nim dostat. Všichni ovšem museli projít ještě kontrolou za vesnicí a na hranicích, kdy partyzáni brali cennosti a šperky a pravděpodobně by vysídlenec připravili i o ty peřiny. Při dlouhých pochodech za hranice se stávalo, že některé osoby své věci zahazovaly po cestě, jelikož už neměli sílu je nést dál. Svůj domov museli opustit také staří, nemocní i hendikepovaní lidé. Někdy měli štěstí a partyzáni dovolili, aby byli za hranice převezeni na koňském povoze či v nákladním autě, ve většině případů je ale jejich příbuzní museli odnést.¹⁷⁴

V jižním pohraničí byly represivní zákroky poznamenány specifickými prvky. V obcích, kam přijeli partyzáni, byli vybráni tzv. rukojmí. Většinou to byli místní muži, kteří měli zaručit klidný a bezproblémový průběh celé vysídlovací akce. Pokud by některý Němec nechtěl svůj domov opustit, hrozily by mu nejen tvrdé tresty, ale riskoval by tím i život rukojmích.¹⁷⁵ Počet rukojmích se pohyboval od 3

¹⁷³ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II, 1, s. 124-126.

¹⁷⁴ HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946*. 2014, s. 9.

¹⁷⁵ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 127.

do 13 osob a objevovaly se i rozdíly s jejich zacházením. Vliv na to měly rozdílné povahy partyzánů, někteří toužily po krvi, jiným šlo pouze o splnění vyčišťovací akce. Proto vysídlovací proces a osud partyzánů byl v každé obci rozdílný. Někde rukojmí mohli odejít bez zranění i se svojí rodinou, jinde si nemohli na rozdíl od ostatních obyvatel vesnice vzít s sebou žádné věci. Tito lidé ovšem ještě měli štěstí. V Horní Pěně bylo vzato šest rukojmích, kteří „*museli stát na špičkách a s rukama zkroucenýma za zády. Museli vydržet také rány ocelovými pruty přes záda a přes hlavu. Partyzáni jim navíc zabodávali za nehty sirky, které následně zapalovali.*“¹⁷⁶ Jeden rukojmí byl nakonec zastřelen. V jiných obcích byli nakonec zabiti všichni rukojmí. Například v Dolní Pěně všichni tři rukojmí „*byli postaveni ke zdi. Partyzáni je zbili pažbami a gumovými obuškami až k nepoznání... Když týraní sotva stáli na vlastních nohách, vyhnali je partyzáni přes selský dvůr stojící naproti. Za ním se asi ve stometrové vzdálenosti nacházela hromada hnoje. Tam si museli Němci vykopat vlastní hrob, do něho se postavili a partyzáni je na místě zastřelili.*“¹⁷⁷

Ne vždy lze akty hromadného násilí ovšem spojit s divokým odsunem. Zároveň také vykonavatelé exekucí nemuseli být vždy totožní s osobami, které se podílely na vyhánění. Do násilí proti Němcům se po válce zapojovali i lidé, kteří jednali ze své vlastní vůle.¹⁷⁸ Například do Člunku přijeli partyzáni ještě před odsunem: „*Zatkli dva sedláky, které posadili na střechu osobního auta a odjeli. V lesíku vzdáleném asi čtvrt hodiny je pak zastřelili. Mrtvoly zde byly nalezeny po dvou dnech, každá prostrčená několika kulkami a se znetvořeným obličejem.*“¹⁷⁹

Ani po překročení hranic odsunutí lidé neměli vyhráno. Obce blízko pohraničí již byly přeplněné jinými vysídenci a místní obyvatelé neprojevovali nadšení z nastalé události. Lidé často přespávali ve stodolách, nebylo zde pro ně připraveno žádné stravování a tak další příchozí byli nuceni jít více do vnitrozemí.

¹⁷⁶ HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946*, s. 26.

¹⁷⁷ HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946*, s. 19.

¹⁷⁸ ARBURG, Adrian von a Tomáše STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1954*. II., 3., s. 20.

¹⁷⁹ HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946*, s. 16.

Všichni se ale snažili zůstat co nejbližší hranici, protože doufali, že jejich pobyt v Rakousku nebude definitivní.¹⁸⁰

Dne 28. května 1945 četnická stanice vyhotovila seznam všech příslušníků německé národnosti v Jindřichově Hradci. Podle tohoto seznamu se zde mělo nacházet 1 269 osob,¹⁸¹ přesto ale podle počtů odsunutých a lidí, kteří mohli zůstat (viz níže), se ve městě mělo nacházet pouze 643 osob. Je tedy možné, že do tohoto seznamu byly započítány všechny osoby hlášené ve městě od začátku války, přičemž se v době partyzánské akce zde nevyskytovaly.

Velitelství expedičního oddílu partyzánů 2. června vydalo hlášení pro místní rozhlas v Jindřichově Hradci: „*Do 15. hod. dne 2. června 1945 shromáždí se všichni obyvatelé německé národnosti města Jindřichův Hradec na tržišti za gážístíckými domy. Každý Němec si může sebou vzít 50 kg zavazadel na osobu. Shromáždí se též ti Němci, kteří žádali Okresní Náro, výbor o přiznání výho., resp. o další pobyt ve městě. Příznivé vyřízení bude na místě sděleno. Neuposlechnutí tohoto rozkazu bude mít vzápětí za následek zastřelení zajištěných osob. Osoby, které již dostaly příznivé vyřízení svých žádostí necht' se dostaví také, neboť obdrží zvláštní potvrzení o povolení k dalšímu pobytu.*“¹⁸² Tato výzva se měla opakovat v půlhodinových intervalech od 12 do 15 hodin.

„*Gážístícké*“ domy jsou pravděpodobně domy vojenských gážístů, které jsou v ulici Sládkova č. p. 436 – 439. Za nimi se nachází volné prostranství, kde dnes stojí tři panelové domy. Může to tedy být místo bývalého tržiště, kde se měli Němci shromáždit.¹⁸³

Děti, ženy a staří lidé byli odvezeni do Nové Bystřice vlakem, muži museli jít pěšky a všichni poté byli vyhoštěni přes hranice do Rakouska.¹⁸⁴ Z Jindřichova Hradce bylo vlakem odesláno 346 osob a ve městě zůstalo 297 osob německé národnosti.¹⁸⁵

Policejní velitelství u ONV v Jindřichově Hradci 26. prosince 1945 uvedlo, že ze zdejšího okresu bylo do 15. prosince 1945 odsunuto celkem asi 24 000 Němců,

¹⁸⁰ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 127.

¹⁸¹ *Seznam příslušníků německé národnosti v Jindřichově Hradci, 28. 5. 1945*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný fond, k. 24.

¹⁸² *Hlášení pro místní rozhlas, 2. 6. 1945*. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 413.

¹⁸³ Příloha č. 3 a 4.

¹⁸⁴ Pamětní kniha města Jindřichův Hradec, s. 388.

¹⁸⁵ *Vyklizování Jindřichova Hradce expedičním oddílem partyzánů, 2. 6. 1945*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 19, č. 4.

nejvíce uprchlíků, národních hostů, osob starých a práce neschopných do Rakouska a to hlavním odsunem ze dne 2. června 1945. K dalšímu odsunu přicházelo v úvahu asi 1 100 osob, které by byly rozděleny do dvou etap, protože první by měla být provedena v lednu 1946. Sběrné soustředění pro Němce by bylo v Jindřichově Hradci, odkud budou vlakem převáženi do Prosečnice, okres Jílové, kde byla zřízena hlavní sběrna pro odsun Němců z oblastní osídlovací úřadovny Praha, která také měla nařídít den provedení odsunu.¹⁸⁶ Jak zmiňuje David Kovařík, číslo 24 000 je nadhodnocené, protože jak uvádím výše, do tohoto čísla se započítali národní hosté a uprchlíci, kteří se zrovna v tu dobu nacházeli ve městě nebo okolí. Během partyzánské akce mohlo být z okresu odsunuto za hranice zhruba 13 000 osob a na místě ponecháno necelých 4 000 osob.¹⁸⁷

Lidé, kteří museli na začátku června opustit své domovy, jsou často v úředních dokumentech označováni jako „*zuřivý Němci*“, například T. Albrechtová, která požádala MNV v Jindřichově Hradci, aby si z domova mohla přinést teplé oblečení pro své děti. Bylo jí to ovšem zamítnuto, protože se právě jednalo o zuřivou Němku.¹⁸⁸

Během divokého vysídlování přišli o domov i někteří Češi, kteří byli považováni za Němce. V Rakousku poté usilovali o návrat zpět do vlasti. Byl to případ i Zdeňky Čákové, které bylo 14 let, když byla partyzány odsunuta z Jindřichova Hradce do Rakouska. Byla sice českého původu, česky vycpaná, ale její otec v době okupace přijal německou příslušnost, čímž se i Čáková stala Němkou. Ovšem její strýc Cyril Karpíšek se rozhodl, že se jí ujme, proto ministerstvo vnitra nemělo námitky proti tomu, aby prostřednictvím československého delegáta ve Vídni jí byla vydána propustka opravňující k návratu do Československa, jelikož, jak ministerstvo vnitra uvedlo, jednalo se o „*dítě českého původu*“.¹⁸⁹

Zpět domů se také mohli vrátit i někteří Němci, u kterých se nepředpokládalo, že budou hrozbou pro republiku. Tím byl například Jan Altrichter, pocházející z Horní Pěny, a v lednu 1946, kdy dostal povolení se vrátit, mu bylo 77 let, byl nemocný a neschopný práce. O jeho návrat požádala jeho dcera Marie Teinitzerová, sice německého původu, která si ale vzala Čecha a od ONV

¹⁸⁶ *Odsun Němců hlášení, 26. 12. 1945.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 558, inv. č. 1346, č. 94.

¹⁸⁷ KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948*, s. 227.

¹⁸⁸ *Dopis T. Albrechtové, 1. 9. 1945.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 419, inv. č. 1346, č. 263-264.

¹⁸⁹ *Čáková Zdeňka – repatriace, 15. 2. 1946.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 555, inv. č. 1213, č. 105.

obdržela v listopadu 1945 československé státní občanství. Uvedla, že jako dcera je povinna se o svého otce starat, a se svým manželem se zavázala, že nedopustí, aby Jan Altrichter byl státu na obtíž. ONV v Jindřichově Hradci tedy povolilo návrat.¹⁹⁰

Po provedení divokého odsunu vycházely v novinách články informující o osídlování pohraničí: „*Pohraničí se osidluje. Území po 7 let jakoby ztracené má se plnit novým životem a tentokráte definitivně životem českým, aby již nikdy nedošlo k nějaké sudetské otázce. Máme klidné svědomí, sudetskou otázku vyvolali sami Němci a nyní problém, ze kterého chtěli a s počátku udělali problém evropský, je jejich vinou. Nemají právo kňučet a dovolávat se spravedlnosti, které bez toho rozuměli jen po svém... U nás však již nemají co pohledávati a my jim již nikdy nebudeme věřit a proto v údobí těchto dějinných dnů řešíme otázku vystěhování Němců z pohraničí definitivně a trvale.... myslí-li si někdo, že pohraniční území má sloužit k soukromému rychlému obohacení jednotlivce, nebo snad, že toto území má býtí záchranou pro ty, kteří jinak nikde nemohli zakotvit. Bohužel, mezi novými osidlovateli není tento zjev řídký. Našlo se dosti lidí, kteří si myslí, že jdou do nějaké kolonie, kde si mohou nahrabat a pak po případě jít o kousek dále.*“¹⁹¹ V článku nechybí pasáž o německé vině, a proto si sami Němci mohli za vysídlení, které pro ně mělo být definitivní. Článek řeší také situaci nových osídlenců, kteří přicházeli do vysídlených vesnic za účelem vlastního obohacení:

„*V území, které opustili Němci, se plení. Kolonisátoři, kteří mají do národní správy přebírat německý majetek, se se zoufalýma očima dívají na vyloupené statky, rozkradené kovárny, řemeslnické dílny a obchody. Je samozřejmé, že v akci tak rychlé muselo dojít k zmatkům, že Národní výbory byly přetíženy, že zemědělské komise nestačily vyplnit vakuum, které vzniklo po odchodu Němců.*“¹⁹² Na situaci v pohraničí takto reagoval komunistický tisk v Jindřichově Hradci, který zároveň žádal také tvrdé potrestání těchto zlatokopů.

Na příchozí Čechy vzpomíná i Jiřina Nováková, která zažila odsun z Nové Vsi: „*Do Nový Vsi přišli cizí lidé, kteří neměli žádný majetek, většinou nějací*

¹⁹⁰ Šetření o Marii Teintzerové, 25. 1. 1946. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 555, inv. č. 1346, č. 122.

¹⁹¹ Osídlujeme pohraničí. *Co nového: List národního výboru*. Jindřichův Hradec, 1945, 1(6), 1. In: SOKA Jindřichův Hradec.

¹⁹² Zachraňte národní majetek. *Jiskra*. Jindřichův Hradec, 1945, 1(3), 1. In: Okresní muzeum v Jindřichově Hradci.

bezzemci. Těm bylo i málo, co tam Němci nechali, tak ještě lezli do druhých baráků a co se jim líbilo, tak brali, kde to jako ještě nebylo obydlené. Tak si vybírali, tahali si to ještě z rukou. No já na to ani nechci vzpomínat. Bylo to, no jako když ti šáhli do rodiny. Oni se nastěhovali překvapivě brzo, jak se to dozvěděli, tak třeba ty který neměli majetky žádný, tak to okamžitě přišli osídlit. Ale řeknu, že ti Češi neuměli s těma věcmi po Němcích zacházet. To přišlo tolik věcí na zmar. To co se jim nelíbilo, tak to klidně ničili a vyhazovali.“¹⁹³

Provést přesnější odhad celkového počtu odsunutých Němců a dalších osob v období od května do září 1945 je dost obtížné. Objevují se počty od přibližně 500 000 do 700 000 lidí, z nichž asi 130 000, případně 150 000 – 200 000 mělo připadat na útky, dobrovolný odchod či odsun do Rakouska.¹⁹⁴

¹⁹³ Rozhovor s Jiřinou Novákovou. 30. 12. 2014. Osobní archiv autorky.

¹⁹⁴ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, s. 43.

Tabulka ke změně počtu obyvatel v jindřichohradeckých obcích¹⁹⁵

Obec	Počet obyvatel podle stavu ke dni 1. ledna 1945							Počet obyvatel podle stavu ke dni 26. července 1945						
	celkem obyvatel	Češi			Němci			celkem obyvatel	Češi			Němci		
		M	Ž	D	M	Ž	D		M	Ž	D	M	Ž	D
Jindřichův Hradec	12309	3442	4302	2560	435	821	749	9784	3441	4240	4668	87	130	218
Děbolín	305	8	16	5	94	130	52	246	87	68	58	12	13	8
Dolní Žďár a Horní Lhota	343	15	8	12	112	149	47	264	79	75	53	13	25	19
Buk	328	20	26	10	52	137	83	272	86	97	54	8	19	8
Horní Žďár	159	15	16	14	25	71	18	157	30	54	33	16	18	6
Jindřiš	154	1	3	0	50	70	30	13	3	5	2	2	1	0
Otín	388	3	4	1	120	180	80	65	14	14	11	8	11	7
Radouňka	184	27	24	4	48	45	36	165	42	47	31	16	23	6
Lodhéřov	739	11	12	2	176	349	189	527	193	174	126	11	20	3
Najdek	107	8	14	6	27	33	19	448	10	13	3	152	196	74
Dolní Radouň	448	10	13	3	152	196	74	363	157	160	40	4	2	0
Horní Pěna	275	0	5	0	160	80	30	375	86	99	88	29	46	25
Dolní Pěna	247	7	5	5	82	92	56	207	61	43	44	26	28	5
Malíkov	308	0	0	0	101	138	69	209	77	62	57	3	7	3
Nová Ves	160	11	17	11	31	58	32	139	39	44	37	5	10	4
Kačlehy	222	2	4	0	68	90	58	188	57	50	40	9	29	3
Hrutkov	165	3	1	0	38	81	42	151	34	25	32	19	32	9
Matná	137	2	1	1	33	82	18	132	27	33	26	4	33	9

¹⁹⁵ Přehled o počtu obyvatelstva v jednotlivých obcích. 26. 7. 1945. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 337, inv. č. 1152, č. 16, 18, 19, 20,21.

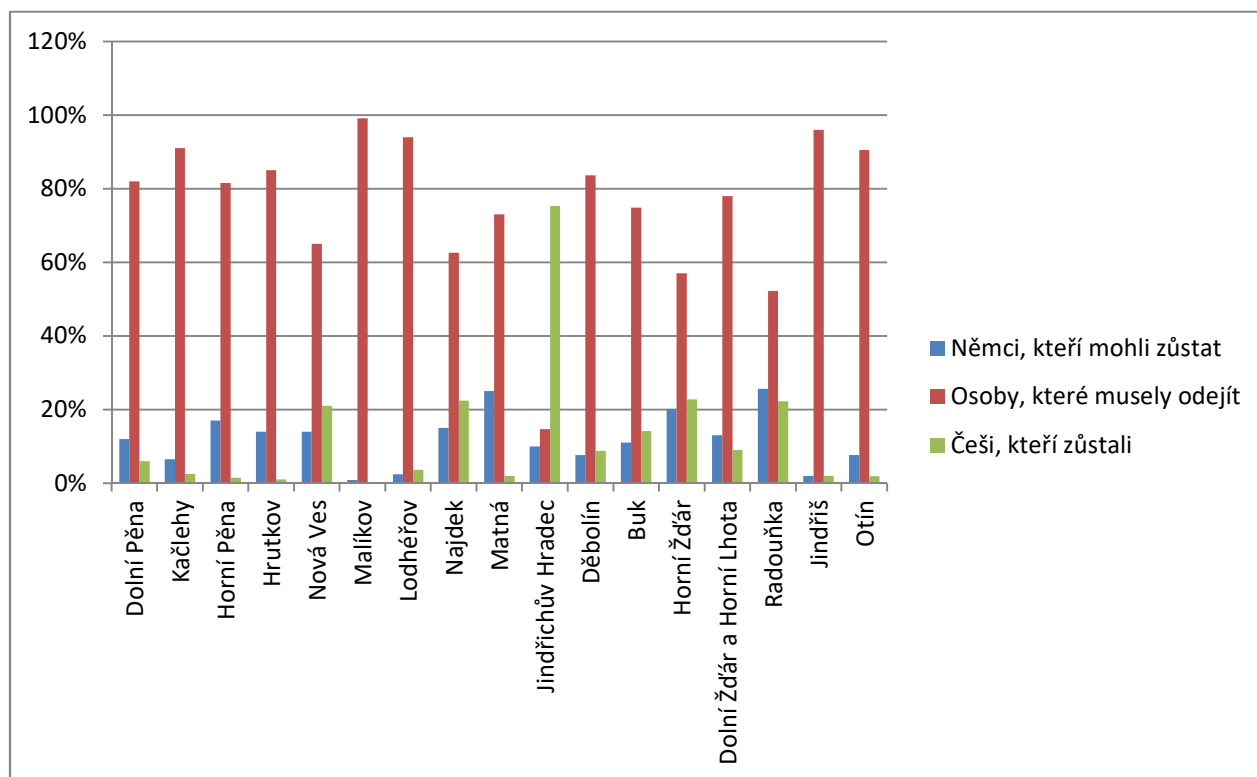
Tabulka na předešlé stránce ukazuje změnu počtu obyvatel v jindřichohradeckých obcích. V prvním oddíle je napsán počet obyvatel ke dni 1. ledna 1945, ve druhém počet obyvatel ke dni 26. července 1945. Písmena M, Ž, D znamenají muži, ženy a děti do 14 let. Pokud se podíváme například na Lodhěřov, ten byl před koncem války v lednu ryze německou vesnicí. Žilo zde pouze 25 Čechů a 714 Němců. Čísla z července ovšem už uvádějí 493 Čechů a jen 34 Němců. Klíčový je také Malíkov, kde v lednu žilo 308 obyvatel, všichni německé národnosti, v červenci se počet snížil na 209 osob, z toho 196 Čechů a 13 Němců.

V tabulce lze tedy sledovat úbytek počtu obyvatel způsobený pravděpodobně divokým odsunem a dobrovolnými odchody do Rakouska a i příliv nových českých osadníků. Nelze bohužel říci, kolik lidí bylo přesně odsunuto a kolik lidí se rozhodlo odejít ze své vůle, protože chybí jakákoli evidence. Zároveň nám tabulka neříká nic o skladbě obyvatelstva, je tedy možné, že v lednových počtech byli také zahrnuti uprchlíci nebo národní hosté, kteří odešli z obcí ještě před koncem nebo těsně po skončení války.

Ne ze všech obcí byli odsunuti všichni němečtí příslušníci. V některých partyzáni část německého obyvatelstva nechali, aby se nenarušila hospodářská situace. Neznamenal to ale, že by tito lidé, kteří nemuseli odejít hned, mohli ve svém domově zůstat. S jejich odsunem se počítalo, ale byl pouze odložen na pozdější dobu, až se obce naplní novými osídlenci, kteří budou moc vykonávat hospodářskou práci. V Dolní Pěně tedy mohlo zůstat z národohospodářských důvodů 28 osob německé národnosti.¹⁹⁶ Pokud bychom si vzali čísla z tabulky o počtu Němců (viz výše), tak k 1. lednu 1945 tam žilo celkem 247 obyvatel, z toho 230 Němců. Tato čísla jsou ale pouze přibližná, jelikož nelze zjistit kolik přesně lidí se nacházelo v obcích v den odsunu.

¹⁹⁶ *Seznam Němců živnostníků, zemědělců a dělníků s rodinami, kteří mají být ponecháni na místě z důvodu národohospodářských.* In: SOkA, f. OÚ JH, k. 337, inv. č. 1152.

Následující graf ukazuje, kolik procent Němců mohlo ve vesnici dočasně zůstat, kolik se tam v době divokého odsunu nacházelo Čechů a počet lidí, kteří museli svůj domov během divokého odsunu opustit.

Graf změny počtu obyvatel

ŽIVOT VE MĚSTĚ PO DIVOKÉM ODSUNU

V Jindřichově Hradci zůstalo kolem 300 příslušníků německé národnosti. Přesto ale nenávist vůči Němcům zůstávala. Jen pět dní po odsunu obdržel MNV žádost Emila Dvírka, malíře pokojů, který chtěl „*potrestání všech tak zvaných loyálních Němců, neboť jsou vlastně největším zlem naší společnosti.*“¹⁹⁷

Osoby ze smíšených manželství prozatím mohly zůstat v republice.¹⁹⁸ Tyto osoby to ovšem neměly v nově obnovené republice jednoduché. Paradoxně měly mnohem horší postavení české ženy, které měly za manžela Němce, resp. osobu považovanou za Němce, než Němky, které měly za muže Čecha. Těmto Němkám a jejich nezletilým dětem také bylo 10. února 1946 umožněno žádat o vrácení československého občanství.¹⁹⁹ Proti českým ženám, které byly manželkami příslušníků německé národnosti, se množily případy nenávistného chování. Tyto ženy často byly nuceny nosit německé označení, byly vykazovány ze svých bytů, byl jim zabírán majetek, nemohly dostávat české potravinové lístky, někdy byly umístřovány v internačních táborech a některé dokonce musely opustit území republiky. Ministerstvo vnitra tedy vydalo oběžník, ve kterém připomnělo místním národním výborům, že české manželky Němců zůstávají československou státní příslušnicí.²⁰⁰ Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu měl ovšem jiný názor: „*Češky, které se provdaly za Němce bud' teř posuzováni co nejpršisněji. Možno vřbec omluviti, že Čeřka otěhotněla po roce 1938 s Němcem a aby dosáhl svolení sňatku musela přestoupiti k německé národnosti? Nerozeřla se tím vřbec s národem, jemuř se zpronevěřila a plivla v tvář kdy ležel znaven a uhněten? Tyto podlé řeny nelze zachraňovat. Je nutno právem je střhat podle dekretu.*“²⁰¹

Vřše jsem zmřnila, že po divokém odsunu zřstalo ve městě necelých 300 příslušníků německé národnosti. Postupně se ovšem počet navyřoval, jelikoř do města, konkrětně do sběrného tábora, byli převářeni ostatní Němci z okresu. O Němcích, kteří zřstali ve městě, jednal MNV a v řervnu 33 dospělým a 23 dětem

¹⁹⁷ *Dopis Emila Dvřřka, 7. 6. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. ř. 2604, ř. 366.

¹⁹⁸ *Postup při vystěhování smřšených manželství, 2. 8. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. ř. 2604, ř. 401.

¹⁹⁹ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysřdlení Němců z řeskoslovenska 1918-1948,* s. 91.

²⁰⁰ *Smřšená manželství – řprava řsl. státnřho občanství, 25. 1. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. ř. 2604, ř. 353.

²⁰¹ *Smřšené manželství – stanovisko odb. SOPV, 30. 1. 1946.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. ř. 2604, ř. 587.

přiznal československou příslušnost.²⁰² Na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 číslo 33 Sb. totiž ztratili všichni občané německé národnosti československé státní občanství a k jeho opětovnému nabytí museli podat žádost u okresního národního výboru. Tuto žádost si podali až na malé výjimky všichni Němci v Jindřichově Hradci. K některým žádostem byla připojena dobrozdání Čechů, kteří se za Němce přimlouvali.²⁰³ Seznam žadatelů byl poté vyvěšen na úřední desce a občanům města to bylo oznámeno místním rozhlasem, aby všichni mohli zjistit, kdo si o navrácení občanství požádal a případně proti němu podat svědectví o jeho chování v době protektorátu, které by ho usvědčilo ze zrady proti ČSR. Češi ovšem také mohli k seznamu žadatelů přidat svůj podpis, kterým naopak svědčili dobré chování Němců v době okupace. Právě toto vyvěšování seznamů podporoval Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu, protože se domníval, že lidé k žadatelům svůj podpis nepřidají kvůli strachu o své postavení nebo bezpečnost ve městě.²⁰⁴ Okresní národní výbor slíbil, že o žádostech bude rozhodnuto na veřejné schůzi, aby „*veřejnost mohla přímo a bezprostředně se přesvědčit i o tom, že jak Místní, tak Okresní národní výbor nemá důvodů Němce chránit a že ve všech případech bude postupovat naprosto nesmlouvavě tak, jak Němci a ti, kteří se k německé národnosti přihlásili, skutečně zasluhují.*“²⁰⁵

Národní výbor vycházel ze zásady, že kdo po celý čas požíval německé výhody, pobíral Reichshilfe apod., musí se podrobit omezením pro Němce.²⁰⁶ Někteří Němci se prohlásili za rakouské státní příslušníky, aby se na ně nevztahovaly omezení pro německé příslušníky. Rakouští státní příslušníci totiž, pokud se neprovinili proti československé republice, požívali stejných práv jako jiní cizí státní občané, tedy plnou osobní svobodu, nesměli být koncentrováni a jejich byty zajišťovány, měli nárok na stejný příděl potravin jako Češi, mohli volně nakládat se svým majetkem a nevztahoval se na ně zákaz jízdy vlakem.²⁰⁷ MNV se pak k těmto Němcům někdy chovaly benevolentně, proto ONV

²⁰² Pamětní kniha města Jindřichův Hradec, s. 389.

²⁰³ *Vyhláška, 7. 1. 1946.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 638, inv. č. 2589, č. 738.

²⁰⁴ *Způsob vyvěšování Němců žádajících o státní příslušnost a Čechů podporujících jejich žádost, 18. 3. 1946.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 345.

²⁰⁵ *Upozornění k vyhláše o žádostech Němců, 7. 1. 1946.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 357.

²⁰⁶ *Vyhláška.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 384.

²⁰⁷ *Nařízení o rakouských státních příslušnících, 9. 7. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 395.

v Jindřichově Hradci přikázal všem národním výborům, že takovéto osoby musí začít řádně prověřovat.²⁰⁸

Na základě vyhlášky ze září 1945 Němci nesměli poslouchat rádio, pokud by jim to některý vlastník rádia umožnil, hrozil mu peněžitý trest do 5 000 korun.²⁰⁹ Němci měli zákaz cestovat vlakem. Pokud chtěli někam cestovat, museli nejprve požádat ONV v Jindřichově Hradci. Ve většině případů ovšem povolení nezískali.²¹⁰ V září mělo být v Jindřichově Hradci ještě 556 Němců, a rozhodlo se, že budou označeni na prsou písmenem N, bývalí členové NSDAP dvěma N a zatčení Češi písmenem Z.²¹¹ V knize *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel* je zmíněno, že Němci, kteří byli převezeni z Číměře do Jindřichova Hradce do věznice, museli nejprve nosit žlutou pásku s nápisem Němec a později dostali čtvercovou nášivku s černým písmenem N, kterou nosili na levé klopi.²¹² Ve výpovědi ovšem už není uvedený aspoň přibližný datum, kdy tyto nařízení vešla v platnost. Ne všichni Češi ovšem toto označování považovali za šťastné. Například Marie Mertová, manželka holiče v Jindřichově Hradci, požádala MNV, aby Němka Božena Hofbauerová, která byla k ní přidělena jako služebná k dítěti, nemusela nosit toto označení v zaměstnání, zejména, když „*tato jezdí s mým dítětem.*“ Pravděpodobně nešlo o soucit s paní Hofbauerovou, ale o strach o svoje dítě, které by v přítomnosti této Němky mohlo být vystaveno také nenávislým projevům. Žádost ovšem byla zamítnuta, jelikož Hofbauerová byla vedena jako Němka DR, její muž byl členem NSDAP a proti ní se vedlo trestní řízení u lidového soudu.²¹³

Od června 1945 se prováděl dobrovolný odchod Němců do Rakouska a to na základě potvrzení od rakouských úřadů, že dotyčný žadatel, resp. rodina, bude v Rakousku přijat. Tímto způsobem bylo z okresu odsunuto asi 5 000 německých příslušníků.²¹⁴ Tyto dobrovolné odchody probíhaly přibližně od července do konce roku 1945. Nelze ovšem zjistit počet takto vysídlených osob. Evidence Němců totiž byla zavedena až v listopadu 1945 a navíc byly zaznamenány i

²⁰⁸ *Obsah přípisu min. vnitra z 24. 8. 1945, 19. 9. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 404.

²⁰⁹ *Vyhláška, 24. 9. 1945.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 340, inv. č. 1155, č. 502.

²¹⁰ *Žádost o povolení jízdy vlakem, 23. 9. 1945.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 419, inv. č. 1213, č. 116.

²¹¹ Pamětní kniha města Jindřichův Hradec, s. 389.

²¹² HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946*, s. 14.

²¹³ *Žádost o nenošení označení N, 2. 10. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 256.

²¹⁴ *Přehled o Němcích.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2585, č. 213.

případy, kdy se Němci vraceli z Rakouska zpět do svých domovů.²¹⁵ V listopadu 1945 tedy ministerstvo vnitra nařídilo zavedení evidenčních lístků pro německé příslušníky.²¹⁶ Evidenční lístek měl získat každý Němec, ať už jako hlava rodiny nebo jednotlivec. Při odsunu za hranice se na evidenční lístek mělo poznamenat, že odsun nebo odchod byl uskutečněn. Takto označený lístek si německý příslušník nechal u sebe a jeden lístek si MNV měl uložit do spisu, aby se lépe zjistil pohyb osob.²¹⁷

Ministerstvo vnitra nařídilo provést odsunové kategorie Němců, v srpnu 1945 tedy ONV v Jindřichově Hradci vydal nařízení, na základě kterého bylo německé obyvatelstvo rozděleno do pěti skupin. První skupinu tvořili aktivní nacisté, ve druhé byli bývalí státní a veřejní zaměstnanci, třetí byli živnostníci a dělníci s rodinami, kteří měli být z národohospodářských důvodů ponecháni na místě, čtvrtou skupinu tvořily osoby přicházející v úvahu do pracovních skupin a v páté byly osoby s osvědčením „D“, což byla skupina, kam byli zařazeni Rakušané, antifašisté, osoby ze smíšených manželství a osoby neschopné odsunu za hranice.²¹⁸

V srpnu 1945 se československá vláda usnesla, že Němci mají být okamžitě zařazeni do pracovního procesu (na některých místech, viz Jindřichův Hradec, se pracovní povinnost pro Němce zavedla již po skončení války) a ministr ochrany práce a sociální péče má za tímto účelem zřídit místa k jejich soustředění, kde bude zajištěno ubytování a stravování.²¹⁹ Dne 19. září 1945 byl tedy vydán dekret prezidenta republiky č. 71/1945 Sb. o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československé státní občanství.²²⁰ Němci byli přiřazováni na různé práce, např. do zemědělství, do mlýna, do zahradnictví, na úklid, k hospodářství, a za odvedenou práci se jim vyplácela určitá mzda, ze které museli část odvádět sběrnému táboru za stravu a ubytování.²²¹ Někteří ovšem přidělení na pracovní místa brali jako příležitost k útěku. Nejčastěji se jednalo o osoby přidělené na zemědělské práce, které měly být souzeny mimořádným lidovým soudem. Proto

²¹⁵ KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948*, s. 229.

²¹⁶ *Evidenční lístky pro Němce, 9. 1. 1946*. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 556, inv. č. 1346, č. 119.

²¹⁷ *Zavedení evidenčních lístků pro německé příslušníky, 10. 1. 1946*. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 354.

²¹⁸ KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948*, s. 228-229.

²¹⁹ *Příkaz k zařazení Němců do pracovního procesu, 8. 9. 1945*. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 340, inv. č. 1155, č. 287.

²²⁰ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 136.

²²¹ *Vyúčtování za práce, 21. 7. 1945*. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 340, inv. č. 1155, č. 293, 294, 300.

se ONV v Jindřichově Hradci rozhodl, že tyto osoby už se nebudou do zemědělství přiřazovat.²²² Při procházení městem se stávalo, že na označené Němce místní mládež plivala, házela kameny a bláto.²²³

Všeobecnou pracovní povinnost pro německé obyvatelstvo podporovaly i novinové články: *„Očista našich městeček začala... Zbavujeme se oholinkovaných nacistů a jejich posluhovačů. Nasazují se do práce. Musí zmizet z našich ulic pancéřové uzávěry. Bourají se obranné linie. A germánci pracují. Když dovedli náš Hradeček zohavit, musí jej uvést do pořádku... Našly se také duše měkké, litující. „To prý nejde, je to krutost, prý když už tu svobodu máme, oni jsou poražení, tak ať jim dají pokoj, já se na to nemohu dívat“ atd. Tak lidičky, když se na to nemůžete dívat, tož jděte po své práci... Stěžují-li si germánci, že nemají přiděly atd. Jen je nechte. Celých šest let byly naše hospodyně kouzelníky, aby nasýtily své rodiny. Zatímco germánci tahali plné tašky všech dobrot. Naříkají, že jejich děti to zacházení nevydrží? A co naše děti? Děti z Lidic, Ležáků! Vyvražděná nemluvňata, umučení školáci!... Padne-li sem tam nějaká ta rána? Co jich dostali naši lidé v koncentracích. Kolik jich bylo umučeno! Kolik jich umírá ještě teď! Těch pár ranek – slabá náplast!*²²⁴

Na celém území republiky byly stále aktivní revoluční gardy, různé partyzánské jednotky a další dobrovolnické skupiny, které stále prováděly divoké vysídlovací akce německého obyvatelstva za hranice. Ministerstvo vnitra sice již v červnu 1945 nařídilo úplnou likvidaci těchto jednotek a skupin, které také často svémocně zasahovaly do výkonu bezpečnostní služby, přesto ale muselo v srpnu tuto výzvu znovu opakovat, jelikož tyto skupiny byly stále činné. Nařídilo se, že vnitřní národní bezpečnost mají zajišťovat výhradně národní výbory, které mají k výkonu sbory národní bezpečnosti, a nikdo jiný kromě tohoto sboru není oprávněn provádět jakékoliv zásahy do osobní a domovní svobody nebo zabírat či ničit soukromý nebo veřejný majetek.²²⁵

V červnu 1946 přišel MNV v Jindřichově Hradci dopis od Svazu osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu ve věci

²²² *Oznámení o útěku z práce, 26. 10. 1945.* In: SOKA JH, f OÚ JH, k. 555, inv. č. 1346, č. 9.

²²³ HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946.* s. 14.

²²⁴ *Jen je nelitujte! Jiskra.* Jindřichův Hradec, 1945, 1, (5), 1. In: Okresní muzeum Jindřichův Hradec.

²²⁵ *Nařízení ministerstva vnitra o partyzánské činnosti, 7. 11. 1945.* In: SOKA JH, f. OS JH, k. 939, inv. č. 1565, č. 486.

Nepřístojného chování Němců. Svaz si v dopise stěžuje na troufalost Němců, která denně stoupá. „*Již delší dobu pozorujeme, že Němci procházejí se jdouce za svojí prací nebo k úředním jednáním po chodnících, jak jich zvykem hezky ze široka a prohlížejí si s klidem výkladní skříně a vcházejí do obchodů kam je napadne za účelem nákupu... Žádáme proto, aby bezpečnostní orgány byly znovu upozorněny, aby proti tomuto nešvaru bezohledně zakročovali a aby obyvatelstvo bylo rozhlasem upozorněno na svoji povinnost a Němcům vyhrazeny jako v jiných městech jen určité obchody s omezenou nákupní dobou... Němci jdoucí do práce přicházejí a odcházejí úplně bez dozoru. Jdou s rukama v kapsách, chovají se klackovitě... Do práce docházejí pozdě, z práce odcházejí předčasně. Samozřejmě že chodí bez označení. Žádáme proto, aby bylo zakročeno v tom smyslu, že všichni odcházející hromadně do práce musí jít za dozoru sevřeně, rovněž tak i z práce a nesmí být dovoleno jejich potulování se bez dozoru ve městě.*“²²⁶ Na tomto úryvku je podstatných hned několik věcí, za prvé, že zhruba rok po skončení války to vypadá, že Němci už měli „relativní“ volnost ve městě, že se omezily zákazy ohledně obchodů, označení apod., za druhé je z textu patrná i stále trvající nenávist vůči příslušníkům německé národnosti.

S odstupem času slábly nenávistné projevy vůči německému obyvatelstvu, otázkou ale je, jak moc jsou informace v dopisu pravdivé. Domnívám se, že pouhý rok po válce velké úlevy německí obyvatelé města neměli. Tento dopis je datován z doby, kdy se ve městě konal mimořádný lidový soud, a je tedy možné, že procesy, během nichž se připomínala německá vláda ve městě v průběhu války, mohly znovu podpořit nesnášenlivost vůči německým příslušníkům, a právě z této atmosféry mohl vzejít i tento dopis. Impulzem k jeho napsání mohlo být pouze chování jedince, které popudilo členy Svazu osvobozených politických vězňů, a kteří to následně generalizovali.

²²⁶ Oznámení o nepřístojném chování Němců, 7. 6. 1946. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 603.

INTERNAČNÍ TÁBOR

Po konci války na řadě míst Československa začaly vznikat tábory z důvodů nejen zadržet Němce před jejich vysídlením za hranice, tak ale i internovat zajištěné osoby, pro které již kapacita věznic nestačila, zároveň zabezpečit pobyt a pracovní nasazení válečných zajatců nebo umístit do nich osoby, které byly pracovníčně přiděleny na místa mimo domov.²²⁷ Tyto tábory nesly různá přízviska – shromažďovací, ubytovací, záchytný, koncentrační, kárný, trestní, zajatecký, ale nejčastěji sběrný, internační nebo pracovní.²²⁸

Tábory byly zřizovány národními výbory, zpočátku někde i revolučními formacemi a bezpečnostními úřady, které se měly postarat o jejich vedení, hospodaření, střežení, kontrolu a zajištění po stránce zdravotní, zásobovací a hygienické.²²⁹ Právě sběrný tábor v Jindřichově Hradci byl nejprve zřizován armádou a až teprve od počátku roku 1946 začala hradit výlohy spojené s provozem a udržováním střediska účtárna ONV v Jindřichově Hradci.²³⁰

V revoluční době ještě nebyl v obvodu okresního národního výboru v Jindřichově Hradci zřízen žádný internační tábor. Veškeré osoby podezřelé a obviněné z činů proti republice, proti kterým se vedlo trestní řízení před lidovým soudem v Jindřichově Hradci, byly zajištěny ve věznici lidového soudu (v soudní budově ve věznici okresního soudu). K 17. listopadu 1945 tam bylo internovaných 95 osob, z toho 14 Čechů a 81 Němců.²³¹ Nejen v Jindřichově Hradci, ale i ve zbytku republiky se po květnu 1945 zaplnily prostory určené k zadržení Němců a tak zajištěné osoby musely být umístěny do kasáren, škol, veřejných budov, sálů kin a hostinců, různých skladišť, továrních hal, chlévů, sýpek či stodol.²³² Tyto prostory ovšem byly často narychlo adaptované a bohužel nebyly ani dostatečně vybavené.²³³

Pravděpodobně 26. května 1945 (přesný datum není znám) byl zřízen internační tábor na Zborově u kostela sv. Václava v Jindřichově Hradci

²²⁷ STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. ISBN 80-902075-3-7. s. 27.

²²⁸ Tamtéž, s. 10.

²²⁹ Tamtéž, s. 27.

²³⁰ *Protokol ONV v Jindřichově Hradci, 6. 10. 1947*. In: Archiv Zemského národního výboru v Praze Kanice, fond E – 7, k. 76, inv. j. 150.

²³¹ *Zpráva o internačním táboře, 17. 11. 1945*. In: SOkA JH, f. OÚ JH, k. 558, inv. č. 1346, č. 85.

²³² STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 27.

²³³ ARBURG, Adrian von a STANĚK, Tomáš. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 143

v dřevěném baráku (konkrétní místo bohužel také není známo, jelikož v žádném dokumentu není uvedena přesná adresa), postaveném Němci za okupace. Jak už jsem uvedla výše, středisko bylo ze začátku spravováno vojenskou správou.²³⁴ Němci do tohoto internačního tábora odešli na základě rozhlasové výzvy.²³⁵ Nenacházeli se zde ovšem všichni příslušníci německé národnosti ve městě, jelikož na začátku prosince 1945, kdy už se tábor nacházel v bývalém klášteře sv. Jana Křtitele, MNO v Jindřichově Hradci rozhodl o zkoncentrování všech Němců mimo smíšená manželství a osob bydlících u zaměstnavatelů do internačního tábora. Zaměstnavatelé nesměli osoby německé národnosti pouštět mimo dům nebo jim povolovat vzájemné návštěvy. Každý člen rady měl navíc právo kontrolovat internační tábor Němců.²³⁶

MNV v Jindřichově Hradci v srpnu 1945 podal zprávu o sběrném táboře ve městě Sboru národní bezpečnosti v Brně. K tomuto měsíci zde bylo internováno 574, z toho 301 žen, 55 dětí do šesti let a 86 dětí do čtrnácti let. Tábor střežila armáda tvořená jedním velitelem, štábním kapitánem Jiráčkem, a 5 strážnými.²³⁷

V některých internačních táborech byly katastrofální podmínky. Kvůli nedostatečné hygieně a zdravotní péči, namáhavé práci a selhávajícímu zásobování docházelo k vyčerpání osob, podvýživě, stoupajícímu výskytu nemoci (vypukly epidemie a šířily se infekční choroby), ale i zvýšení mortality zejména starších lidí a malých dětí.²³⁸ Do funkcí velitelů táborů a jejich zástupců se leckdy dostaly osoby s pokřivenou morálkou nebo psychicky labilní.²³⁹ I když v červnu 1945 vyšly směrnice o zatýkání, které zakazovaly týrání, mučení, pracovní přepínání, zabraňování ve spánku, vyhrožování a zastrasování nebo zneužívání žen,²⁴⁰ přesto v některých táborech bylo na denním pořádku násilí (bití, týrání, nelidské mučení), šikana, ponižování, ale i poprav. Příčiny úmrtí z cizího zavinění se často zamlčovaly, nebo kamuflovaly jako úrazy, nemoci nebo

²³⁴ *Protokol ONV v Jindřichově Hradci, 6. 10. 1947.* In: Archiv Zemského národního výboru v Praze Kanice, fond E – 7, k. 76, inv. j. 150.

²³⁵ *Dopis Marie Dlouhé, 3. 9. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 276.

²³⁶ *Protokol o 39. schůzi rady MNV v Jindřichově Hradci, 7. 12. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 637, inv. č. 2587, č. 123 – 124.

²³⁷ *Zpráva o sběrném táboře, 13. 8. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 639, inv. č. 2599, č. 66.

²³⁸ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, s. 82.

²³⁹ STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 31.

²⁴⁰ Tamtéž, 36.

sebevraždy.²⁴¹ Tam, kde se o zemřelých vedla soustavnější evidence, se jako bezprostřední příčina smrti ponejvíce uváděla srdeční slabost či sešlost věkem.²⁴²

Docházelo i k případům, kdy vězňové umožňovali příslušníkům Rudé Armády znásilňovat své vězenkyně. Oběťmi tohoto sexuálního násilí ovšem nebyly jen Němky, ale i Češky, a to hlavně ty, které měly mít během okupace milostný poměr s Němcem.²⁴³

V září 1945 ministerstvo vnitra nařídilo propustit ze sběrných táborů všechny děti do 14 let, bez ohledu na to, zda se provinily, bez ohledu na národnost, příslušnost nebo původ. Děti spoluinternovaných německých rodičů mohly na žádost rodičů zůstat v táboře s nimi. Dále měli být propuštěni mladiství ve věku 14 – 18 let, pokud se neprovinili a pokud nejsou německé nebo maďarské národnosti.²⁴⁴

S blížící se zimou se na 24. schůzi MNV v Jindřichově Hradci konané v říjnu rozhodlo o přemístění Němců z internačního tábora na Zborově, kde nebyly vyhovující podmínky, do bývalého kláštera sv. Jana Křtitele ve Svatojánské ulici. Děti měly být v případě nutnosti umístěny do dětského domova.²⁴⁵ Pro ubytování Němců v této budově byly používány dvě velké místnosti v přízemí, jejichž kapacita byla cca 150 osob. Dále byla používána kuchyně a sklep. Kapacita tábora byla ovšem překračována. Kupříkladu v září 1946 tam bylo ubytováno 164 osob, z toho 3 děti. Internovaní spali na jednoduchých lůžkách, v ubikaci nebyl žádný prostor pro uskladnění zavazadel, peřin a dalších věcí. Ošetřovna byla špatně vybavena a nevyhovovala svému účelu, internovaní se myli na dvoře ve vaně, do níž si museli nanosít vodu, skladiště šatstva a obuvi bylo umístěno v malé komoře, kde bylo také umístěno skladiště potravin (mouka, cukr, umělý tuk, apod.), a byl zde nedostatek postelí.²⁴⁶

Přidělování příslušníků tábora na práci se provádělo na základě zvláštní písemné smlouvy, kterou uzavřel podnik s velitelem tábora a kterou schvaloval úřad, jenž tábor spravoval a vydržoval. Denní pracovní doba činila 8 – 10 hodin.

²⁴¹ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, s. 82 – 83.

²⁴² STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 74.

²⁴³ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 90.

²⁴⁴ *Směrnice o převodu dětí ze sběrných táborů, 15. 9. 1945*. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 340, inv. č. 1155, č. 507.

²⁴⁵ *Protokol o 24. schůzi rady MNV v Jindřichově Hradci, 9. 10. 1945*. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 637, inv. č. 2587, č. 75.

²⁴⁶ *Záznam o internačním středisku, 5. 9. 1946*. In: Archiv Zemského národního výboru v Praze Kanice, fond E – 7, k. 76, inv. j. 150.

Podnikatel platil za stanovenou pracovní dobu mzdu podle platných mzdových sazeb, sníženou o 20%.²⁴⁷ Bylo dovoleno zaměstnávat Němce i o nedělích a svátcích. Polední přestávky trvaly zhruba jednu hodinu. Večerní hodiny po práci byly vyhrazeny čištění, úklidu a odpočinku. V létě (od 1. dubna do 30. září) musely internované osoby vstávat v pět hodin ráno, v zimě (od 1. října do 31. března) v šest hodin ráno, o nedělích a svátcích vždy o hodinu později. Večerka byla stanovena v létě na desátou hodinu večerní, v zimě na devátou hodinu.²⁴⁸ Z internačního tábora v Jindřichově Hradci byli příslušníci střediska přidělováni na práce a to převážně na denní práce. Na trvalou práci byly internované osoby přidělovány jen ve výjimečných případech. Kvůli špatné evidenci bohužel nelze zjistit počet odpracovaných hodin.²⁴⁹

Často docházelo k útěkům Němců z pracovišť, kteří byli internováni v táboře. Útěky znamenaly ohrožení života a při chybení i tvrdé tresty.²⁵⁰ V listopadu 1945 například došlo k útěku Františka Macha a Josefa Schorna. Pravděpodobně utekli spolu 23. listopadu. Toho dne byl Macho na práci ve škrobárně v Jindřichově Hradci, kam byl odeslán bez doprovodu a z práce se již do tábora nevrátil. Schorn nebyl práce schopný, ale ve stejný den si na veliteli tábora vyžádal dovolení k obstarání potřebného nákupu, ze kterého se vrátil kolem 15. hodiny odpoledne, ale dovolenka k opuštění tábora mu nebyla odebrána, čehož využil a z tábora znovu odešel, tentokrát se ale už nevrátil. Proti Františku Machovi bylo u okresního soudu v Jindřichově Hradci vedeno trestní řízení, stejně tak i proti Josefu Schornovi. Uprchlíci se vydali pravděpodobně do Rakouska, jelikož jejich rodiny tam byly před časem odsunuty a Schorn již jednou žádal ONV v Jindřichově Hradci o povolení vycestovat do Rakous. Okamžitě se po nich vyhlásilo pátrání, které ale nebylo úspěšné.²⁵¹

Vedle finančních prostředků získaných od zaměstnavatelů přidělených pracovních sil využívaly tábory také peníze z prodeje cenností a jiných věcí zabavených internovaným Němcům.²⁵²

²⁴⁷ *Zaměstnávání osob z internačních táborů.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 371.

²⁴⁸ *Vyhláška ministerstva vnitra.* In: Archiv Zemského národního výboru v Praze Kanice, fond E – 7, k. 28, inv. j. 43.

²⁴⁹ *Protokol ONV v Jindřichově Hradci, 6. 10. 1947.* In: Archiv Zemského národního výboru v Praze Kanice, fond E – 7, k. 76, inv. j. 150.

²⁵⁰ STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 64.

²⁵¹ *Macho František a Schorn Josef, útek ze sběrného tábora Němců, 26. 11. 1945.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 555, inv. č. 1346, č. 88.

²⁵² STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, s. 41.

V říjnu 1945 došlo k reorganizaci internačních táborů. Ministerstvo vnitrauložilo ONV a úřadům národní bezpečnosti zřídit pro osoby, na které byla uvalena zajišťovací vazba, v každém správním okrese vždy pouze jeden internační tábor. V něm se měly do konce listopadu umístit zajištěné osoby z celého obvodu toho úřadu.²⁵³

Během organizovaného transferu vykonávalo vrchní dohled na tábory speciální oddělení ministerstva vnitra, jak tomu bylo doposud.²⁵⁴ Rozhodlo se, že němečtí lékaři budou odsunuti až nakonec, aby mohli vykonávat zdravotní péči v táborech, v každém transportu ovšem měly být dvě ošetřovatelky, které se již do středisek nevracely.²⁵⁵

V červnu 1946 se v internačním táboře nacházelo 95 osob, z toho 24 dětí do 14 let.²⁵⁶ V srpnu se počet osob v táboře zmenšil, ale jen o čtyři. Bylo tam ubytováno 91 osob, z toho 7 dětí.²⁵⁷

V září 1946 se stal novým velitelem sběrného tábora Vojtěch Kubina. Na základě jeho výpovědi se zjistilo, že tábor v Jindřichově Hradci vůbec nebyl veden podle Směrnic pro správu a hospodaření v internačních, pracovních a sběrných střediscích podle výnosu ministerstva vnitra. Tyto směrnice totiž byly nalezeny v zásuvce stolu velitele střediska, avšak dle jeho tvrzení nebyly novému veliteli předány a nebyl také starým velitelem na ně upozorněn.²⁵⁸ Kvůli tomuto pochybení chybí evidence o provedené práci, o úmrtí apod.

Všechna sběrná střediska měla být v souvislosti se závěrečnou fází organizovaného odsunu na konci října 1946 zlikvidována.²⁵⁹ Sběrný tábor v Jindřichově Hradci ukončil svoji činnost dnem 30. listopadu 1946, kdy byl poslední příslušník tábora propuštěn.²⁶⁰ Dne 8. října 1947 byla poté provedena definitivní likvidace internačního a sběrného střediska v Jindřichově Hradci

²⁵³ Tamtéž, s. 105.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 129.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 146.

²⁵⁶ *Zpráva o počtu Němců, 13. 6. 1946.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 558, inv. č. 1346, č. 174.

²⁵⁷ *Zpráva o počtu Němců, 8. 8. 1946.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 558, inv. č. 1346, č. 177.

²⁵⁸ *Záznam o internačním středisku, 5. 9. 1946.* In: Archiv Zemského národního výboru v Praze Kanice, fond E – 7, k. 76, inv. j. 150.

²⁵⁹ *Odsun Němců – likvidace sběrných středisek, 23. 10. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 74.

²⁶⁰ *Protokol ONV v Jindřichově Hradci, 6. 10. 1947.* In: Archiv Zemského národního výboru v Praze Kanice, fond E – 7, k. 76, inv. j. 150.

s výjimkou likvidace agendy, spojené s pracovním nasazením příslušníků střediska.²⁶¹

MARIE BÍNOVÁ

Marii Bínovou jsem si vybrala z důvodu, že jsem k jejímu případu našla množství materiálů. Byla velmi aktivní ve psaní dopisů národnímu výboru. Zaujala mě její vytrvalost a zároveň i horlivost získat pro svého syna a i pro sebe ty nejlepší možné podmínky. V květnu 1945 byla internována do tábora v Jindřichově Hradci, ve kterém zůstala přes rok.

Marie Bínová se narodila 1. ledna 1900 ve Vlkově. Byla českého původu a také si vzala Čecha, sedlářského mistra Roberta Bínu v Jindřichově Hradci, který ale příslušel do Nové Bystřice. Tato obec byla součástí zabraného pohraničí nacistickým Německem a také hlavní centrum Němců v okrese Jindřichův Hradec. Její muž byl donucen k přijetí německého občanství. Během germanizace města byl na ni vyvíjen nátlak, aby přijala německou státní příslušnost, a i když to údajně odmítla, obdržela v roce 1941 listinu o získání německého občanství.²⁶² Takto to vypověděl její bratr, když žádal její propuštění ze sběrného tábora, ovšem Marie Bínová byla vedena v seznamu Čechů, kteří se v době okupace ucházeli o německou příslušnost.²⁶³

V seznamech byla tedy vedená jako Němka, a proto byla 24. května 1945 spolu se svým čtrnáctiletým synem zatčena a umístěna v internačním táboře. Její muž byl v té době nezvěstný, vstoupil do armády, ze které se nevrátil, a další informace se mi o něm nepodařilo najít.

Žádost o vrácení československého občanství si podala jako jedna z prvních 24. září 1945. Žádost podala i za svého syna Pavla Bínu, narozeného 11. září 1931. V žádosti uvedla, že její syn byl vychováván v českém duchu a německá státní příslušnost jim byla pod nátlakem vnucena, ale ona, ani její syn se proti českému národu ničím neprovinili.²⁶⁴ Marie Bínová tedy se svým synem zažila jak internační tábor na Zborově, tak i v ústavu sv. Jana Křtitele.

Na začátku října poprosila o to, aby její syn mohl znovu navštěvovat českou měšťanskou školu v Jindřichově Hradci a aby byl propuštěn z tábora. Její

²⁶¹ *Zpráva o likvidaci internačního a sběrného střediska Jindřichův Hradec, 10. 10. 1947.* In: Archiv Zemského národního výboru v Praze Kanice, fond E – 7, k. 76, inv. j. 150.

²⁶² *Žádost Jana Chýny o propuštění jeho sestry Marie Bínové, 11. 10. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 189.

²⁶³ *Seznam bývalých Čechů, 23. 4. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 24.

²⁶⁴ *Dopis Marie Bínové, 23. 10. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 195.

příbuzná Marie Jiroušková slíbila, že se o něj postará. Jelikož vyšly směrnice o propouštění dětí a mladistvých z internačních táborů (viz výše), bylo žádosti vyhověno a chlapec tak mohl opustit tábor a také začít chodit znovu do české školy.²⁶⁵ V říjnu 1945 také byla přidělena na práci do restaurace v Jindřichově Hradci. Požádala MNV v Jindřichově Hradci, aby jí byl vyplacen plat, který pobírá v restauraci, jelikož musí živit svého syna, který je odkázán pouze na ní. Tentokrát ovšem byla žádost zamítnuta s odůvodněním, že se nachází ve sběrném táboře a mzda za práci musí být odevzdána pro sběrný tábor, navíc její syn byl u příbuzné, která se zavázala se o něj starat a to i z finančního zaopatření.²⁶⁶

Marie Bínová byla ale velmi vytrvalá. V říjnu požádala MNV, aby jí byly dány české potravinové lístky, jelikož je Češka. Žádost byla zamítnuta s odůvodněním, že Bínová se nacházela ve sběrném táboře, kde byla společná kuchyně, a vyvařování bylo stejné pro každého Němce. Její syn české potravinové lístky získal, jelikož už nebyl ve sběrném středisku a navštěvoval českou školu.²⁶⁷

Dne 8. listopadu 1945 požádala o propuštění ze sběrného tábora, aby mohla bydlet se svým synem Pavlem a aby jí byl přidělen byt v jejím vlastnický náležejícím domě, který byl dosud obýván ruskými důstojníky. Hlavním důvodem byl právě její syn, který potřeboval pomoc ve školním učení, mateřské výchově a zároveň její dohled, jelikož paní Jiroušková, u které její syn bydlel, byla už příliš stará a na chlapce „*nestačí*“. Žádost byla ovšem zamítnuta, jelikož Bínová stále byla považována za Němku a na její byt už byl stejně jmenován národní správce.²⁶⁸

Další dopisy či žádosti Marie Bínové se mi už nepodařilo najít. Buď se nedochovaly, anebo její vytrvalost postupně slábla. Podařilo se mi ale zjistit, že 17. ledna 1946 během veřejného jednání MNV v Jindřichově Hradci jí byla žádost o navrácení československého občanství zamítnuta.²⁶⁹ V říjnu 1946 se ovšem ještě nacházela ve městě v táboře. V seznamu Němců u jejího jména byla uvedena poznámka, že má žádost o československé občanství znovu podanou.²⁷⁰

²⁶⁵ *Dopis Marie Bínové, 4. 10. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 198.

²⁶⁶ *Dopis Marie Bínové, 23. 10. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 194.

²⁶⁷ *Dopis Marie Bínové, 23. 10. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 195.

²⁶⁸ *Žádost Marie Bínové, 8. 11. 1945.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 188.

²⁶⁹ *Protokol o 5. zasedání místního národního výboru v Jindřichově Hradci, 17. 1. 1946.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2586, č. 210.

²⁷⁰ *Soupis Němců bydlících v Jindřichově Hradci, 31. 10. 1946.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2064, č. 562.

Poslední informace, která se mi podařila o Marii Bínové zjistit, pochází z roku 1949 a je to rozsudek Krajského národního výboru v Českých Budějovicích. Marie Bínová byla uznána vinnou z provinění proti národní cti podle dekretu č. 138/45 Sb.: „... v době zvýšeného ohrožení republiky hlásila se k německé národnosti, ucházela se o něm. státní občanství, byla účastna na výhodách Němců, zúčastňovala se německých kursů, zapříčinila, že děti chodily do německé školy, čímž dávala najevo, že se považuje za Němku a podporovala odnárodňovací snahu Němců, přispívala tak ke germanizaci českého města a byla jste odsouzena k trestu peněžité pokuty Kč 5 000 a k trestu veřejného pokárání, v případě nedobytnosti pokuty k náhradnímu trestu vězení v trvání 2 měsíců... Vaše námitka, že jste přihlášku o udělení německého státního občanství sama nepodepisovala, neobstála, ježto rozbořem písma a jeho porovnáním s originálem přihlášky bylo zjištěno, že jste tuto přihlášku sama vlastnoručně podepsala... V důsledku vyhlášené amnestie /usnesení vlády z 18. června 1948/ uložený trest nebude vykonán.“²⁷¹

Marie Bínová byla tedy uznána vinnou z provinění proti národní cti i z toho, že přijala sama za sebe německé státní občanství v době okupace. Měla ovšem štěstí a zachránila ji amnestie. Možná právě díky tomu, že byla tak vytrvalá a stále žádala o navrácení československého občanství, unikla odsunu z města. Bohužel se mi už nepodařilo zjistit, co se s ní dělo po zrušení internačního tábora a po vynesení tohoto rozsudku.

²⁷¹ *Výměr, 21. 10. 1949.* In: SOkA JH, f. AM JH, k. 665, inv. č. 2704, č. 69.

LIDOVÉ SOUDNICTVÍ

Po konci války začalo zatýkání, internování a zajišťování podezřelých osob. V některých případech ale zatýkání probíhalo jen na základě povrchních informací, neověřených a anonymních udání.²⁷² V Jindřichově Hradci došlo k prvním zatčením již 9. května 1945, kdy do vazby byly převezeny tři osoby. Zatýkání poté pokračovalo téměř každý den až do 2. června. Největší vlna proběhla 22. – 23. května, kdy bylo zatčeno 31 osob.²⁷³

Dne 18. května 1945 byly v Brně vydány všeobecné směrnice pro vyšetřování německých zvěrstev, které nabádaly k bezodkladnému zjišťování německých činů, ke sbírání materiálů o činnosti Gestapáků, zrádců a fašistů. Všechny tyto osoby musely být zatčeny a dopraveny k lidovému soudu.²⁷⁴ Proto také byla v Jindřichově Hradci vyvěšena výzva pro obyvatele města: „*Za účelem konečného provedení očisty veřejného života dle dekretu presidenta republiky č. 138/45 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti, vyzývají se občané města Jindř. Hradce, aby podali do 30. 3. 1947 zprávu /písemně nebo ústně/ o chování a vystupování níže uvedených osob v době zvýšeného ohrožení republiky Československé, t. j. od 21. 5. 1938 do 31. 12. 1946. Zprávy jen pravdivé podávejte u ONV – bezpečnostní referát v Hradci, kancelář č. 19.*“²⁷⁵ K výzvě byl připojen seznam se 150 osobami, které měly být souzeny před lidovým soudem.²⁷⁶

Až do léta 1945 retribuční soudy ještě nezačaly formálně působit. Na řadě míst byly první případy projednávány až v zimě 1945/1946. Mezitím příslušníci domobraneckých skupin zavraždili tisíce lidí a tisíce dalších týrali. Počet Čechů, kteří se stali obětí divoké retribuční na jaře 1945, zůstává dodnes neznámý.²⁷⁷

Dne 4. června 1945 vláda schválila dekret č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů (tzv. Velký retribuční dekret) a veřejně byl vyhlášen 9. července 1945. Vztahoval se pouze na Čechy, Moravu a Slezsko, slovenští politici se rozhodli o vytvoření vlastního soudního systému,

²⁷² STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích 1945 – 1955*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002. ISBN 80-86224-333-3. s. 11.

²⁷³ *Seznam osob ve vazbě*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 24.

²⁷⁴ *Všeobecné směrnice pro vyšetřování německých zvěrstev, 18. 5. 1945*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 5.

²⁷⁵ *Výzva k občanům města Jindřichova Hradce*. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 337, inv. č. 1152, č. 92.

²⁷⁶ *Seznam osob*. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 337, inv. č. 1152, č. 98 – 101.

²⁷⁷ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 61.

který se řídil jejich vlastními, slovenskými normami.²⁷⁸ Dekret vytvořil systém 24 mimořádných lidových soudů, které sídlily v místech řádných krajských soudů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Každý senát soudů se skládal z jednoho profesionálního soudce a čtyř lidových soudců (laici jmenováni národními výbory a schválení centrální vládou). Dekret definoval 11 zločinů, které byly rozděleny do čtyř kategorií – zločiny proti státu, zločiny proti osobám, zločiny proti majetku a zločiny udavačství.²⁷⁹ Retribuční soudci mohli rozhodnout i o novém typu trestu – pozbytí občanské cti pro určitou dobu nebo navždy. Znamenalo to, že dotyčný ztrácel volební právo a nesměl zastávat volební úřad, nesměl vlastnit, vydávat ani pořádat veřejné přednášky o jakémkoli tématu, nesměl vykonávat ani svobodné povolání, jako lékařství nebo advokacie. Proti rozsudku retribučního soudu se nemohlo odvolat.²⁸⁰ Trest smrti se měl vykonat do dvou hodin o vyhlášení rozsudku, ale na výslovnou žádost odsouzeného mohla být lhůta prodloužena o další hodinu.²⁸¹

Vláda nařídila všem zemským, okresním a místním národním výborům, aby všechny osoby, které byly zajištěny úřady a orgány republiky jako státně nespolehlivé, byly ihned odevzdány příslušnému soudu k dalšímu řízení.²⁸² Na jaře a v létě 1945 národní výbory začaly zřizovat vyšetřovací komise, které měly připravit materiály pro soud. Skládaly se z osob jmenovaných podle politických kritérií, proto také často postrádaly jakékoli znalosti o právním řádu.²⁸³

Velký retribuční dekret nepostihoval řadu menších provinění, proto byl v říjnu 1945 vyhlášen tzv. malý retribuční dekret (provinění proti národní cti), který měl platit do 27. dubna 1946.²⁸⁴ Každý okresní národní výbor měl vytvořit nezávislou trestní nalézací komisi, jež by se skládala ze čtyř členů – za každou českou politickou stranu jedna osoba. Obviněný nemohl předvolávat svědky ve svůj prospěch a ani kontrolovat důkazní materiál.²⁸⁵ V Jindřichově Hradci byla v roce 1945 také ustanovena okresní vyšetřovací komise, která dodávala podklady pro krajský lidový soud v Českých Budějovicích a předkládala seznamy osob, jež

²⁷⁸ Tamtéž, s. 100.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 117 – 118.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 126 – 128.

²⁸¹ Tamtéž, s. 131 – 132.

²⁸² *Nařízení ministerstva spravedlnosti, 12. 12. 1945.* In: SOKA JH, f. OS JH, k. 939, inv. č. 1565, č. 449.

²⁸³ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 152.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 253.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 257 – 258.

měly stanout před trestním tribunálem.²⁸⁶ Skládala se z osmi lidí, kteří byli jmenováni politickými stranami – dva zástupci za komunisty, dva zástupci za stranu sociálních demokratů, dva zástupci za stranu národních socialistů a dva zástupci za lidovce.²⁸⁷ Její první schůze se ale konala až 31. ledna 1946.²⁸⁸ Do 1. dubna 1946 bylo vyšetřeno 471 případů Čechů podle retribučních dekretů.²⁸⁹

V prosinci 1945 vyšla ve městě vyhláška, která nabádala občany, aby posílali udání na osoby, které se provinily proti národní cti podle dekretu č. 138/1945 Sb. Trestní řízení podle tohoto dekretu se mohlo vést pouze proti československému státnímu občanovi české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti. Do nepřístojného chování spadalo hlášení se k německé nebo maďarské národnosti, politická spolupráce s Němci nebo Maďary, propagování nacismu, fašismu nebo antisemitismu, schvalování nepřátelských projevů, odborná spolupráce s Němci, ucházení se o povýšení u německých nebo maďarských úřadů, zneužívání postavení na vedoucím místě, společenský styk s Němci nebo Maďary, týrání, urážení nebo terorizování Čechů a Slováků.²⁹⁰

Komise obvykle využívaly kombinace trestů. Uložení odnětí svobody často odpovídalo době, kterou si dotyčný již odseděl ve vazbě před vynesemím rozhodnutí.²⁹¹ Za hlášení se k německé národnosti dotyčný mohl být odsouzen na 14 dnů až 3 měsíce do vězení a veřejné pokárání, pokud byl ale k tomu členem NSDAP, trest se mu navýšil na 5 měsíců vězení, veřejné pokárání a 20 000 Kčs pokuta. Osoba, která během okupace vytvářela nátlak na Čechy, aby přijali německou státní příslušnost, mohla být potrestána 100 000 Kčs pokutou. Pokud se někdo hlásil k Němcům a k tomu ještě terorizoval Čechy, mohl si ve vězení odsedět celý rok. Za podporu nacismu si dotyčný mohl odsedět rok ve vězení nebo dostal 200 000 Kčs pokutu.²⁹²

Před lidové soudy se dostávali i čeští fašisté, kteří byli v protektorátu poměrně rozšíření a založili si i několik organizací a spolků. Český fašismus byl protižidovský, proněmecký, protibolševický a protidemokratický. Nejznámější

²⁸⁶ DVORÁK, Jiří. *Tak blízcí, a přece tak vzdálení*, s. 21.

²⁸⁷ *Členové komise, 8. 9. 1945*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 24.

²⁸⁸ *Zápis o I. schůzi, 31. 1. 1946*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 24.

²⁸⁹ *Počet případů, 4. 4. 1946*. In: SOKA JH, f. OS JH, k. 939, inv. č. 1565, č. 462.

²⁹⁰ *Vyhláška, 4. 12. 1945*. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 639, inv. č. 2597, č. 26.

²⁹¹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista*, s. 277.

²⁹² *Seznam odsouzených proti národní cti*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 24.

organizací byla Vlajka.²⁹³ Tato organizace existovala i v Jindřichově Hradci a řada jejich členů následně skončila před lidovým soudem. Asi mezi nejvýznamnější a nejvýraznější členy patřil Jaroslav Zahájský, který nakonec dostal trest smrti (viz níže).

Ve dnech 11. – 28. června 1946 proběhlo v Jindřichově Hradci výjezdní zasedání krajského lidového soudu, před nímž se zodpovídali místní občané. Toto zasedání nakonec rozhodlo o 4 popravách (dva němečtí komisaři a dva čeští kolaboranti).²⁹⁴ Popravy se konaly veřejně ve dvoře naproti četnickým kasárnám. Na popravy se vybíralo vstupné.²⁹⁵ Konalo se v sále Národního domu /Vesmíru/.²⁹⁶ Řízení začínalo vždy v devět hodin ráno.

Dne 11. června 1946 byl souzen *Jan Grausam*, 66 letý profesor obchodní akademie v Jindřichově Hradci, bývalý vládní komisař města, který podporoval nacismus, byl členem SS a NSDAP a udával české občany. Ve vazbě byl od 24. května 1945. Jako první byl odsouzen k smrti. O den později byly souzeny tři osoby. Jako první na řadu přišla *Hermina Longinová*, poštovní úřednice, která odposlouchávala české telefonní hovory a umožňovala to i německé policii. Do vazby byla umístěna už 13. května 1945. Byla odsouzena k 8 letům nucených prací. Dále *Roman Hulík*, bývalý československý kapitán, který podporoval nacismus a sloužil ve Volksturm. Byl zavřený od 1. srpna 1945. Jeho trestem byl 20 let nucených prací. Jako poslední toho dne byl souzen *František Miciga*, úředník a bývalý československý poručík, obviněný z udávání. Odsouzen k 5 rokům nucených prací.²⁹⁷

Dne 13. června byl soud s *Vojtěchem Matouškem*, řídícím učitelem a členem SA a NSDAP, který byl ve vazbě od 22. května 1945, byl odsouzen k 8 rokům nucených prací, a s *Jindřichem Knihou*, bývalým československým podplukovníkem, který podporoval nacismus, byl zástupcem Stumbandführera a byl vyděračem. Ve vazbě se nacházel od 11. května 1945 a byl odsouzen k trestu smrti. Následující den se před české občany města postavil *Jaroslav Zahájský*, obchodník a referent Vlajky, fašista, antisemita, konfident gestapa, kterému udal 8

²⁹³ PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří. *Okupace, kolaborace, retribuice*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2010. ISBN 978-80-7278-529-2. s. 141.

²⁹⁴ DVOŘÁK, Jiří. *Tak blízcí, a přece tak vzdálení*, s. 21.

²⁹⁵ HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946*, s. 15.

²⁹⁶ *Zpráva o řízení mimořádného lidového soudu, 3. 6. 1946*. In: SOKA JH, f. OS JH, k. 938, inv. č. 1565, č. 117a.

²⁹⁷ *Program mimořádného soudu, 4. 6. 1946*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 24.

občanů města. Zahájský se nacházel ve vazbě od 11. května 1945 a byl odsouzen k trestu smrti. Dále *Bedřich Merth* a *Jan Zwicker*, oba rolníci v Otíně, kteří udali Poláka Leona Michálka a Němku *Gruberovců* pro intimní styky a Michálek byl proto oběšen (viz výše). Oba dva se nacházeli ve vazbě od 22. května 1945. Během soudu byli zproštěni obvinění. Poslední den tohoto zasedání 15. června se soudil *František Kubíček*, trafikant, který vychvaloval Němce a dne 28. května 1945 u sebe ukrýval svého zetě Viléma Hübla, člena gestapa a SS v Praze. Proti němu bylo řízení zastaveno. Jako poslední byla souzená *Anna Dragounová*, která terorizovala své okolí a udávala české občany města. „... *stala se postrachem a každý se jí vyhýbal. Jejími oblíbenými výroky byly, že v Nežárce poteče samá česká krev, v níž si bude koupat nohy.*“²⁹⁸ Ve vazbě se nacházela od velkého zatýkání ve městě, 23. května 1945. Byla odsouzená k 15 letům vězení, ztrátě občanské cti navždy a celé její jmění propadlo ve prospěch státu.²⁹⁹ Tímto dnem výjezdní zasedání mimořádného lidového soudu končilo a znovu mělo pokračovat v druhé polovině června.³⁰⁰

Druhá část zasedání lidového soudu v Jindřichově Hradci pokračovala od 24. června 1946, kdy byl souzen *František Konvalinka*, bývalý ředitel obchodní akademie v Jindřichově Hradci, který měl podporovat nacismus. Jeho případ byl postoupen k projednávání řádného soudu. O den později byli na řadě *Oskar Růžička*, bývalý štábní kapitán a vrchní tajemník okresního úřadu, člen SA. I jeho případ byl postoupen k projednávání řádného soudu. Poslední *Ladislav Solař*, bývalý štábní kapitán a profesor, který na obchodní akademii mezi žáky podporoval nacismus. Ve vazbě byl od 1. června 1945, odsouzen k 15 rokům nucených prací.³⁰¹

Dne 26. června byl veden soud s *Ludvíkem Albrechtem*, bývalým štábním kapitánem, který podporoval nacismus a udával české obyvatelstvo, ve vazbě od 9. května 1945. Nakonec byl zproštěn obžaloby. Konečně 27. června se konal nejočekávanější soud. Do národního domu byl předveden Antonín Böhm, učitel a bývalý vládní komisař města, který podporoval nacismus, germanizoval město a udával české obyvatelstvo. Proces s Böhmem trval nejdéle ze všech – dva dny.³⁰²

²⁹⁸ Jindřichův Hradec: Hradečtí před lidovým soudem. *Jihočech: list socialistický*. České Budějovice, 1946, roč. II., č. 25.

²⁹⁹ *Odsouzení Anny Dragounové*. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 665, inv. č. 2706, č. 304.

³⁰⁰ *Program mimořádného soudu, 4. 6. 1946*. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 24.

³⁰¹ *Program mimořádného soudu, 19. 6. 1946*. In: SOKA JH, f. OS JH, k. 938, inv. č. 1565, č. 121.

³⁰² *Program mimořádného soudu, 19. 6. 1946*. In: SOKA JH, f. OS JH, k. 938, inv. č. 1565, č. 121.

Po vynesení rozsudku smrti v retribučních procesech bylo popraveno 356 osob, z toho 38 žen. Nejvíce poprav bylo vykonáno v krajské soudní věznici v Praze na Pankráci, kde bylo popraveno 51 osob, následovaly České Budějovice s 40 popravenými, dále Brno, kde bylo popraveno 31 osob.³⁰³

JAN GRAUSAM

Narodil se 19. prosince 1879 v Peršláku. Byl profesorem obchodní akademie. V době německé okupace 1942 – 1943 působil jako vládní komisař města Jindřichův Hradec.³⁰⁴ Do konce srpna 1945 musel MNV v Jindřichově Hradci podat hlášení o činnosti Jana Grausama. Okresní vyšetřovací komise Lidového soudu u okresního soudu v lednu 1946 sepsala informace usvědčující Grausama z protistátní činnosti. Na základě zprávy dotčený nutil zaměstnance obce, aby mluvili s ním a navzájem mezi sebou pouze německy, pokud by neuposlechli, vyhrožoval jim propuštěním. Odmítal přijímat české písemnosti. Zamítal Čechům si vytvářet řemeslnou a obchodní činnost ve městě.³⁰⁵

Během soudního řízení byl shledán vinen v propagování a podpoře nacistického hnutí, byl členem SA a NSDAP, ve vyhrožování českým příslušníkům města a nucením, aby své děti dávali do německých škol, čímž spáchal zločin proti státu, zločin proti osobám a zločin udavačství, a proto „*jest odsouzen k trestu smrti... odsouzený navždy pozbývá občanské cti a celé jeho jmění propadá ve prospěch státu.*“³⁰⁶ Byl popraven 11. června 1946 v 18. hodin a pět minut, smrt nastala po osmi minutách.³⁰⁷

O jeho procesu vyšel v tisku krátký článek: „*Českobudějovický mimořádný lidový soud zasedá od 11. června v jindřichohradeckém sále biografu Vesmír a soudil téhož dne 66letého bývalého profesora obchodní akademie německé národnosti Jana Grausama, který za okupace byl vládním komisařem města. Počíнал si zpupně vůči veškerému českému občanstvu, šikanoval české úřady, českým rodičům vyhrožoval zavřením, nebudou-li posílat děti do německých škol, přičinil se o přeložení české obchodní akademie a zrušení obchodní školy, naléhal na české občany, jejichž předkové byli Němci, aby se přihlásili k německé národnosti, vyhrožoval nebezpečně více osobám v různých záležitostech a*

³⁰³ STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích 1945 – 1955*, s. 70.

³⁰⁴ *Udání*, 16. 6. 1945. In: Státní oblastní archiv v Třeboni (dále jen SOA T), f. Mimořádný lidový soud (dále jen MLS), Jan Grausam LS 530/46, č. 6.

³⁰⁵ *Šetření o Janu Grausamovi*, 16. 1. 1946. In: SOkA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 547 – 548.

³⁰⁶ *Rozsudek*, 11. 6. 1946. In: SOA T, f. MLS, Jan Grausam LS 530/46, č. 149.

³⁰⁷ *Protokol o výkonu rozsudku*, 11. 6. 1946. In: SOA T, f. MLS, Jan Grausam LS 530/46, č. 156.

germanisoval takovým způsobem, že si vysloužil záslužný válečný kříž II. třídy... Obžalovaný byl odsouzen k trestu smrti. Poprava byla provedena v odpoledních hodinách na soudním nádvoří.“³⁰⁸

JINDŘICH KNIHA

Jindřich Kniha se narodil roku 1883 v Týně nad Vltavou, bydlel v Jindřichově Hradci a byl odsouzen k trestu smrti, ke ztrátě občanské cti navždy, a ke ztrátě veškerého jmění ve prospěch státu.³⁰⁹ Byl popraven 13. června 1946, jen pár hodin po vynesení rozsudku.³¹⁰

Stejně jako o soudu a popravě Grausama se tisk zmínil i o případu Jana Knihy: „... Jindřich Kniha, bývalý československý podplukovník, zrádce, který se okupací stal zástupcem Sturmbahnführera, neúnavným podporovatelem nacistického hnutí, předsedou Reichskriegsbundu a vlastníkem celé řady podobných čestných funkcí, na jejichž podkladě se stal vyděračem a udavačem, čeká nyní na své zhodnocení. Jaroslav Zahájský, který se stal obávaným svým vystupováním již na podzim roku 1938, byl později tiskovým referentem Vlajky, vášnivým antisemitou. Byl velmi agilním dodavatelem zpráv pro gestapo a odporným udavačem. V jeho lahůdkářském krámku měl dost místa každý, kdo se vzdaloval češtví a vlastenectví. Udal 8 spoluobčanů jindřichohradeckým hrdlořezům a z těchto potom šest přišlo o svobodu...“³¹¹

JAROSLAV ZAHÁJSKÝ

Jaroslav Zahájský se narodil 22. srpna 1910 v Příbrami. Byl shledán vinným, že v době zvýšeného ohrožení republiky byl činovníkem organizace Vlajka, byl ve službách Německa a spáchal tím zločiny proti státu, zločiny proti osobám a zločin udavačství. Byl odsouzen k trestu smrti, navždy pozbyl občanskou čest a jeho jmění propadlo státu.³¹² Byl popraven 14. června 1946 v 16. hodin a 28 minut, po pěti minutách byla konstatována smrt.³¹³

Pozornosti tisku neunikl ani Zahájský, v pořadí třetí popravený z Jindřichova Hradce: „Dále byl v Jindřichově Hradci souzen Jaroslav Zahájský, 35letý

³⁰⁸ Mimořádný lidový soud v Č. Budějovicích a Jindř. Hradci. *Naše Svoboda: krajský časopis čsl. strany národně socialistické v Českých Budějovicích*. České Budějovice. 1946, roč. 2., č. 26.

³⁰⁹ *Odsouzení Jindřicha Knihy*, 9. 6. 1947. In: SOkA JH, f. AM JH, k. 665, inv. č. 2711, č. 340.

³¹⁰ *Seznam předmětů pozůstalých po Jindřichu Knihovi*, 12. 3. 1947. In: SOkA JH, f. OS JH, k. 930, inv. č. 1554, č. 203.

³¹¹ Lidový soud v Jindřichově Hradci. *Jihočeská pravda: krajský orgán komunistické strany Československa v Českých Budějovicích*. 1945, roč. 2., č. 25, s. 4. In: Okresní muzeum JH.

³¹² *Rozsudek*, 14. 6. 1946. In: SOA T, f. MLS, Jaroslav Zahájský LS 459/46, č. 88.

³¹³ *Protokol o výkonu trestu*, 14. 6. 1946. In: SOA T, f. MLS, Jaroslav Zahájský LS 459/46, č. 105.

*svobodný obchodník s lahůdkami, obžalovaný, že v době okupace a naší nejhorší národní poroby byl tiskovým referentem Vlajky, fanatickým antisemitou a konfidentem gestapa, dobře známým v německých kruzích pod krycím jménem Lahůdky-Argus... Obžalovaný byl odsouzen k trestu smrti... Ve čtvrtčním zasedání českobudějovického mimořádného lidového soudu v Jindřichově Hradci byl odsouzen k trestu smrti Jindřich Kniha, bývalý čs. podplukovník, renegát, který účinně podporoval nacistické hnutí, byl zástupcem sturmbannführera a vydíral.*³¹⁴

ANTON BÖHM

Anton Böhm se narodil 30. ledna 1893 v Dobré Vodě v okrese Jindřichův Hradec. Byl školním inspektorem a v letech 1940 – 1942 vládním komisařem. Během svého působení ve správě města podporoval a propagoval nacismus, germanizoval město tím, že podporoval německé školy a rušil české školy ve městě, přesvědčoval české občany města, aby přijali německou státní příslušnost a posílali své děti do německých škol, nechal rozbít české pomníky, nařídil dvojjazyčné nápisy a vyvěšování nacistických praporů a udával české občany.³¹⁵ Dne 6. července 1945 byl v Klatovech zatčen. Byl převezen do Jindřichova Hradce a předán do věznice okresního soudu v Jindřichově Hradci.³¹⁶ V prosinci 1945 se pokusil o útěk za hranice. Ještě téhož dne byl ale dopadnut a vrácen zpět do vazby.³¹⁷

Během vyšetřování jeho případu se nejen řešila germanizace města a převádění občanů k německé národnosti, ale právě i rušení německého školství: „*Za jeho despotického komisarování v Jindřichově Hradci byly zrušeny tyto české školy: České gymnázium, Česká obchodní škola, Česká obchodní akademie, Česká škola hospodářská, Česká škola hospodyňská, Česká živnostenská škola a dokonce i české obecné školy a škola měšťanská musely se tísniti v několika omezených učebnách, zatím co tu dominovalo německé školství v nadbytečných prostorných učebnách, pro něž nebylo ani dostatek žáků a tak byl plánován příliv německého žactva do Jindř. Hradce z dalekého okolí, tak zvaného Sudetenlandu a Niederdonau.*“³¹⁸ O Böhmovi se vědělo, že chtěl z města odstranit české školy,

³¹⁴ Mimořádný lidový soud v Č. Budějovicích a Jindř. Hradci. *Naše svoboda*. 1946, roč. 2., č. 26.

³¹⁵ *Žaloba na Antona Böhma, 17. 6. 1946*. In: SOA T, f. MLS, Anton Böhm LS 560/46, č. 281.

³¹⁶ *Zatčení Antona Böhma, 10. 7. 1945*. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 201.

³¹⁷ *Anton Böhm – útěk z práce, 18. 12. 1945*. In: SOA T, f. MLS, Anton Böhm LS 560/46, č. 137.

³¹⁸ *Udání, 16. 8. 1945*. In: SOA T, f. MLS, Anton Böhm LS 560/46, č. 21.

ale začali se hledat i další viníci, kteří do destrukce českého školství zasáhli. Mezi nimi byl například odhalen i František Konvalinka, který byl souzen spolu s Böhem před mimořádným lidovým soudem (viz výše). Z přeložení jindřichohradeckého gymnázia do Soběslavi byl obviňován také Jan Grausam, nebyl v tomto bodu obvinění shledán vinným, jelikož se prokázalo, že v době přeložení gymnázia už nebyl vládním komisařem a nemohl do toho zasáhnout.

Böhm byl shledán vinným z podpory nacismu a germanizace města, z členství v NSDAP, ze spolupráce s Gestapem, čímž spáchal zločin proti státu, zločin udavačství a zločiny proti osobám, a byl odsouzen k trestu smrti, k pozbytí občanské cti navždy a k propadnutí jmění ve prospěch státu.³¹⁹ Trest smrti byl vykonán 28. června 1946 v 16 hodin a dvě minuty, po 8 minutách byla konstatována smrt.³²⁰

Noviny braly soud s Antonem Böhem jako senzaci a své čtenáře samozřejmě o tom informovaly: *„Mimořádný lidový soud z Č. Budějovic projednával v Jindř. Hradci na konec případ bývalého vládního komisaře v Jindř. Hradci Antonína Böhma. Triapadesátiletý bývalý školní inspektor z Dobré Vody bezohledně germanizoval, rušil české školy a stěhoval je do nevyhovujících místností, vyhrožoval a nutil ženy ze smíšených manželství, aby své děti posílaly do německých škol a samy se daly k Němcům. Z jeho popudu byly ve městě rozbity všechny pomníky a všechn sokolský majetek přešel do německých rukou. Úzce spolupracoval se Sicherheitsdienstem a v roce 1939 udal českého starostu v Jindř. Hradci lékárníka Rösche, že nepřejmenoval náměstí jménem Hitlerovým. Za heydrichiády udal jihlavskému gestapu všechno české obyvatelstvo z J. Hradce, že někdo strhal plakáty o zatýkání, načež bylo zatčeno jedenáct Čechů... Nacistický „vládce“ města Jindř. Hradce byl odsouzen k trestu smrti a popraven.“*³²¹

Jelikož Böhm byl ve městě významný představitel nacistického režimu, jeho proces a popravu si nenechaly ujít i další tiskoviny: *„V Jindř. Hradci... největší zájem veřejnosti byl upírán na verdikt soudu nad Antonínem Böhem, německým školním inspektorem, za okupace po určitý čas všemocným vládním komisařem města. Vycházející z klamně představy, že Jindř. Hradec v dávné minulosti byl městem německým, vytkl si za svůj životní úkol německým jej zase*

³¹⁹ Rozsudek, 28. 6. 1946. In: SOA T, f. MLS, Anton Böhm LS 560/46, č. 291.

³²⁰ Protokol o výkonu rozsudku, 28. 6. 1946. In: SOA T, f. MLS, Anton Böhm LS 560/46, č. 355.

³²¹ Mimořádný soud v Jindř. Hradci: Ant. Böhm odsouzen k smrti. *Naše svoboda: krajský časopis čl. strany národně socialistické v Českých Budějovicích*. České Budějovice, 1946, roč. 2., č. 28.

*učinit a to za každou cenu a všemi prostředky. A podle toho se také činil, takže tíha jeho viny byla tak veliká, že soud se jí musel zabývat po dva dny. Kdysi všemocný a nadutě rozkřičený samovládce přeměnil se v krotkého beránka, snažícího se prokazovat, že byl pouhým nástrojem rozpínavého nacismu a že jen vykonával, co mu bylo nařizováno. Byl odsouzen k trestu smrti.*³²²

ALOIS PENDL

Alois Pendl nebyl souzen v Jindřichově Hradci, jako osoby výše uvedené, ale v Českých Budějovicích. Byl ovšem aktivním nacistou během okupace ve městě a za své činy dostal trest smrti. Narodil se 17. května 1888 v Sierndorfu. Byl československým rotmistrem ve výslužbě a majitelem obchodního domu v Jindřichově Hradci. Dne 14. května 1945 byl zatčen v Jindřichově Hradci a dán do vazby.³²³

Byl obviněn, že v době zvýšeného ohrožení republiky v Jindřichově Hradci propagoval a podporoval nacismus, tím že přemlouval československé občany, aby sebe a své děti přihlásili k německé národnosti. *„Takto přiměl k národní zradě nejméně jedenáct Čechů a také svou manželku a své dva syny.*³²⁴ Zneužíval svého úředního postavení bytového referenta města Jindřichův Hradec na úkor Čechů, nařizoval vyvěšování praporů s hákovým křížem v době, kdy to nebylo ještě nařízeno, českým občanům nadával a vyhrožoval Gestapem a byl členem NSDAP.³²⁵

Dne 31. ledna 1947 byl shledán vinným ze zločinů proti státu, zločinů proti osobám, zločinů proti majetku a z udavačství, a byl odsouzen k trestu smrti, pozbytí národní cti navždy a propadnutí veškerého jmění státu.³²⁶ Ve 14 hodin a 50 minut byl vykonán trest oběšením a po 13 minutách byla konstatována smrt.³²⁷

³²² Hrdinové smutných postav před lidovým soudem v Českých Budějovicích a Jindřichově Hradci. *Jihočeská pravda: krajský orgán komunistické strany Československa v Českých Budějovicích*. 1945, roč. 2., č. 28, s. 3. In: Okresní muzeum JH.

³²³ *Úřední záznam o zatčení, 14. 5. 1945*. In: SOA T, f. MLS, Alois Pendl LS 1037/46, č. 4.

³²⁴ *Žaloba na Aloise Pendla, 14. 11. 1946*. In: SOA T, f. MLS, Alois Pendl LS 1037/46, č. 185.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ *Rozsudek, 31. 1. 1947*. In: SOA T, f. MLS, Alois Pendl LS 1037/46, č. 200.

³²⁷ *Protokol o výkonu trestu, 31. 1. 1946*. In: SOA T, f. MLS, Alois Pendl LS 1037/46, č. 211.

ORGANIZOVANÝ TRANSFER

Mezi 17. červencem a 2. srpnem 1945 proběhla v Postupimi v Německu konference, na které spojenci odsouhlasili odsun asi 2,5 milionu osob během jednoho roku. Němcům se mělo dovolit vyvézt soukromý movitý majetek, osoby měly být dostatečně vybaveny potravinami, v transportech se měl nacházet zdravotní personál a v Československu měl působit ústřední orgán, který by koordinoval průběh odsunu. Zároveň se mělo zastavit divoké vyhánění Němců z území republiky.³²⁸ Československá vláda i veřejnost přijaly výsledky z konference se zadostiučiněním, ale podmínka dočasného zastavení transferu vzbudila rozpaky.³²⁹ Ještě předtím, než výsledky postupimské konference vešly ve známost, připravilo ministerstvo národní obrany s datem 2. srpna Směrnice pro odsun německého obyvatelstva. Armáda měla v úmyslu dále pokračovat v realizaci svého plánu na uskutečnění velkého odsunu a průměrná denní kapacita vysídlovaných osob měla být nejméně 10 000.³³⁰ Nucené vysídlování tedy po Postupimi neskončilo a tak závěr divokého odsunu se přesunul až na podzim 1945.³³¹

Na konci července 1945 ministerstvo vnitra přikázalo všem okresním národním výborům a statutárním městům, aby provedly jmenný soupis všech Němců a Maďarů. V seznamech se měly rodiny uvádět pospolu a vždy k osobám mělo být dáno číslo kategorie. Kategoríí bylo celkem osm: 1. okupanti Němci a Maďaři, kteří se nastěhovali na území republiky ČSR po 1. říjnu 1938, 2. provinilci, pokud nejsou již zajištěni, 3. bývalí veřejní zaměstnanci, kteří zrušením služebního poměru se stali nezaměstnanými, 4. zemědělci, 5. majitelé podniků a živnostníci, 6. příslušníci svobodných povolání, 7. dělníci, 8. různí. Počínajíc dnem 1. září 1945 měl okresní národní výbor zasílat ministerstvu vnitra ve 14 ti denních lhůtách (vždy k 1. a 15. dni měsíce) stručnou zprávu o průběhu odsunu

³²⁸ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, s. 93.

³²⁹ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, s. 38.

³³⁰ ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. II., 1., s. 119.

³³¹ STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945* [online]. 2011, s. 11 [cit. 2019-11-17].

Němců v obvodu jeho působnosti, v níž se musí uvést, o kolik se zmenšil počet osob.³³²

V říjnu 1945 byl zemským národním výborem v Praze vydán oběžník, který přikazoval všem národním výborům, aby při odsunu Němců zajistily všechny osoby potřebným prádlem, šatstvem a obuví. Zároveň také dodával, že jiné předměty kromě šatstva, prádla a obuvi není Němcům dovoleno vzít s sebou.³³³ Kromě toho všichni Němci určení k odsunu měli být před odjezdem příslušným správním a bezpečnostním orgánem vyšetřeni ohledně politické minulosti. Výsledek šetření měl být zapsán do průkazu totožnosti, který každý Němec před odsunem obdržel.³³⁴

Plány na organizovaný transfer našly podporu také v tisku: „*Němci v našem pohraničí zůstali stále těmi starými Němci,... Tam, kde Němci narazí na slabinu soucitu nebo liknavosti, rozvinou okamžitě svou germánskou duši prosáklou fašistickým nacismem v plné nebezpečné šíři... Proto musíme provést odsun Němců co možná nejdříve a obsadit pohraničí našimi schopnými lidmi.*“³³⁵

Organizovaný odsun spadal pod kompetenci Ústřední komise pro vnitřní osídlení, Osídlovací úřad a jeho pobočky ve spolupráci s ministerstvem vnitra a dalšími ústředními resorty. Směrnice k provádění soustavného odsunu Němců z Československa schválila vláda 14. prosince 1945. K soustředění Němců před odsunem mělo sloužit celkem 107 sběrných středisek, z toho 75 v Čechách, 29 na Moravě a ve Slezsku a tři na Slovensku.³³⁶ Technické provedení akce měli zajišťovat vojáci. Z odsunu se měly vyloučit osoby nemocné a podezřelé z infekčních chorob a dále ty, které žádaly o vrácení československého občanství.³³⁷ Bezprostřední zdravotní službu při odsunu měl vykonávat lékařský a ošetrovatelský personál německé národnosti. Kvůli tomu měl být odsunut až v poslední řadě.³³⁸

³³² Nařízení ministerstva vnitra o vytvoření seznamů Němců, 28. 7. 1945. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 558, inv. č. 1346, č. 16.

³³³ Oběžník o vybavení prádlem a šatstvem, 29. 10. 1946. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 555, inv. č. 1346, č. 8.

³³⁴ Nařízení SNB, 20. 11. 1945. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 15.

³³⁵ Nejvyšší čas pro odsun Němců: Podvratný živel v českém pohraničí. *Jihočeská pravda: krajský orgán komunistické strany Československa v Českých Budějovicích*. 1945, roč. 1, č. 23, s. 3. In: Okresní muzeum Jindřichův Hradec.

³³⁶ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, s. 107-112.

³³⁷ Tamtéž, s. 104.

³³⁸ Směrnice k provádění soustavného odsunu Němců, 14. 12. 1945. In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 26.

Odsunu podléhaly osoby německé národnosti, dále osoby, které se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásily k německé národnosti nebo se o německou příslušnost ucházely, aniž by k tomu byly nuceny.³³⁹ Z odsunu ovšem měly být vyňaty osoby, které se dopustily zločinů podle dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, kteří měli být až do jejich odevzdání soudům odděleně zajištěni.³⁴⁰ Dále se odsun neměl vztahovat na osoby z národnostně smíšených manželství, Čechy, Slováky a další příslušníky slovanských národů, kvalifikované pracovní síly a specialisty.³⁴¹ Své domovy také nemuseli opustit příslušníci československých vojenských jednotek německé národnosti, pokud jim nebylo úředně sebráno československé občanství. Němci, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky přihlásili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky a bylo jim vydáno osvědčení o československém občanství, také nemuseli odejít.³⁴²

Místnímu a Okresnímu národnímu výboru v Jindřichově Hradci přišel v lednu 1946 dopis: „V roce 1940 řekl jeden nyní zajištěný Němec: ‚Vyhrájeme-li válku bude Vajgar pro Hradecké Čechy malý.‘ Na otázku, co by se stalo, kdyby to snad Němci nevyhráli, odpověděl dotyčný pán: ‚Pak budou Češi tak blbí, že nás tady nechají.‘ A když se na ty seznamy dívám, říkám si, že ten Němec nás moc dobře znal, že by měl pravdu? A nyní navrhuji: Dejte všem Němcům z Jindřichova Hradce a okolí, všem zrádcům a renegátům čestné občanství, zabalte je pěkně do bavlnky a dejte jim trojnásobné přídělky, jako měli za protektorátu a až budou ve formě, dejte jim kulometry, aby nás v Hradci vystříleli. Je tomu nyní právě rok, kdy Němci v otevřených vagoněch za 17 stupňů mrazu vezli v otevřených vagoněch polonahé vězně všech národností z Osvětimi do Mauthausenu. Mezi těmi vězni bylo také hodně Čechů. To všechno jste již zapomněli?³⁴³ Je zajímavější, jak je ten dopis sarkastický, pln touhy pomstít se Němcům a pravděpodobně i odporu k žití spolu s německými příslušníky v jednom městě. K dopisu byla připsána poznámka předsedy ONV, že se zahájí vyšetřování Němce, který je v dopise

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ *Oběžník o prověření Němců určených k odsunu, 17. 10. 1945.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 17.

³⁴¹ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, s. 113.

³⁴² *Směrnice k provádění soustavného odsunu Němců, 14. 12. 1945.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 26, 27.

³⁴³ *Dopis Josefa Klazara, 11. 1. 1946.* In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 556, inv. č. 1346, č. 126.

citován. Bohužel se mi nepodařilo najít další materiály k této kauze, klíčové ovšem je to, že ONV na takovýto dopis reagoval vážně, nesnažil se ho zlehčovat a rozhodl se celou záležitost prošetřit.

K 15. lednu 1946 se se v obvodu stanice Sboru národní bezpečnosti Jindřichův Hradec nacházelo 656 Němců.³⁴⁴ Právě začátkem ledna 1946 byly přípravy k řádnému odsunu v podstatě skončeny, a taky ministerstvo vnitra 26. ledna vydalo výnos, kterým se zastavovaly všechny odchody Němců z území Československa. Odsunová akce měla proběhnout ve třech etapách. První měla skončit v polovině roku 1946. Do této etapy ještě neměly být zařazeny osoby zaměstnané v průmyslových podnicích v pohraničí a v zemědělství a v lesnictví. Druhá fáze měla být ukončena vysídlením všech Němců, kteří byli nasazeni na práce do vnitrozemí, s výjimkou antifašistů, osob z národnostně smíšených manželství a specialistů s rodinnými příslušníky. Tato fáze měla skončit vystěhováním těch skupin Němců, kteří byli nasazeni na práce do vnitrozemí. Ve třetí etapě se měly vystěhovat kvalifikované pracovní síly v průmyslu a zemědělství.³⁴⁵ První transporty byly vypraveny do americké zóny ve dnech 24. – 25. ledna 1946 z Mariánských Lázní a Českých Budějovic.³⁴⁶

Dne 17. ledna 1946 zasedal MNV v Jindřichově Hradci, který rozhodoval o udělení československého občanství německým žadatelům. Předseda Karel Soukup na začátku pronesl projev, ve kterém řekl: „*Dnešní zasedání má přímo historický význam. Rozhodujeme o těch, kteří zde zůstanou a kteří půjdou, a jsem přesvědčen, že těch, co zde zůstanou, bude co nejméně! Budeme postupovati podle dekretu, budeme přísní a jednat budeme tak, jak by oni v opačném případě jednali s námi.*“³⁴⁷ K tomuto datu přišlo 120 žádostí. Jména žadatelů byla 14 dnů vyvěšena na úřední desce. Během této doby chodily MNV stížnosti na žadatele a na základě toho bylo pro 87 žadatelů nedoporučeno vrácení československého občanství.³⁴⁸

O dva dny později se konala schůze v Jindřichově Hradci, které se měli zúčastnit všichni předsedové MNV obcí, kde se dosud nacházeli Němci. Měl se

³⁴⁴ Zpráva o odsunu v době od 1. do 15. ledna 1946, 14. 1. 1946. In: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 337, inv. č. 1152, č. 552.

³⁴⁵ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, s. 169-170.

³⁴⁶ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948*, s. 64.

³⁴⁷ Protokol o 5. zasedání MNV, 17. 1. 1946. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2586, č. 210.

³⁴⁸ Protokol o 5. zasedání MNV, 17. 1. 1946. In: SOKA JH, f. AM JH, k. 636, inv. č. 2586, č. 211.

projednat odsun Němců v nejkratší době do Německa. Do první odsunové etapy měly být zařazeny osoby přestárlé, práce neschopné, ženy a děti.³⁴⁹

Hlavní masa německých příslušníků vysídlovaných z ČSR směřovala mezi lednem a dubnem 1946 do amerického pásma v Německu,³⁵⁰ jelikož sovětské okupační orgány v Německu v prosinci 1945 zastavily přijímání Němců z ČSR do své zóny.³⁵¹ V květnu 1946 byl ovšem odsun do sovětského okupačního pásma znovu zahájen. Podle dočasné dohody se mělo z republiky do sovětského pásma organizovaně odsunout asi 600 000 – 650 000 osob, a to včetně říšských Němců a uprchlíků německé národnosti z jiných zemí.³⁵²

Organizovaný odsun německých příslušníků byl z Jindřichova Hradce a okolí zahájen se zpožděním. První transport Němců byl proveden 5. června 1946 z Jindřichova Hradce. Osoby určené k odsunu měly mít nejméně 24 hodin pro přípravu k transferu. Všichni Němci z okolních vesnic, kteří byli zařazeni do tohoto transportu, museli být přivezeni do města do sběrného střediska v Jarošovské ulici vedle dělostřeleckých kasáren T. G. Masaryka, které bylo pro organizovaný transfer speciálně zařízeno.³⁵³ Toto sběrné středisko vzniklo na popud oblastního osídlovacího referenta z Českých Budějovic, který v květnu 1946 nařídil ONV v Jindřichově Hradci, aby pro soustředění Němců za účelem odsunu zajistil ve městě nebo okolí potřebné ubikace. Velitelem střediska po celou dobu jeho existence byl vrchní strážmistr SNB František Vondruš. Tento tábor byl postaven rudou armádou v roce 1945 pro repatrianty. Jeho kapacita byla 600 osob. První osoby sem byly přivezeny 31. května 1946. Prvním transportem bylo odsunuto 570 osob. Průměrně bylo každým dílčím transportem odsunuto cca 400 osob.³⁵⁴

Každý Němec musel být do sběrného střediska dopraven v čistotě, částečně ostrihán, oholen, umyt a odvěšiven. Národní výbory se musely postarat o to, aby všechny osoby byly vybaveny šatstvem, oděvem, prádlem, peřinou, resp. příkrývkami, nutným kuchyňským nádobím, vědrem na vodu, starým vědrem na

³⁴⁹ *Zpráva o poradě představitelů MNV, 11. 1. 1946.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 581.

³⁵⁰ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, s. 187.

³⁵¹ Tamtéž, s. 113.

³⁵² STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948*, s. 70.

³⁵³ *Nařízení k svodu do sběrného střediska v Jindřichově Hradci, 24. 5. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 35.

³⁵⁴ *Protokol ONV, 8. 10. 1947.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 19, č. 1 – 2.

výkaly do vagonů a dostatkem potravin nejméně na deset dní. Vkladní knížky museli Němci odevzdat přímo ve sběrném středisku.³⁵⁵ Celní prohlídky prováděly zástupci finanční správy a zabavené předměty byly dány do správy Fondu národní obrany. Organizací transferů z jindřichohradeckého okresu byl pověřen strážmistr SNB František Vondruš spolu s bezpečnostním referentem ONV Jindřichem Lehkým.³⁵⁶

Do plánovaného odsunu z vlakového nádraží v Jindřichově Hradci nebyly zařazeny pouze osoby soustředěné v internačním táboře ve městě, ale i další Němci z okolních obcí, hlavně pak z Nové Bystřice, ze které bylo během roku 1946 vysídleno 250 osob.³⁵⁷

V srpnu 1946 byla ONV v Jindřichově Hradci vydána vyhláška o povinnostech zaměstnavatelů a ubytovatelů při odsunu Němců. V některých případech zaměstnavatelé nevolňovali Němce, kteří byli u nich zaměstnáni. Vyhláška tedy nařizovala zaměstnavatelům uvolnit ve stanoveném termínu Němce u nich zaměstnané, kteří byli vyrozuměni o tom, že budou odsunuti. Každý, u něhož byl zaměstnán nebo ubytován Němec, byl povinen do 24 hodin po uveřejnění této vyhlášky přesvědčit se u MNV, zda je tento Němec zapsán v evidenčních záznamech MNV a není-li tomu tak, ihned ho přihlásit. Pokud by někdo tuto povinnost nesplnil, byl by potrestán vězením do 14 ti dnů nebo v lehčích případech pokutou do 5 000 Kč.³⁵⁸

Na začátku září byl proveden odsun všech Němců včetně bývalých vojenských zajatců ze zdejšího okresu. Všichni se měli 29. srpna 1946 znovu nacházet ve sběrném středisku v Jarošovské ulici, odkud opět měl být transport prováděn.³⁵⁹

Poslední plánovaný odsun z okresu byl proveden v září. Všechny národní výbory musely přezkoušet všechny Němce ve svém obvodu, jestli se na ně také nevtahuje transport. Němci měli být do střediska dopraveni 27. září. Opět museli být řádně vybaveni, tentokrát ale stačily už jen potraviny na sedm dní.³⁶⁰ Transfer

³⁵⁵ *Nařízení k svodu do sběrného střediska v Jindřichově Hradci, 24. 5. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 35.

³⁵⁶ KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948*, s. 231.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ *Vyhláška o povinnostech zaměstnavatelů a ubytovatelů při odsunu Němců, 24. 8. 1946.* In: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 555.

³⁵⁹ *Nařízení k odsunu Němců včetně bývalých válečných zajatců, 17. 8. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 42.

³⁶⁰ *Poslední odsun z okresu, 20. 9. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 46.

byl proveden 13. října 1946 a směřoval do ruského okupačního pásma. Z Jindřichova Hradce vyjelo 18 vagónů s 536 lidmi, kteří pocházeli z okresu Jindřichův Hradec (91 osob), Pelhřimov (120 osob), Kamenice (63 osob) a okres Třeboň (262 osob).³⁶¹ V každém vagónu bylo maximálně třicet lidí a rodiny cestovaly vždy spolu.³⁶² Transport měl z Jindřichova Hradce odjet v 1.45 hodin a pokračovat přes České Budějovice, Písek, Strakonice až do stanice Brambach. Bylo v něm umístěno 53 dětí do 6 let a 50 do čtrnácti.³⁶³

I když byl poslední transport z okresu proveden a organizovaný odsun do sovětské okupační zóny měl být oficiálně ukončen 27. října a do americké 29. října 1946,³⁶⁴ přesto se stále zde nacházely osoby podléhající odsunu. Na příkaz ministerstva vnitra se musela udělat přesná statistika o počtu Němců, kteří ke dni 15. října 1946 zůstali dosud ve zdejší okrese. Evidence měla být vyhotovena do listopadu.³⁶⁵ V Jindřichově Hradci zůstalo 291 osob německé národnosti, z nich mělo 248 osob prozatímní osvědčení, 20 žilo ve smíšeném manželství a 23 osob ještě podléhalo odsunu.³⁶⁶ Z města bylo vypraveno sedm transportů, v jejichž rámci bylo odsunuto 2 059 Němců.³⁶⁷ Dva transporty proběhly v červnu, jeden v červenci, dva v září a dva v říjnu.³⁶⁸

V listopadu také proběhl další transport Němců, tentokrát do americké okupační zóny. Odjezd měl být z Českých Budějovic 20. listopadu. Němci z Jindřichova Hradce byli tedy auty 16. listopadu 1946 převezeni do krajského města.³⁶⁹ Tímto dnem bylo také sběrné středisko vyprázdněno a objekty střediska byly předány vojenské správě, která středisko rozebrala.³⁷⁰ Na sjezdu národních výborů jindřichohradeckého okresu v únoru 1947 oznámil vedoucí referátu národní bezpečnosti ONV Jindřich Lehký, že dodatečné odsuny budou ukončeny

³⁶¹ *Zpráva o odsunu Němců do ruské okupační zóny, 30. 9. 1945.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 47.

³⁶² *Seznam osob v transportech z Jindřichova Hradce, 13. 10. 1946,* in: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 203-233.

³⁶³ *Hlášení o počtu Němců, 12. 10. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 48.

³⁶⁴ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947,* s. 223.

³⁶⁵ *Nařízení k zjištění počtu osob německé národnosti, 18. 10. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 52.

³⁶⁶ *Soupis Němců bydlících v Jindřichově Hradci, 31. 10. 1946,* in: SOKA JH, f. AM JH, k. 640, inv. č. 2604, č. 561.

³⁶⁷ *Počty Němců v transportech,* in: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 4.

³⁶⁸ *Evidence odsunutých Němců, 3. 12. 1946,* in: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 19 – 21.

³⁶⁹ *Nařízení k dodatečnému odsunu, 12. 11. 1946.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 17, č. 76.

³⁷⁰ *Protokol ONV, 8. 10. 1947.* In: SOKA JH, f. ONV částečně zpracovaný, k. 19, č. 1.

ze zdejšího okresu v dubnu až v květnu 1947. Situaci však zdržovaly žádosti Němců o navrácení československého občanství, jejichž vyřízení se protahovalo. V hlášení ze srpna 1948 udává ONV v Jindřichově Hradci ještě 123 německých osob, které podléhají odsunu do Německa.³⁷¹

Na konci roku 1946, kdy byla ukončena hlavní etapa hromadného transferu, činil v českých zemích počet osob, jež úřady nadále považovaly za Němce, méně než deset procent poválečného stavu.³⁷² Podle oficiálních československých údajů se do amerického pásma odsunulo celkem 1 415 135 osob a do sovětského 750 000 osob.³⁷³

O dalších přesunech Němců z ČSR se jednalo s Američany na přelomu října a listopadu 1946. Rozhodlo se o přerušení odsunu přes zimu a jeho obnovení v dubnu příštího roku. Nakonec se ale hromadný transfer do americké zóny nepodařil obnovit.³⁷⁴

Na jaře 1947 bylo v českých zemích ještě kolem 220 000 Němců. V březnu a dubnu byly provedeny dílčí transporty do sovětské okupační zóny v Německu, poté se ale vystěhování omezilo pouze na transfery v týdenních intervalech přes Domažlice do amerického okupačního pásma.³⁷⁵ Protože hromadný odsun nebyl obnoven, začaly v roce 1947 přesuny Němců z pohraničí do vnitrozemí. Toto opatření mělo být trvalé, Němci se nemohli zpět vrátit do pohraničí z hlediska bezpečnosti státu. Proto bylo nutné zajistit pro přesunuté osoby nové bydliště, přiměřené hmotné vybavení podle počtu členů rodiny (postele, skříň, stůl, židle, nádobí, ložní prádlo, peřiny, náradí, potraviny a palivo), ale také drobné zvířectvo (slepice, králíky, kozy atd.).³⁷⁶

³⁷¹ KOVAŘÍK, David. *Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948*, s. 232.

³⁷² STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945* [online]. 2011, s. 1 [cit. 2019-11-17].

³⁷³ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948*, s. 75.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 76-78.

³⁷⁵ STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích 1945 – 1955*, s. 75.

³⁷⁶ *Přesun Němců z pohraničí a jejich rozptýlení*, 26. 11. 1947, in: SOKA JH, f. OÚ JH, k. 560, inv. č. 1346, č. 308-309.

ZÁVĚR

Odsun německého obyvatelstva z Jindřichova Hradce a jeho blízkého okolí proběhl po druhé světové válce v několika fázích. První etapa byla tzv. divoký odsun, následovaly dobrovolné odchody za hranice a završením byl organizovaný transfer.

V Jindřichově Hradci německé obyvatelstvo nemělo převahu nad českým obyvatelstvem. Před válkou ve městě žilo pouhých pět procent příslušníků německé národnosti z celkového počtu obyvatel města. To stejné ovšem nelze říct o obcích blízkých městu, které naopak často německé byly. Na základě Mnichovské dohody Jindřichův Hradec zůstal na území druhé republiky, ale jeho nejbližší okolí bylo zabráno Německou říší. Z Jindřichova Hradce se stal český ostrov, který byl pouze jedinou silnicí spojen s pozdějším protektorátem a osm ostatních silnic končilo ve vzdálenosti 1 – 2 km od města v zabraném pohraničí.

Po začátku války se poměry ve městě změnil. Němečtí představitelé města se snažili z Jindřichova Hradce vytvořit německé centrum – započala se germanizace města, kterou řídili především němečtí vládní komisaři. Nejvýraznějšími aktéry byli Anton Böhm a Jan Grausam, kteří se ve městě postarali o zrušení českého školství (přesunutí jindřichohradeckého gymnázia do Soběslavi a přesunutí obchodní školy do Kamenice nad Lipou), nebo o zvýšení počtu německého obyvatelstva města tím, že i na základě vydírání přesvědčovali české obyvatele Jindřichova Hradce o tom, že mají německé předky a musí tedy přijmout německé občanství.

Právě školství a germanizace obyvatelstva byla témata, která se v hojné míře připomínala v poválečném tisku a procesech u mimořádného lidového soudu. Jindřichohradecká česká inteligence byla na české školy města, konkrétně na gymnázium a obchodní školu, velmi hrdá. Ve dvacátých letech 20. století oba dva ústavy získaly nové budovy, o které byly ale připraveny německou vládou. Čeští učitelé a představitelé města tuto skutečnost vnímali jako velkou křivdu, které se Němci z Jindřichova Hradce na českém obyvatelstvu dopustili. Po válce se v dobovém tisku a v projevech městského zastupitelstva na osud gymnázia a obchodní školy neustále upozorňovalo. V novinách vycházelo na pokračování *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942* od Jana Muka, kde se „německá zvěrstva“ napáchaná na českých školách českému obyvatelstvu města připomínala. Nejvíce byl osud škol připomínán během mimořádných lidových

soudů, kdy se hledali viníci, kteří mohli za destrukci českého školství. Osoby, které se podílely na odstranění nebo přesunutí českých škol, neměly být odsunuty, ale spravedlivě potrestány před lidovým tribunálem. Národní výbory a sbory národní bezpečnosti hlavní aktéry vyhledaly a umístily do vazby. U všech ostatních osob německé národnosti se prověřovalo jejich chování během zvýšeného ohrožení republiky a do odsunu mohly být zařazeny pouze ty, proti kterým se nevedlo řízení u mimořádného lidového soudu.

Po německé kapitulaci se správy Jindřichova Hradce ujal Revoluční národní výbor, který začal vydávat první opatření vůči německému obyvatelstvu. Nebylo to ovšem nic výjimečného, jelikož stejná situace pro německé příslušníky nastala i ve zbytku republiky. Vyhlášovala se pracovní povinnost, potravinové přiděly, restrikce v každodenním životě, probíhalo zatýkání nacistů a kolaborantů. Na některých místech Československé republiky došlo i k veřejným popravám a mučení. V Jindřichově Hradci k excesům nedocházelo, přesto byli ale nejznámější nacisté a kolaboranti po konci války, pokud z města neuprchli, postupně pozatýkáni, aby mohli být postaveni před soud. V novinách vycházely články, které měly za cíl připomenout českému obyvatelstvu města osud Jindřichova Hradce po Mnichovské dohodě, kdy z okresního města a kulturního centra vznikla „bezvýznamná“ obec, zároveň také podporovaly násilnosti na německém obyvatelstvu, vysídlení a konfiskaci majetku.

Divoký odsun, na rozdíl od zbytku republiky,³⁷⁷ kde působila armáda, prováděly na Jindřichohradecku partyzánské jednotky vedené plukovníkem Vladimírem Hobzou, který dostal příkaz z ministerstva národní obrany, aby provedl „vyčišťovací“ operaci v jižních Čechách. Hobza se tedy spojil i s představiteli Revolučního národního výboru v Jindřichově Hradci, aby jim představil plán vysídlení. Klíčové ale ovšem je, že představitelé RNV ve městě s tak rozsáhlou vysídlovací akcí nesouhlasili, jelikož plukovník Hobza měl v úmyslu vyhostit z této oblasti všechny Němce do jednoho. Vedení města se obávalo hospodářských problémů, které by mohly nastat po ztrátě německé pracovní síly v zemědělství. Proto se rozhodlo o postupném vysídlení, kdy Hobza mohl odsunout pouze jednu třetinu německého obyvatelstva, druhá třetina Němců by byla vyhoštěna po žních a třetí třetina by zůstala v obcích jako zemědělská

³⁷⁷ ARBURG, Adrian von, Tomáš DVOŘÁK a David KOVAŘÍK. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská, 2010. ISBN 978-80-86488-70-7.

pracovní síla. Tento plán nakonec nebyl dodržen, jelikož partyzánské jednotky nebyly příliš ukázněné a vyhánění německých obyvatel se v každé obci lišilo. Na některých místech proběhlo vysídlení relativně „v klidu“, někde se to ale neobešlo bez mučení, nebo dokonce poprav. Po divokém odsunu z každé obce na Jindřichohradecku odešlo minimálně 40% německého obyvatelstva, z některých obcí byli vysídlení téměř všichni Němci – Dolní Radouň, Jindřiš – a tak nastal problém se zajištěním hospodářství. V jiných vesnicích zůstalo pár příslušníků německé národnosti, ale pouze dočasně. Počítalo se s jejich vysídlením poté, co se zajistí hospodářská situace.

I když byla podpora odsunu v nové republice vysoká, ne všichni obyvatelé Československa s odsunem všech německých příslušníků sympatizovali. Objevovaly se názory, že by republiku měli opustit pouze ti Němci, kteří se provinili proti republice a škodili ostatním obyvatelům obce během války.³⁷⁸ Během divokého odsunu se ale na chování Němců v průběhu protektorátu nehledělo, podstatná byla státní příslušnost. Proto musely být vysídleny i osoby německé národnosti, které během války se svými českými sousedy vycházely velmi dobře, navzájem si pomáhaly a nikdy proti Československé republice nic nepodnikly.

Jak už jsem zmínila, v některých obcích na Jindřichohradecku došlo k popravám, ale na rozdíl od jiných krajů Československa zde neproběhly hromadné excesy. V Jindřichově Hradci a jeho okolí měl divoký odsun většinou rychlý průběh a mučení rukojmích nemělo tak dlouhé trvání jako kupříkladu v Chomutově, kde bylo během jednoho dne zabito podle německých pamětníků 12 – 13 osob, přičemž před tím si musely projít dlouhotrvajícím týráním, při kterém jim byly vypichovány oči, pod nehty jim byly vraženy žhavé dráty, apod.³⁷⁹ Podobné případy hromadného násilí, které patří k nejznámějším a nejmasovějším v Československu vůbec, nastaly v Postoloprtech, kde o život přišlo přes sedm set osob, nebo v Brně, kdy při tzv. brněnském pochodu smrti zemřelo přes tisíc pět set lidí.³⁸⁰

Konkrétní počet vysídlelců nelze zjistit, jelikož v té době neexistovala ještě přesná evidence Němců, navíc na konci války se na Jindřichohradecku nacházel

³⁷⁸ Rozhovor s Jiřinou Novákovou. 30. 12. 2014. Osobní archiv autorky.

³⁷⁹ STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, s. 130.

³⁸⁰ ARBURG, Adrian von, Tomáš DVOŘÁK a David KOVAŘÍK. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská, 2010. ISBN 978-80-86488-70-7.

velký počet uprchlíků, některé osoby ze strachu opouštěly své domovy ještě před divokým odsunem, jiné, i když nebyly vysídleny, raději utekly v průběhu letních měsíců. Proto také v práci mohu uvést pouze zaokrouhlená čísla. Do prosince 1945 bylo z okresu Jindřichův Hradec odsunuto nebo odešlo asi 24 000 Němců. V rámci celé republiky se poté objevují počty přibližně od 500 000 do 700 000 lidí, z nichž asi 130 000, případně 150 000 – 200 000 mělo připadat na útky, dobrovolný odchod nebo odsun do Rakouska.

Někteří Němci chtěli odejít ještě před organizovaným odsunem. Zpočátku to sice československé úřady dovolovaly, postupem času se ale dobrovolný odchod omezil, jelikož Československo nechtělo přijít o pracovní sílu, které bylo po divokém odsunu nedostatek a také o osoby, se kterými mělo být vedeno soudní řízení. Většina osob německé národnosti se ovšem snažila získat československé státní občanství, aby mohly zůstat ve svých domovech a vyhnuly se povinnostem a opatřením platným pro Němce. Pro pochopení problematik organizovaného odsunu je podstatný případ Marie Bínové, která měla být odsunuta, ale podařilo se jí vyhnout se odsunu v jeho hlavní fázi. Neustále si totiž podávala žádosti o československé občanství, díky čemu si odkládala odsunutí, jelikož osoby s podanou žádostí nesměly být do transferu zařazeny. Je pravděpodobné, že nebyla jediná, a takto se vysídlení snažili uniknout i jiní němečtí příslušníci.

Organizovaný odsun byl zahájen na jaře 1946. Z Jindřichova Hradce bylo vypraveno sedm transportů s 2 059 osobami. Přesto ale po skončení hlavní fáze odsunu na podzim 1946 se v Jindřichově Hradci i v jiných obcích Československa osoby německé národnosti stále nacházely. Měly být zařazeny do dodatečných transportů. Jelikož ale nebyl obnoven hromadný transfer v roce 1947, rozhodla se vláda rozptýlit Němce do vnitrozemí.

V Jindřichově Hradci již na konci května 1945 vznikl internační tábor, který byl v listopadu přesunut do bývalého kláštera sv. Jana Křtitele. V táboře byla špatně vedená evidence a administrativa, tudíž řadu skutečností dnes nelze zjistit. Nenašla jsem žádné informace o nesprávném zacházení s internovanými osobami. Možné je, že se materiály k této problematice nedochovaly, nebo nikdy neexistovaly, ať už z hlediska špatné agendy nebo z relativně dobrých poměrů ubytování, které v internačním středisku panovaly, na rozdíl od jiných internačních táborů v Československu, ve kterých docházelo k týrání a popravám zadržovaných osob.

Předkládaná bakalářská práce uvádí souvislosti mezi děním před a po konci druhé světové války v Jindřichově Hradci. Poválečné vysídlení a lidové soudnictví nelze sledovat pouze v konkrétním časovém rozpětí, ale je potřeba hledat kontext v událostech předcházejících. Proto jsem se snažila na danou problematiku pohlédnout z delší časové perspektivy a připomenout hlavní historické aktéry. Právě v oblasti lidového soudnictví vidím možnosti dalšího výzkumu. Ve své práci jsem sice lidové soudnictví zmínila a připomněla jsem i několik aktérů, ovšem nezkoumala jsem dané téma do hloubky, jelikož nebylo předmětem mého výzkumu. V této problematice by bylo užitečné sledovat vývoj a změnu případů a rozsudků v průběhu let. Jak uvádí Benjamin Frommer,³⁸¹ rozsudky u mimořádných lidových soudů v průběhu doby postupně ztrácely na přisnosti. S postupem doby ubývalo poprav a tresty se mírnily. Prospěšné by bylo porovnání několika případů osob z Jindřichova Hradce, které byly souzeny na počátku lidového soudnictví a v jeho závěru a sledovat změny výpovědí svědků. Navíc svědectví v případech u mimořádného lidového soudu jsou užitečným materiálem k tématu germanizace obyvatelstva. Právě ve výpovědích se uváděly konkrétní případy v praxi a zároveň jsou zmiňováni další doboví aktéři.

³⁸¹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

Archiv bezpečnostních složek v Kanicích

Archiv zemského národního výboru

Státní oblastní archiv v Třeboni

fond Mimořádný lidový soud

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec

fond Archiv města Jindřichův Hradec

fond Okresní úřad Jindřichův Hradec

fond Okresní národní výbor Jindřichův Hradec – možná rozepsat

fond Okresní soud Jindřichův Hradec

Osobní archiv autorky. Rozhovor s Jiřinou Novákovou ze dne 30. 12. 2014.

Časopisy

Co Nového: list národního výboru.

Jihočech: list socialistický

Jihočeská pravda: krajský orgán komunistické strany Československa v Českých Budějovicích

Jiskra

Naše svoboda: krajský časopis čl. strany národně socialistické v Českých Budějovicích

EDICE PRAMENŮ

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951: dokumenty z českých archivů*. I., Češi a Němci do roku 1945: úvod k edici. Středokluky: Susa, 2010. ISBN 978-80-86054-66-8.

ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů*. Díl II., svazek 1, Duben-srpen/září 1945: „divoký odsun“ a počátky osídlování. Středokluky: Susa, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2.

ARBURG, Adrian von a Tomáše STANĚK. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1954: dokumenty z českých archivů*. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování. Středokluky: Susa, 2010. ISBN 978-80-8607-68-2.

LITERATURA A ČLÁNKY

ARBURG, Adrian von, Tomáš DVOŘÁK a David KOVAŘÍK. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská, 2010. ISBN 978-80-86488-70-7.

BĚHALOVÁ, Štěpánka – FÜRBAACH, František. *Jindřichův Hradec: proměny slavného města po velkém požáru 1801*. Jindřichův Hradec: Město Jindřichův Hradec, 2018. ISBN 978-80-87699-16-4.

BĚHALOVÁ, Štěpánka – FÜRBAACH, František. *Nezapomenutelné osobnosti v historii města Jindřichův Hradec*. Jindřichův Hradec: Město Jindřichův Hradec, 2015. ISBN 978-80-87699-07-2.

BĚLOHLÁVEK, Vlastimil. *Jindřichův Hradec v květnové revoluci 1945*. Jindřichohradecký vlastivědný sborník 7, (1995), s. 84-88.

BENEŠ, Antonín. *Jindřichohradecko v boji proti nastupujícímu fašismu*. In: Kapitoly z dějin dělnického a komunistického hnutí v okrese J. Hradec. Jindřichův Hradec: Dům politické výchovy OV KSČ, 1978.

BŘICHÁČEK, Pavel a Jan DOLÁK. *Jindřichův Hradec 1293-1993*. České Budějovice: INpress, 1992.

DVOŘÁK, Jiří. *Tak blízci, a přece tak vzdálení: lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945-1989*. Jindřichův Hradec: Národní muzeum fotografie ve spolupráci s Waldviertel Akademie ve Waidhofenu an der Thaya a Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích, 2012. ISBN 978-80-904314-4-7.

FILIP, Václav. *Demokracie jako ideál a akt víry: Správa a hospodářství města Jindřichův Hradce do roku 1938*. In: Jindřichohradecký zpravodaj. Jindřichův Hradec, č. 8, (1991), s. 5.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.

FÜRBAACH, František. *Černý březen 1939*. In: Jindřichohradecký zpravodaj. r. 13, č. 3 (2009), s. 6, 7.

FÜRBAACH, František. *Přemístění jindřichohradeckého gymnázia do Soběslavi*. In: Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska. Sv. 19 (2007). s. 84-98. ISSN 1801-3759.

HAVLÍČKOVÁ, Marie. *Oběti nacistické persekuce v letech II. světové války na Jindřichohradecku*. In: Kapitoly z dějin dělnického a

- komunistického hnutí na okrese Jindřichův Hradec. II., Jindřichův Hradec: Dům politické výchovy OV KSČ, 1979.
- HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: Proměny společnosti v moderní době*. I. Praha: Historický ústav, 2014. ISBN 978-80-7286-207-8.
- HLAVAČKA, Milan a kol. *České země v 19. století: Proměny společnosti v moderní době*. II. Praha: Historický ústav, 2016. ISBN 978-80-7286-280-1.
- HORÁKOVÁ, Monika. *Vzpomínky na vyhnání německy mluvících obyvatel z Novobystřicka a Jindřichohradecka 1945-1946*. [překlad, redakce, poznámkový aparát, jmenný rejstřík Monika Horáková]. Geislingen/Steige: Franz Schöberl, 2014. ISBN 978-3-927498-38-9.
- K událostem let 1938-1939 na území okresu Jindřichův Hradec: Sborník dokumentů k 40. výročí Mnichova*. 1. Jindřichův Hradec: Okresní archiv, 1978.
- KÁLALOVÁ, Bohdana. *40. let školství v Jindřichově Hradci*. In: Jindřichohradecký zpravodaj. č. 9, (1985), s. 1-38.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky 1918-1938*. I., Vznik budování a zlatá léta republiky. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-027-6.
- KOVAŘÍK, David. Vysídlení Němců z okresu Jindřichův Hradec 1945-1948. *Jihočeský sborník historický*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, **2005**(74), 219-233. ISSN 0323-004X.
- Mnichov a okres Jindřichův Hradec*. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum, 1988.
- MRŇKA, Jaromír. *Limity lidskosti: politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944 – 1946*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019. ISBN 978-80-88292-31-9.
- MUK, Jan. *Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka*. Jindřichův Hradec: Československá socialistická akademie, 1970.
- MUK, Jan. Osvobození Jindřichohradecka Rudou armádou. *Jihočeský sborník historický*. České Budějovice: Krajské vlastivědné muzeum, r. 24, (1960), č. 1-2, s. 44-47.
- MUK, Jan. *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*. 1. Jindřichův Hradec: Městské muzeum, 1946.

Osvobození J. Hradce 1945. In: 40 kroků k zítřku: příloha Jindřichohradeckého zpravodaje. Jindřichův Hradec: Městské kulturní středisko, 1985.

PEJČOCH, Ivo - PLACHÝ, Jiří a kol. *Okupace, kolaborace, retribuce.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2010. ISBN 978-80-7278-529-2.

POKORNÝ, Jan. *Jindřichohradecké gymnázium v letech okupace.* České Budějovice: Růže, 1976.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

STANĚK, Tomáš. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. ISBN 80-7285-062-8.

STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918-1948.* Ostrava: Amosium servis, 1992. ISBN 80-85498-04-9.

STANĚK, Tomáš. *Retribuční vězni v českých zemích 1945 – 1955.* Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2002. ISBN 80-86224-333-3.

STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948.* Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. ISBN 80-902075-3-7.

STREJČEK, Ferdinand. *Jak se probouzel Jindřichův Hradec.* Jindřichův Hradec: A. Landfras a Syn, 1930.

TEPLÝ, František. *Češi a Němci na Hradecku.* B.m.1913.

VESELÝ, Karel. *Jindřichohradecký starosta Vilém Rösch.* In: Ohlas od Nežárky. Jindřichův Hradec, r. 74 (3), č. 5 (1996), s. 1.

VESELÝ, Karel. *Jindřichův Hradec za války: zvláštní přílohy Ohlasů 99.* Jindřichův Hradec: K. Veselý, 1999.

INTERNETOVÉ ZDROJE

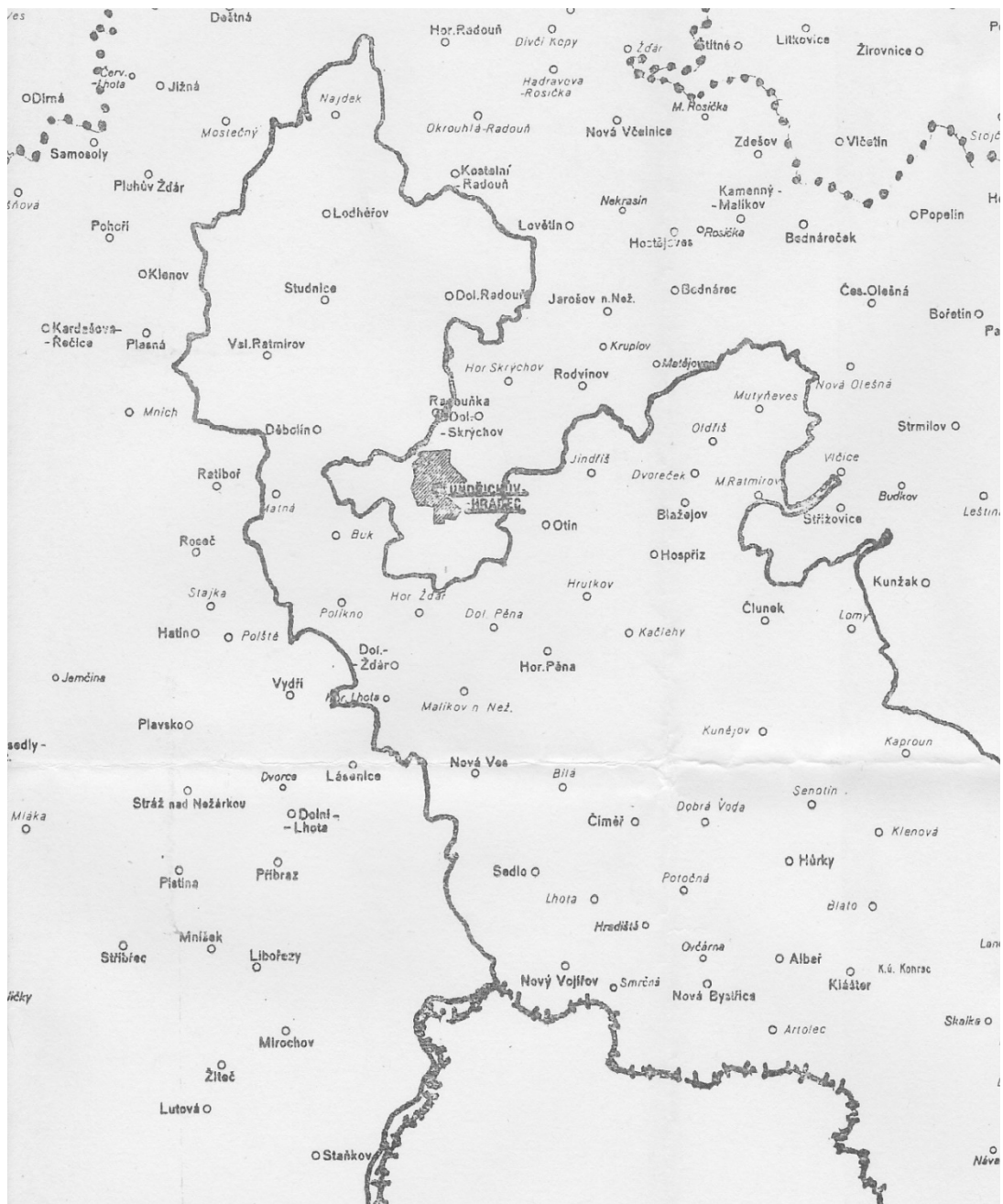
STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 1: Předpoklady a vývoj do konce května 1945.* 2011. Dostupné z: http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/529_261211.pdf.

STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 2: Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“, vláda je před cizinou legitimizuje*. 2011. Dostupné z: http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/530_261211.pdf.

STANĚK, Tomáš a Adrian VON ARBURG. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945) 3: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“*. 2011. Dostupné z: http://www.go-east-mission.net/dateien/cz/531_261211.pdf.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1 - MAPA OKRESU JINDŘICHŮV HRADEC PO MNICHOVSKÉ DOHODĚ³⁸²

³⁸² Osobní archiv autorky.

PŘÍLOHA Č. 2 – OBRANNÁ LINIE OD ČERTOVA KAMENE K VELKÉMU RATMÍROVU³⁸³

³⁸³ Osobní archiv autorky.

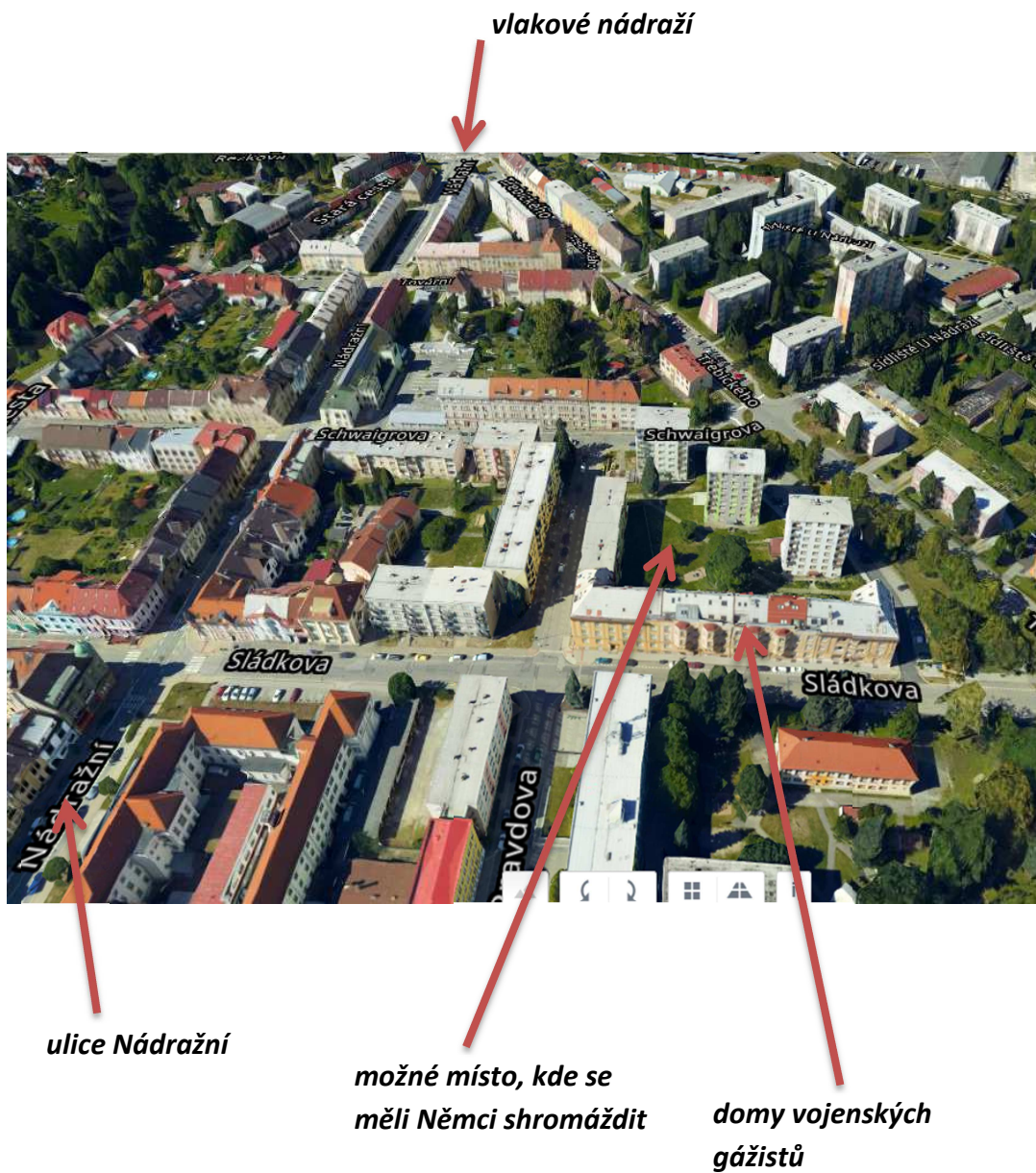
PŘÍLOHA Č. 3 – MAPA MĚSTA JINDŘICHŮV HRADEC³⁸⁴

1. nádraží	6. Masarykovy kasárna
2. Státní Hrad a zámek	7. Žižkovy kasárna
3. Náměstí Míru	8. Švecovy kasárna
4. Masarykovo náměstí	9. prostranství za gážistickými domy
5. kostel Sv. Jana Křtitele – byl
tam umístěný internační tábor	

³⁸⁴ Mapa č. 9. In: SOKA JH, f. AM JH, inv. č. 3885.

**PŘÍLOHA Č. 4 – DOMY VOJENSKÝCH GÁŽISTŮ VE SLÁDKOVĚ
ULICI³⁸⁵**

³⁸⁵ Fotografie pořízena z *Mapy.cz*. Dostupné z:
<https://mapy.cz/zakladni?x=15.0047814&y=49.1510546&z=18&m3d=1&height=263&yaw=0&pitch=-45&l=0>